

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар
және әлем тілдері университеті

ӘОЖ-378.016:811.111.42

Қолжазба құқығында

ХАЛЕЛ АГНУР

**БОЛАШАҚ ДИПЛОМАТТАРДЫҢ ШЕТТІЛДІК МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ
КОММУНИКАТИВТІК ДИСКУРСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ
ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ**

6D011900 - Шетел тілі: екі шетел тілі

Философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация

Ғылыми кеңесшілері:

п. ғ.д., профессор
Жайтапова А.А.

п. ғ.д., профессор
Бішыл Алтун.
(Қожаелі, Түркия)

Қазақстан Республикасы
Алматы, 2022

МАЗМҰНЫ

АНЫҚТАМАЛАР	3
БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....	5
КІРІСПЕ.....	6
1 БОЛАШАҚ ДИПЛОМАТТАРДЫҢ ШЕТТІЛДІК МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ДИСКУРСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	13
1.1 Дипломат мамандардың қызметіндегі шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсына қойылатын кәсіби талаптар.....	13
1.2 Дипломаттардың «мәдениетаралық коммуникативтік дискурс» ұғымының мәні және оның мағынасы.....	22
1.3 Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың лингводидактикалық ерекшеліктері	30
Бірінші бөлім бойынша қорытынды	40
2 БОЛАШАҚ ДИПЛОМАТТАРДЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ДИСКУРСЫН ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ БАРЫСЫНДА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ.....	42
2.1 Болашақ дипломат мамандарының мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың моделі.....	42
2.2 Болашақ дипломаттардың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру технологиясы	56
2.3 Шетел тілін оқытуда мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың оқу-әдістемелік тапсырмалар жиынтығы.....	65
Екінші бөлім бойынша қорытынды.....	81
3 ДИПЛОМАТТЫҚ КӘСІБИ КОММУНИКАТИВТІК ДИСКУРСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҮЛГІСІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУҒА АРНАЛҒАН ТӘЖІРИБЕЛІ-ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЖҰМЫСЫ.....	87
3.1 Тәжірибелі-эксперименттік оқыту жұмысын ұйымдастыру.....	85
3.2 Тәжірибелі-эксперименттік оқыту жұмысын жүргізу	94
3.3 Тәжірибелі-эксперименттік жұмысының нәтижесі.....	105
Үшінші бөлім бойынша қорытынды.....	112
ҚОРЫТЫНДЫ.....	115
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	119
ҚОСЫМШАЛАР.....	128

АНЫҚТАМАЛАР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі анықтамаларға сәйкес терминдер қолданылған:

Ақпараттандыру – оқыту мен тәрбиенің психологиялық міндеттерін жүзеге асыруда білім беру жүйесіне ақпараттық-телекоммуникациялық технология құралдарын қолданудың теориясы және тәжірибесін камтамасыз ету

Білім– жүйелендірілген білімдерді, іскерліктер мен дағдыларды меңгеру, ақыл-ойы мен сезімталдығын дамыту, дүниетанымы мен танымдық үдерістерді, адамның қызмет тәсілдерін игеруі арқылы тұлғаны қалыптастырудың нәтижесі

Білім беру – тұлғаның физикалық және рухани тұрғыда қалыптасуының бірегей үдерісі, кейбір мінсіз образдарға, қоғамдық санада әлеуметтік тарихи бекіп қалған эталондарға бағдарланған әлеуметтену үдерісі

Интеграция(лат. *integratio* – қалпына келтіру, толықтыру, *integer* – тұтас, бүтін) – экон. субъектілерді біріктіру, олардың арасындағы байланыстарды дамытып, өзара ынтымақты іс-қимылын тереңдету.

Құзыреттілік– адамның бойындағы құзыреттер мен өмірлік тәжірибесіне сүйене отырып, әрекет етуге, білім берушілік, кәсіби және өмірлік мәселелерді шешудегі оның күрделі интегративтік қабілеті.

Қарым-қатынас – адамдар арасында бірлескен іс әрекет қажеттілігін туғызып, байланыс орнататын күрделі үрдіс.

Дискурс – (фр.*discours*- сөйлеу)- белгілі бір экстралингвистикалық, әлеуметтік, мәдени, психологиялық факторлардың жиынтығымен берілетін мәтіннің дыбысталған түрі.

Саяси дискурс – лингвосаясаттанудың пәні және ең негізгі ұғымы.

Саяси коммуникация – лингвосаясаттанудың зерттеу нысаны.

Саяси лингвистика – антропоэзекті парадигмадағы жана бағыт. Ол ойлау, қатысым, саясат саласындағы субъектілердің және қоғамдағы саяси ахуалдың алуан сипатты өзара арақатынастарын зерттейді.

Саяси тілдік тұлға – саяси дискурстың негізгі ұғымы, ұйытқысы.

Иерархия – семантикалық тұрғыдан мәтін бірліктерінің бірізділігі.

Дипломатия – үкімет органдары, оның шетелдердегі өкілдері мен сенімді тұлғалары жүзеге асыратын мемлекеттің сыртқы саяси міндеттерін іске асыру әрекеттер .

Дипломатиялық тіл - қызметтік және халықаралық саясат тілі, әдетте, шұрайлы журналистік, еркін әдеби тілдерден ерекшеленеді. Ол қысқа әрі нұсқа, еш өрнексіз, классикалық қарапайым тіл.

Дипломатиялық қатынастар – халықаралық құқық нормалары мен халықаралық қарым-қатынастар тәжірибесіне сәйкес мемлекеттер арасындағы ресми қатынастарды камтамасыз еудің негізгі формасы.

Мәдениет– адамның қоғамдық тіршілік иесі ретінде дамуына тікелей қатысты адамдардың материалды және рухани өндіріс процестерінде жасаған құндылықтарының жүйесі.

Мәдениеттер диалогы – әр түрлі мәдениет өкілдерінің бір-бірінің мәдениетін зерттеу арқылы қарым-қатынасы, бұл көпмәдениетті тәрбиенің шарттарының бірі.

Мәдениетаралық қарым-қатынас – әр түрлі мәдениеттерге жататын жеке адамдар мен топтардың арасындағы қарым-қатынастардың түрлі формаларының жиынтығы.

Мәдениетаралық құзыреттілік – мәдениетаралық қарым-қатынас үрдісінде жеке тұлғаларға қарым-қатынастық жағдайдың әсерін бағалауға, вербальді және вербальді емес құралдарды тиімді пайдалануға, коммуникативтік ниеттерді іс жүзінде жүзеге асыруға және кері байланыс арқылы байланыс нәтижелерін тексеруге мүмкіндік беретін білім мен дағдылар жиынтығы.

Толеранттық - сан түрлі мәдениеттің барлығын, өз ойын білдіру мен адами даралықты көрсету түрлерін дұрыс түсіну дегенді білдіреді. Толеранттыққа білім, ашықтық, қарым-қатынас және ойлау, аруждан,

БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ЕҚЫҰ	Еуропаның Қауіпсіздік және ынтымақтастық Ұйымы
ЮНЕСКО	Білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі Біріккен Ұлттар Ұйымы
ЖОО	жоғарғы оқу орны
ҚР	Қазақстан Республикасы
Лат	латын сөзі
Ж.	жыл
ғ.ғ	ғасырлар
Т.б	тағы басқалары
ОӘК	оқу-әдістемелік кешен
ОКТ	оқытудың компьютерлік технологиялары
ЭТ	эксперимент тобы
СӨЖ	студенттердің өзіндік жұмысы
СҒЗЖ	студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысы
МОӘК	мамандықтың оқу-әдістемелік кешені
ПОӘК	пәннің оқу-әдістемелік кешені
МҚ	мәдениетаралық құзыреттілік
МКҚ	мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік
ҚР СІМ	Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігі
КСРО	Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы
АҚШ	Америка Құрама Штаттары

КІРІСПЕ

Зерттеудің көкейкестілігі. Қазіргі жаһанданған әлемде әлеуметтік-мәдени өзара іс-әрекеттің барлық салаларында түбегейлі өзгерістер орын алуда: экономикалардың интеграциясы күшейіп, мәдени кеңістіктің шекаралары кеңейіп, академиялық ұтқырлық артып келеді, бәсекеге қабілетті және әлеуметтік табысты (мәдениетті және көптілді) тұлғаны дамыту үшін жағдайлар жасалуда. Қазіргі теорияларда мәдениетаралық өзара әрекеттесу іс-әрекет ретінде түсіндіріледі, субъект пен әлемнің өзара әрекеттесуінің динамикалық жүйесі, ішкі (тұжырымдамалау, категориялау) және сыртқы (арнайы саланың объективтілігі) бірлігі, іс-әрекет субъектісі ретінде тұлғаның дамуын қарастырады, табиғатта өзгеріске ұшырайды (әлемді объективтендіру, адамның объективтенуі) рухани және материалдық мәдениеттің дамуымен бірге жүреді. Басқаша айтқанда, кәсіби іс-әрекет барысында көптеген мәдени кодтар пайда болады, олардың бірі – тіл екендігі белгілі Тіл мен мәдениет бір немесе басқа этникалық топқа тән әлемнің тілдік бейнесін құрай отырып, кәсіби қарым-қатынас аясында сөйлеу іс-әрекет кең әлеуметтік контексте жүзеге асырылады. Сөйлеу мен мінез-құлық психикасындағы айырмашылықтар мәдениетаралық қарым-қатынас үдерісінде семантикалық, дискурстық кедергілер мен қарама-қайшылықтарға әкелуі мүмкін.

Зерттеу жұмысымыздың өзектілігіне арқау болып отырған дипломатиялық халықаралық қатынастардың құрылымы халықаралық сарапшылардың кәсіби дискурсының қалыптасуына тікелей әсер ете отырып, күрделене түсуде. Қазақстан мен шет елдердің ортақ ғылыми және білім беру кеңістігін құрайтын интеграциялық процестер әлемнің басқа елдеріндегі әріптестерімен іскерлік, мәдениаралық және күнделікті қарым-қатынасқа қатысуға қабілетті әртараптандырылған мамандарға қажеттілікті тудырады.

Әдістемеде болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың түрлі аспектілерін теориялық тұрғыдан пайымдауда үлкен тәжірибе жинақталған.

Осы зерттеуде, біз тіл білімінің және МК: когнитивтік лингвистиканың қазіргі бағыттарының теориялық және әдіснамалық принциптеріне сүйендік В.И.Карасик [1], Е.С.Кубрякова [2], Е.И.Попов [3], В.Е.Чернявская [4]; лингводидактикалық және әдістемелік зерттеулердің мәдениеттанымдық бағыты отандық ғылымда әлеуметтік мәдени контекстегі тілдік білім берудің теориялық және практикалық мәселелері бойынша (В.П.Фурманова [5], С.Г.Тер-Минасова [6], және басқалар); мәдениетаралық құзіреттіліктің қалыптасу мәселелеріне көптеген кең көлемді зерттеулер арналған Г.Хунфельд [7], Н.Смағұлова [8].

мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудағы шындық объектісі әртүрлі мәдениеттер өкілдерінің қарым-қатынас процесі болып табылатын шетел мәдениеті мен шет тілін оқытуда мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісін қалыптастыру С.С. Құнанбаев [9]; еңбектерін негізге алуға болады. білім беруді ақпараттандыру жағдайында мәдениетаралық

коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың ғылыми-теориялық негіздері К. Нургалиева, А.Т Чакликова [10] Д.М. Джусубалиева; дискурс-талдау негізінде студенттердің коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыру т.б. Т.А. Кульгильдинова [11]; О.А. Толпыгина [12] еңбектерін негізге ала отырып зерттеуімізді жүргіздік. Келешек аудармашылардың коммуникативтік құзыреттілігі бағыты бойынша Г.М. Қасымованың еңбегінде қарастырылғанын айта кету керек [13].

Белгілі ғалым Құнанбаева С.С. шеттілдік оқыту бағыты бойынша құзыреттілікті қалыптастыруға байланысты үш аспекті ұсынады: «диалог жаттығулары», «коммуникативтік» және «тілдік құзыреттілік». Сонымен қатар шеттілдік құзыреттілігін екі негізгі бағытын қамтиды: «интерпретациялық құзыреттілік» деп атап айтауға болады [9, б.135-162].

«Диалог жаттығулары» әлеуметтік қарым-қатынас орнату үшін, қажеттіліктерді түсіну және жеткізу үшін байланыс барысында тілді тиімді қолдана алу қабілеттілігіне бағытталады. Талқылауды ұйымдастыру немесе оған қатысу, диалог құру және көпшілік алдында сөз сөйлеу, адамның коммуникативтік құзыреттілігінің қалыптасқанын көрсетеді. Біздің талдау нәтижесіне сәйкес коммуникативтік құзыреттілік қарым-қатынастың тиімділігін анықтайтын ұғым, сонымен қатар ол кәсіби тіл шеттілдіктің интеграциясы деген түсінік дейміз.

Коммуникативтік құзыреттілік тұжырымдамасы көп қырлы және бірнеше ішкі компетенцияларды қамтиды. Бұл жұмыстың міндеттерінің бірі– дискурстық құзыреттілікті анықтайды. «Дискурс»– күрделі коммуникативті құбылыс, ауызша және жазбаша мәтіндердің жасалуына негізделген (себебі ауызша сөйлеуі құрастырылатын мәтіндердің түрі), сонымен қатар экстралингвистикалық негіздер-оқиға орын алған жерден (яғни коммуникативті аспекті) коммуникацияның Этноәлеуметтік негіздерін, тарихты және мәдениетті қамтиды. «Кәсіби дискурс» – кәсіби ережелерді, лингвистикалық және әлеуметтік салада өзінің кәсіби қызметін атқарады. Кәсіби дискурс – бұл кәсіби, заңды, лингвистикалық және әлеуметтік салада, маман өзінің кәсіби қызметін іске асырады, сонымен қатар коммуниканттармен ақпарат алмасады (Gibson,1999). Жоғарыдағы тұжырымдарды зерттей келе, мәдениетаралық коммуникативтік дискурс саласы бойынша нақты зерттеу жұмыстары өзекті тақырып деп санаймыз [14].

Кәсіби және шеттілдік дискурстың объектісі, объективті, қызметтің ішкі және сыртқы құрылымын қосқанда интегративті объектінің болуын анықтайды. Осы тұрғыдан алғанда, дискурс көптеген гуманитарлық зерттеулерде интегративті объект ретінде әрекет етеді. Дискурс арқылы кәсіби лингвистикалық тұлға қалыптасады, өйткені, тұлға іс-әрекет субъектісі ретінде қызмет етеді.

Зерттеулерді сараптау барысында және осы бағыттағы өзге де ізденістерді талдау негізінде кәсіби шеттілдік мамандарды, яғни дипломаттарды даярлаудың әдістемелік мәселелері айқындалып қарама-қайшылықтар анықталды:

- жоғары деңгейлі мәдениетаралық коммуникативтік дискурсы меңгерілген кәсіби дипломат мамандарға деген қоғамдық қажеттіліктің артуы және шеттілдік мәдениетаралық дискурстың қалыптастыру ғылымда лингвистикалық бағытында қарастырылғанымен, әдістемелік тұрғыдан толық зерттелмегені;

- дипломаттардың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыруда арнайы шеттілдік оқыту мақсатымен қамтамасыз ету қажеттілігі және даярлау үдерісінде сәйкес моделінің болмауы.

Көрсетілен қарама-қайшылықтардың шешімін іздестіру біздің мәселемізді айқындауға және тақырыпты: **«Болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері»** деп тандап алуымызға негіз болды.

Зерттеудің нысаны - жоғарғы оқу орындағы шеттілдік кәсіби даярлау үдерісі.

Зерттеудің пәні - болашақ дипломаттардың кәсіби дайындық жүйесіндегі шетелдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру әдістемесі.

Зерттеудің мақсаты-болашақ дипломаттардың шетелдік мәдениетаралық-коммуникативті дискурсын қалыптастырудың теориялық және әдістемелік моделін дайындау және оның эксперименттік жұмыс арқылы тиімділігін дәлелдеу.

Зерттеу гипотезасы: болашақ дипломаттық мамандардың мәдениетаралық коммуникативті дискурсы тиімді қалыптасады, **егер:** дипломаттар бакалаврларының кәсіби қызметін шет тілінде дайындауға қойылатын талаптар және дипломаттардың «мәдениетаралық-коммуникативті дискурс» ұғымының мәні мен моделі ұсынылса, **онда** дипломаттардың мәдениетаралық коммуникативті дискурсын қалыптастырудың лингводидактикалық жағдайларына негізделген ұсынылған тапсырмалар мен жаттығулардың тиімділігі артады, **ойткені** оқыту процесі әлеуметтік-мәдени, тұлғалық-іс-әрекеттік, кәсіби дипломатиялық және құзыреттілік (компетентілік) тәсілдер негізінде жүзеге асырылады.

Зерттеудің жетекші идеясы: шеттілдік білім берудегі болашақ дипломаттардың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыруы кәсіби қызметінің сәттілігін және халықаралық өзара қарым-қатынасын тиімді қамтамасыз етеді.

Зерттеу міндеттері:

- шеттілдік даярлауда дипломаттардың кәсіби қызметіне қойылатын талаптарды *сипаттау*;

- болашақ дипломаттардың шетелдік мәдениетаралық коммуникативті дискурсының мәні мен мағынасын *анықтау*;

- шетелдік дипломатиялық дискурстың қалыптасуының лингводидактикалық ерекшеліктерін *анықтау*;

- шетелдік дипломатиялық дискурстың қалыптасу әдістемелік моделін *жасау*;

- тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың көмегімен әдістемелік модельдің тиімділігін дәлелдеу.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері: шеттілдік білім беру әдістемелік саласындағы ғалымдардың зерттеулері, болашақ мамандарды оқытудағы ғылыми еңбектер, кәсіби іскерлік саласындағы зерттеулер, болашақ дипломат мамандарын даярлаудағы мақсаттары мен күтілетін нәтижесін анықтауға мүмкіндік беретін, шеттілдік білім беру әдістемесіне қажетті тәсіл мен қағидалар, интеграция теориясы, біртұтас әдістемесіне қажетті дидактикалық, педагогикалық, психологиялық тұжырымдамаларды құрайды.

Ғылыми зерттеу әдістері:

теориялық: зерттеу мәселелері бойынша әлеуметтік, педагогикалық, психологиялық сонымен қатар әдістемелік еңбектерге талдау жасау, жоғары оқу орнындарында оқу әдістемелік тұжырымдарды саралау (полемика әдісі, тәжірибелік талдау);

эмпирикалық: диагностикалық тестілеу, сауалнама, тренингтер жүргізу, тәжірибе нәтижелерін шығару және мақсат негізінде тәжірибелік экспериментті жасау;

статистикалық: зерттеу нәтижелерін математикалық статистика арқылы нәтижесін шығару;

Зерттеудің ғылыми жаңалығы және теориялық мәні.

- зерттеуде болашақ дипломат мамандардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың мәні мен мағынасы ғылыми-теориялық тұрғыдан анықталды;

- шеттілдік дайындаудағы дипломат мамандарының кәсіби іс-әрекетінің талаптары айқындалды;

- болашақ дипломат мамандардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың критерийлері, көрсеткіштері, тәсілдері, принциптері анықталды;

- кәсіби білім беруді жүзеге асыру үшін дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру моделі ұсынылды;

Зерттеудің практикалық маңыздылығы:

- дипломат мамандардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыруға арналған тапсырмалар мен жаттығулар ұсынылды;

- дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру үшін оқу бағдарламасы құрастырылды. (қосымша А);

Қорғауға ұсынылатын қағидалар

1. Дипломатиялық дискурс - бұл саяси және іскерлік дискурстың интеграциясына негізделген шет тілін үйренудегі мәдениетаралық қарым-қатынастың бөлігі. Болашақ дипломаттардың шетелдік мәдениетаралық коммуникативті дискурсын қалыптастыруда келесі субкомпетенциялар жүзеге асырылады: кәсіби дискурсивті -дипломатиялық, коммуникативтік -аналитикалық және болжамдық-кәсіби.

2. Дипломатиялық дискурсты қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі интегративті принциптер мен технологиялар жүйесінде мақсаттар, міндеттер, мазмұн, компоненттер, кезеңдер, оқыту құралдары, бағалау

критерийлері мен көрсеткіштері, қалыптасу деңгейлері мен шарттары жиынтығын көрсететін әлеуметтік-мәдени, тұлғалық-іс-әрекеттік, кәсіби дипломатиялық және құзыреттілік (компетентілік) тәсілдер тәсілдерінен тұрады.

3. Болашақ дипломаттардың шетелдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру әдістемесі коммуникативті, танымдық, проблемалық және модульдік оқыту әдістерін қолдана отырып жүзеге асырылатын танымдық, эмоционалды, белсенділік критерийлерін қамтитын дипломатиялық дискурстың қалыптасуының құрылымдық-мазмұндық моделіне негізделген.

4. Болашақ дипломаттардың шетелдік мәдениетаралық коммуникативті дискурсын қалыптастыру әдістемесі «Шеттілдік дискурс коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» пәнінің оқу бағдарламасында жүзеге асырылатын әлеуметтік-мәдени, тұлғалық-іс-әрекеттік, кәсіби дипломатиялық және құзыреттілік (компетентілік) тәсілдерді басшылыққа ала отырып жасалды, оқыту әдістерінің тиімді формалары ретінде саяси сұхбаттар, полемика, диалог, проблемалық жағдайлар, рөлдік ойындар, эмпатикалық тапсырмалар, т.б. таңдалды.

Зерттеу тақырыбының қарастырылу дәрежесі:

Жеке тұлғаның іс-әрекеті, ойлау қабілеті, кәсіби құзыреттілігі, кәсіби дискурсы, құндылық туралы педагогикалық, психологиялық, философиялық, теориялар мен тұжырымдамалары, білім сапасын арттыру туралы қағидалар болып табылады.

«Дискурс» ұғымы және саяси және іскерлік мәтінді дискурсивті талдау, дискурстың жанрлары және оның сипаттамалары көптеген зерттеушілердің зерттеу нысаны болды В.Е. Чернявская [15], Ю. Хабермас [16], С.К. Гураль [17], Ю.С. Степанов [18], Г. Нойнер [19], А.А. Жайтапова [20], Б.А.Ахатова [21], Г.Г. Бүркітбаева [22], М. Каплан [23]); шеттілдік білім беру үрдісін жетілдіру мәселесі және оқыту әдістеме бойынша шетелдік және отандық ғалымдардың ғылыми еңбектері М. Чошанов [24], А.М. Матюшкиннің [25], К. Вазина [26]); мәтіннің лингвистикалық сараптамасы: теория және практика бағыты бойынша Т.К. Николаева [27], Е.С. Кубрякова [28], Н.Д. Арутюнова [29]); интерактивті технологиялық аспектісін зерттеген еңбектер И.А. Зимняя [30], Е.В.Земцова [31], Е.П. Козлова [32], Г. Хунфельд [33], М.Н. Берулава [34], М.М. Жанпейсова [35], Д.В. Новик [36], К.Ж. Бұзаубақова [37]; мәдениетаралық қарым-қатынас мәселелері көптеген зерттеулерде шетелдік атап айтқанда А. Вежбицкая [38], Б. Макович [39], Н. Уэли [40], К.Е. Молдабаева [41], З.О. Жанұзақова [42]); зерттеу барысында қазақша-орысша және түрікше түсіндірме сөздігі және дипломатиялық қысқаша сөздіктер қарастырылды В.Л. Исраэлян [43], Д.М. Джусубалиева [44], Г. Никольсон [45]);

Сондай ақ жарық көрген шетелдік сөздіктер; дидактикалық бірліктерді ірілендіру әдісі. Б.Т. Абыканова және т.б. ғалымдар арқау болды [46].

Зерттей келе осы мәселеге байланысты күрделі теориялық және тәжірибелік еңбектер базалық негізін құрайтынын анықтадық.

Зерттеудің тәжірибелік-эксперименттік базасы:

Тәжірибелік-эксперимент жұмыстары Алматы қаласындағы әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің (ҚазҰУ), Шығыстану факультеті, Түріксоп кафедрасы «6В0301-Халықаралық қатынастар» мамандығының «Оқитын шығыс елінің дипломатия және этикет тілі (түрік тілі)» пәні бойынша, 4 курс студенттеріне жүргізілді.

Докторанттың жеке үлесі диссертацияда баяндалған және баспа жұмыстарында жарияланған ғылыми нәтижелерді алудан, зерттеудің негізгі тұжырымдамалық идеялары мен ережелерін теориялық даярлаудан тұрады.

Зерттеудің негізгі ережелері мен нәтижелерін апробациялау:

Диссертация нәтижелері автордың 14 ғылыми мақалалары мен баяндамаларында жарияланған: Scopus базасындағы журналдарда 4 мақала, БҒМ БҒСБК тізбесіне кіретін журналдарда 7 ғылыми мақала, халықаралық конференциялар жинақтарында 2 мақала, республикалық конференциялар жинақтарында 1 мақала жарияланған.

Scopus деректер базасының журналдарындағы ғылыми мақалалар:

1. «Development of Foreign Language Professionally Discursive Competence of Future Diplomats» (International Journal of Society, Culture & Language, 2021); (автор болашақ дипломаттардың шетелдік мәдениетаралық дискурсын қалыптастыруды және ұсынылған әдістердің байланысын көрсетеді);

2. «Diplomatic discourse in cross-cultural dimension» Opción (Venezuela), 2020);

3. «Digital educational content in foreign language education for non-linguistic specialities», Opción (Venezuela), 2020);

4. «Translation strategies of menacing speech act in political discourse from English into Russian», Opción (Venezuela), 2018), жарияланған;

7 БҒСБК тізіміндегі журналдардағы ғылыми мақалалар:

1. «Linguodidactic features of formation intercultural communicative discourse in foreign diplomatic», ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, том 65 № 2 (2022);

2. «The effectiveness of a professionally-oriented language course in the formation of a foreign -language intercultural communicative discourse of future diplomats», ҚР ҰҒА хабаршысы, Алматы, №397 (2022);

3. «Effectiveness of Communicative Learning Technologies in the Formation of Intercultural Communication Discourse of Future Diplomat Specialists», Қарағанды университеті, Қарағанды № 2(106)/2022;

4. «Дипломатанның кәсіби тезаурусының құрылымдық компоненттерін аналитикалық-ситуациялық технологиялар негізінде қалыптастыру», Ғылым және өмір, Астана, 2019;

5. «Дискурстың оқу түріндегі субъектінің номинацияларын талдау», Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, 2019);

6.«Формирование структурных компонентов межкультурной-коммуникативной компетенции на основе аналитико –ситуативных технологий», Ғылым және өмір №9/1 2020) ;

7. «Мәдениетаралық-ынтымақтастық моделі және компоненттері», Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, 2019;

Автор болашақ дипломаттардың шет тілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру рөлін қарастырады; жеке және саяси, іскерлік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты дамытуға бағытталған арнайы әзірленген міндеттер сипатталған.

Зерттеудің негізгі нәтижелерінің сипаттамасы:

Бірінші кезеңде (2017-2018жж) зерттеу тақырыбы бойынша материалдар ғылыми тұрғыдан жинақталып, сұрыпталды. Философиялық, психологиялық, педагогикалық және әдістемелік еңбектерге талдау жасалды. Болашақ дипломаттарға шеттілдік білім беру барысында мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруда нормативтік құжаттар, интерактивті әдістердің тиімділігін анықтайтын мәселенің зерттелу жайы, зерттеудің ғылыми аппараты құрылып, теориялық негіздері анықталды. Мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында саяси және іскерлік дискурстарының өзара әрекеттесуі мәдениетаралық дискурстың мәні мен жиындығы ретінде анықталды. Шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыруда интегративтік технологияларды қолданудың ерекшеліктері талданып ғылыми тұрғыда көрсетілді.

Екінші кезеңде (2018-2019 жж). Болашақ дипломаттарды кәсіби оқытудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың әдістемесі құрылымдық-мазмұндық моделі жасалып, компоненттері, критерийлері, көрсеткіштері, деңгейлері «Типовая программа по курсу профессионально-иноязычной подготовки специалистов (Модификационная разработка ОП 6В03101 – Международные отношения)» арнайы бағдарлама негізінде оқу әдістемелік бағдарлама дайындалды. Қалыптастыру эксперименті жүзеге асты. Осы бағытта, болашақ дипломаттарға шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруда интегративтік технологияларға негізделген әдістемелік тапсырмалар жиынтығы жасақталды.

Үшінші кезеңде (2019-2020 жж). Эксперимент жұмыстың нәтижесі тұжырымдалып ұсыныстар мен қортынды жасалынды. Математикалық стандарттық өңдеу арқылы эксперимент нәтижелері анықталды. Оқу-әдістемелік стандарт негізінде тапсырмалар дайындалып, әдебиеттер ретке келтіріліп диссертация талабына сай жүргізілді.

Ғылымды дамыту бағыттарына немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: зерттеу 2050 жылға дейінгі ұзақ мерзімді және тұрақты даму стратегиясы, Қазақстан Республикасының **2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары**, Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары сияқты мемлекеттік бағдарламалармен регламенттелген. (Жалпыұлттық басымдық 3. Сапалы білім беру), «сапалы білім беру – «Білімді ұлт» ұлттық жобасы.

Зерттеу барысында автор Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінде дайындалған заманауи шет

тілдік білім берудегі мәдениетаралық-коммуникативтік тұжырымдамасына сүйенді.

Диссертацияның құрылымы: диссертация кіріспеден, үш тараудан (әрқайсысы үш тараушадан), әр тараудың соңында берілген тұжырымдардан, пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен қортынды және қосымшалардан тұрады

1 БОЛАШАҚ ДИПЛОМАТТАРДЫҢ ШЕТТІЛДІК МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ДИСКУРСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Дипломат мамандардың қызметіндегі шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсына қойылатын кәсіби талаптары

Мәдениет саласындағы халықаралық қатынас саясат пен экономика саласындағы ежелгі тарихқа ие. Ол кез-келген басқа саладағы сияқты мәдениеттің көршілерінің тәжірибесі мен жетістіктеріне қосылуға, сонымен бірге өзінің мәдени қорымен бөлісуге халықтың қажеттілігінің әсерінен өздігінен дамып отырды.

Қазіргі уақытта көптеген елдердің дипломатиялық арсеналында тұрған сыртқы мәдени саясаттың басым құбылыстары туралы көп айтуға болады. «Мәдени дипломатия» және «халықаралық дипломатия» сияқты ғылыми және практикалық қолданыста «сыртқы мәдени саясат» түсінігімен қатар басқа да ұғымдар қолданылады. Мұндай анықтамалардың көптігі қоғамның кең шеңберлерінің және оның түрлері халықаралық мәдени алмасуға қатысатындығымен байланысты.

Дипломатиялық қызметтің зерттеу негізінде дипломатиялық қызметі қалыптасудың негізгі кезеңдерін сипаттауға, көптеген белгілері, түрлері мен әдістерінің дамуы, тарихи тұрғыда түсіндіруге және ұйымдастыру халықаралық нормаларының қалыптасуы мен даму жолдарын анықтауға бағытталады.

«Дипломатия» ұғымы халықаралық деңгейдегі ұрыс керістердің, алдын алу Екі ел арасындағы достық пен бір мәмелегекелу, халықаралық бейбітшілікті дамыту сонымен қарат серіктестікті нығайту мақсатында келісім шарт жасаумен сипатталады. Яғни, дипломатия түсінігі мемлекет басшыларының, мемлекеттік биліктің, сонымен қатар сыртқы саяси қызметінің барлығы кіреді. Сол негізде әзірленетін дипломатиялық құжаттарды талқылау үдерісінде әлемдік дипломатиялық құжаттардың орнымен мағызын жақсы білу қажет. Осы мақсатта әртүрлі дипломатиялық құқықтың негізінде, әлемдік авторлардың ғылыми еңбектерін зерттеу өте маңызды.

Қазақстанның қазіргі заманғы дипломатиялық қызметі қазақ хандары дәуірі мен кеңестік кезеңнің дипломатиялық тәжірибесінің, сондай-ақ елдегі және әлемдік аренадағы өзгерістерге негізделген жана тәжірибесінің тоғысуы болып табылады.

Қазіргі заманғы дипломатиялық қызмет ежелгі кезеңде, Мысырда, Месопотамияда, Үнді-Иран аймағында және Қытайда; Орта ғасырларда Византияда, Ресейде, Халифатта, мемлекеттерінде, Мамелук Египетте және Италия калаларында; Еуропа мемлекеттерінде, Ресейде, Қазақ хандықтарында дамуын бастаған. Сыртқы дипломатия саясаттың негізгі мақсатына қарай бір ғана келіссөздермен тоқталып қаймайды. Яғни, мемлекеттің сыртқы саясатын іскеасыратын құрал ретінде де қарастырады. Дипломатия – бейбіт шаралардың топтамасын, нақтылы бір тақырыптарды шешуге арналған әдістерді сипаттайды, ендеше шетелдегі мемлекет және мемлекет басшыларының сыртқы істер министрлігінің сыртқы істер мекемелерінің, дипломатиялық

өкілдіктердің ресми қызметі; мемлекеттің сыртқы саяси мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асырушы өкілдершетелдегі мекемелері мен мүдделерін қорғауға арналған қызметі болып табылады [47].

Ежелгі және орта ғасырларда ғұн, қыпшақ және моңғолдың «ұзын толқындары» мен Ұлы Жібек жолының әрекет етуінің салдарынан аймақтық өркениеттер орталықтарының бір-бірімен жақындасуының бұзылу жағдайында, дипломатиялық тәжірибе субъектілерінің қызмет ауқымы кеңейе түсті, әртүрлі қарқындылықпен формалар мен жасырын өзара алмасу болды. Дипломатиялық әсер етудің құралы ретінде діни қызмет кеңінен қолданыла бастады. Орналасқан ауылшаруашылық өркениеттің полярлық орталықтары -Жерорта теңізі және Оңтүстік - Шығыс Азия мемлекеттері арасында байланыс орнатқан кезде көшпелі (түріктік) аралық көшпелі (түрік) компонент пайда бола бастады, бұл Иранға айналған транзиттік территорияда дипломаттарға толерантты көзқарастың этикалық нормаларын кристалдануды және халықаралық дипломатиялық тілдердің дамуын тездетті (көбінесе соғды нұсқасында), кейінірек шағатай және орыс тілдерінде кездеседі [48].

Тәуелсіз, дербес сыртқы саясат жүргізілген 2006 жылға дейін 15 жыл толып өткеннің кем-кетігі мен жетістіктерін саралап, болашақты айқындау үшін маңызды бір Убелес екені анық. Сондықтан, бүгін де өткенімізге көз жіберіп, төл дипломатияның арғы-бергі тарихы мен қазіргі қызметіне қысқаша шолу жасаудың реті келіп тұр.

Ертеден жүргізілген сыртқы саясат болмаса әлем бойынша көлемі жағынан Қазақстан тоғызыншы болып орын алмас еді. даламыздың тарихымен, ұланғайыр кеңістігіндегі біздің мемлекеттілігімізбен тікелей байланысып, елдігімізді ту еткен асқақ рухты бабаларымыздың ерлігімен, парасатымен бірге үндескен. Сол бабаларымыз жүргізген сарабал сыртқы саясат болмаса, қилы-қилы замандарды, жалыны төрткүл дүниені шарпыған шапқыншылықтарды өткерген бүгінгі Қазақстан көлемі жағынан әлемнің тоғызыншы мемлекеті болып отырмас еді.

Қазақ дала дипломатиясының негізін қалаған алғашқы Қазақ хандығын құрып, Керей хандығынан бастап, Абылай хандарға дейін жалғасатын одан беріде КСРО-ның Арабиядағы елшісі болған Нәзір Төрекұлов сынды азаматтарымыздың есімімен өріліп, бүгінгі Қазақстанның жана тарихымен сабақтасатын.

Еліміздің дүниежүзілік қауымдастық мемлекеттерімен комуникатсия жасау және еліміздің елшіліктерін мемлекетіміздің консулдықтарын ашу сияқты дипломатиялық жолдарын дамыту бірге жүзеге асырылды. Бүгінгі таңда мемлекетімізде 71-ге тарта дипломатиялық консулдық өкілдері қызмет жасайды. 49-ы диломатиялық, (8-і дипломатиялық, 41-елшілік) мекемелердің 19-ы консулдық оның 7-еуі бас консулдық,қалғаны консулдық қызметін атқарады. Бөлімшенің біреуі елшілік, 8-і ұйым, 2-еуі халықаралық өкілдері. 7 халықаралық ұйымдар ресми қызмет көрсетеді [49].

Қазақстанның сыртқа саясатына тоқтала кетсек ол толық жүйегетүсті және елдің дамуына жұмыс істеп жатыр деп толық сеніммен айтуға болады.

Еліміздің дипломатиялық тәжірибесі бірнеше кезеңдерден өтті, оның аясында келесіміндеттер шешілді: Еліміздің территориясындағы өз ұлтымыздың билігінің заңдылығын қамтамасыз ету, олар құрған мемлекеттің жерлерін жинау, территорияны сыртқы қол сұғудан қорғау. Сонымен қатар, жағдайға және шешілетін сыртқы саясаттың міндеттеріне негізделген әр түрлі формалар мен әдістер мен құралдар жасалып, қолданылды, оған династиялық аралық некелер, одақтастарды іздеу және табу, аманаттар ұсынылды.

Қазіргі уақытта мемлекетаралық қатынастарды реттеу жүйесінде сапалы өзгерістер болды. Еуропаның ірі мемлекеттері сыртқы саясатқа қызмет ететін дипломатиялық қызмет институттарын құра бастады. Сонымен бірге, дипломатиялық қызметтің дамуы хаттамалық стажға, салтанатты жағдайда таққа отырған адамдардың орны мен көпжақты шарттарға қол қою рәсімдеріне қатысты саяси қайшылықтарға сәйкес келеді.

Комина Н.А. өз зерттеуінде ұзақ мерзімді тарихи тәжірибе мемлекеттің экономикалық күшімен, ғылыми-техникалық және әскери әлеуетімен ғана емес, сонымен бірге дипломатиясымен, шебер және икемді дипломатиялық қызметімен, дипломатиялық корпус персоналының кәсіби және моральдық әлеуетімен де мықты екенін көрсетеді. Дипломатиялық қызмет мемлекеттің алдында тұрған сыртқы саяси міндеттерді шешудің сәттілігін анықтайды

Дипломатиялық қызмет - бұл мемлекеттік қызметтің басқа түрлерінен ерекшеленетін белгілі бір мемлекеттік қызмет түрі. Дипломатиялық қызметтің бұл ерекшелігін дипломатияның не екенін түсінбестен анықтау мүмкін емес. Сондықтан біздің жұмысымызда қарастырылуы қажет бірінші мәселе - «дипломатия» ұғымын анықтау мәселесі [50].

Яғни, дипломаттың негізгі міндеттерінің бірі қандайда бір жағдайда өз пайдасына келіссіз жүргізу. Дипломатиялық келіссөз жүргізудің дайындығы: алғашқы дайындық кезеңде жоспар дайындалады, материал іріктеледі, келіссөз жүргізіледі.

Жалпы 4 кезеңнен тұрады:

1-кезең Келіссөздің бастамасы қарама қарсы мемлекетпен коммуникация орнату, келіссөз жүргізу, қызығушылық орнату, келісім жүргізуде өз мақсатын жүзеге асыру: Ол үшін мынадай талаптарды орындай алу керек: нақты және қысқа мазмұнды дискурс жасау, тыңдаушының жеке басына, мәдениетіне жеке құрметпен қарау т.б.

2-кезең Ақпаратты жеткізу: қатынасқа түскен дипломаттың талаптарын, ұсыныстарын және компаниясына байланысты ақпараттарды толық жинау, серіктестің мақсатын нақты білу және позициясын зерттеп, тексеру.

3-кезең Сөзді дәйектеу: нақты, түсінікті қарапайым ұғымдармен дискурс дұрыс жасау; қарсы шықпау, күмән тудармау, ескерту мен ұсыныстарын тиімді жолын таңдау; дәйектеуде серіктестің мінез-құлқын ескеру; іскерлік қатынаста қолданылмайтын сөздерді қолданбау.

4- кезең Шешім қабылдау: мақсатқа қол жеткізу; келіссөз соңында жағымды аяқтау; келіссөздің нәтижесін ұғынықты тілде түйіндеу; келісімшарттың нәтижесі бойынша келісімге қол қою.

Егер келісім позитивті жағдайда өтіп, нәтижесі ойлағандай болса, оның қорытындылау сатысында келісім барысында қарастырылған негізгі тұстарға тоқталып, оған сипаттама беру шарт. Бұл қатысушылардың болашақ келісім шартын нақтылауға және оның дұрыстығына, келіссөздің прогрессивті өткендігіне сендіруге мүмкіндік береді. Сондай-ақ жаңа кездесудің перспективасын да талқылап алу орынды.

Келіссөз нәтижесіз болған жағдайда, серіктеспен субъективті қатынасты үзбей сақтап қалу керек. Бұл жағдайда келісім нысанына емес, назарды серіктестің жеке тұлғасына көбірек аудару керек. Ол болашақта іскерлік қатынастарыңызды сақтап қалуға назарды серіктестің жеке тұлға ретінде көбірек назар аудару керек, яғни іскерлік қатынасты ашуға көмектеседі.

Ресми реттеу келіссөздің ең маңызды кезеңі. Дипломатиялық кездесуде мынандай талаптарды ресми реттеу керек. 1-ші кездесуді жоспарлау, іскерлік қызмет көрсету, сұхбатты қағаз бетіне түсіру, мәдени бағдарламаларды ұйымдастыру т.б.

Келіссөз қорытындысын талдау. Келіссөз нәтижесі толық талқыланып, оны іске асыру қажет.

Ендеше қай ел болса да дипломатиялық кәсіби тілі мен дипломатиялық тілдік коммуникативтік этикет нормалары тұрақты қалыптасады деп айтуға болады. Яғни, дипломаттарды даярлауда, олардың дипломатиялық коммуникативтік нормаларын дұрыс сақтау тәжірибесінде, әлемдік дипломатиялық дискурс қалыптастыру шеберлігі де қатар игеріледі. Дипломатиялық кәсіби сөздерді пайдалану сипатына қарай былайша топтастырылады:

Біріншіден, шеттілдік дипломатиялық кәсіби тіл – эгоцентристік сөз. Себебі қарым-қатынас жағдайында дипломат-шешен өз сөзін үнемі тыңдаушысының білім қорын, қабілетін ескере отырып құрады.

Екіншіден, шеттілдік дипломатиялық дискурс – әлеуметтік мәнділігі ескеріледі.

Үшіншіден, шеттілдік дипломатиялық кәсіби дискурс – алдын-ала дайындалмаған диалогтік сөз.

Шеттілдік дипломатиялық дискурс міндетті түрде ситуацияға, бізді қоршаған әлемде қалай байланысатындығына сүйену арқылы жүзеге асады.

Сонымен дипломатиялық дискурсты коммуникативтік мақсаттың түріне қарай, коммуникацияға қатысушылардың өзара пікір алмасуына жанрларын мынадай түрге былай көрсетуге болады: сөйлесу әңгіме (монологтық сипаттағы сөз) (ақыл-кенес береді, иландырады), пікірталас (ақиқатты айқындау мақсатындағы пікір алыс) тілдесу (екі адам арасындағы ұрыс-керіс, дау-жанжал, қактығыс, кінәлау), түрінде жүзеге асады.

Кез келген мемлекеттің сыртқы саясаты оның ішкі саясатының жалғасы болып табылады және билеуші таптың мүдделерімен анықталады. Дипломатия - мемлекеттік қызмет. Сыртқы саясаттың мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізу үшін ол осы саясаттың жалғыз құралы емес, дегенмен ол осы құралдардың ішінде маңызды орын алады. Дипломатия сыртқы саясатты жүзеге асырудың бейбіт құралы және оның негізгі әдісі - келіссөздер.

Олардың қызметі тиісті ережелермен реттеледі, оларға сәйкес келесі жұмыс түрлері негіз болып табылады:

- бөлімнің құзырына кіретін елдермен қатынастардың барлық саласы бойынша ресми құжаттар мен ақпараттық материалдарды жинау, талдау және синтездеу. Осы мәселелер бойынша материалдар тақырыптық құжаттарға және компьютердің жадына таратылады, осылайша бөлімнің жедел жұмысында пайдаланылатын үнемі толықтырылып отыратын мәліметтер банкін құрайды;

- сыртқы істер министрлігі басшылығының белгілі бір тапсырмаларын орындау. Мысал ретінде алдағы халықаралық кездесулер мен кездесулерге материалдар дайындау, күн тәртібіндегі кейбір мәселелер бойынша қазақстандық делегацияның ұстанымын әзірлеу, мәлімдемелер мен коммюникелер мәтіндерін құрастыру және т.с.с.

- департаменттің құзыретіне кіретін елдердің аккредиттелген дипломатиялық өкілдіктерімен дипломатиялық хат алмасуды жүргізу, тиісті деңгейде осы өкілдіктердің қызметкерлерімен қажетті жеке байланыстар орнату

- Қазақстан елшіліктерінен алынған құжаттар бойынша қорытындылар дайындау, дипломатиялық почта арқылы жіберілген сұрауларға жауаптар жазу. Бұл іс-әрекеттерді орындау үшін, әрине, жоғары кәсіби дайындық қажет етіледі.

Сондықтан біздің елімізде халықаралық дипломаттарды дайындау арнайы жоғарғы оқу орындарында, соның ішінде келесі мамандарды даярлайтын кафедралар жұмыс жасайды. Сондай ақ болашақ дипломаттарды даярлау үдерісінде қойылатын талаптары бар.

Дипломаттарға қойылатын талаптар:
арнайы білімі:

- өз мемлекетінің және екінші мемлекеттің географиясын, тарихын, мәдениетін, тілін, саясатын, әлеуметтік жағдайын, экономикалық, демографиялық құрылымдарын, халықаралық сауда және қаржы салаларын т.б. білуі қажет;

- жігерлік;- топбасшылық;- атқарушылық;- жауаптылық;- дербестік;

- батылдық, еңбекқорлық,- қуаттылық, жоғары төзімділік, ғұламалық, жан тәнімен берілушілік, алғыр ақылдылық, әдептілік сезімі, борыштық сезім, мысқыл сезім, мұқияттылық, сараптай білу, сауаттылық, ауызша және жазбаша тіл байлық, серіктесіне және қоршаған ортасына ықпал ету.

Халықаралық қатынастардың механизімін және процедурасы: БҰҰ және басқада әлемдік, аймақтық, халықаралық саяси, әлеуметтік және ынтымақтастық, мемлекеттер арасындағы қарым-қатынасты бекітетін халықаралық жария құқығын, халықаралық институттар қызметін реттейтін заңдылықтарды білу және меңгеруі міндет.

кәсіби дағдылар:

- күнделікті дипломатиялық қызмет пен келісімсөз жүргізу дағдысы;

- баяндама дайындау және сараптама жасау, бақылау дағдысы;

- миссияны басқару дағдысы;

- жария дипломатиялық дағдысы мен коммуникативті дағды;

- әртүрлі мәдениетті салыстырумен байланысты дағдылар;

жеке қасиеттер:

- саяси білім; - тіл білімі;
- интеллектуалды әуесқойлық және оқып үйренуге деген ұмтылыс;
- интеллектуалды көпжақтылық; - топбасшылық; - практикалық ой.

Қазіргі таңда кәсіби дипломаттарға әртүрлі талаптардың қойылғанына қарамастан, олардың ең озық әрі жақсы қасиеттері әрқашан өз мәртебесінде бағаланып келді. дегенмен оларға қазіргі таңның шындықтары мен ерекшеліктері ескеріле отырып көптеген талаптар қойылады.

Дипломаттарға, соның ішінде жас мамандарға қойылатын білікті талаптар:

- шетел тілдерін жоғарғы деңгейде меңгеру және мемлекетіміздің конституциясы мен «Дипломатиялық қызмет» туралы заңына, халықаралық келісімдерді өз деңгейінде асыра білу;

- өз ұлтының мүддесі мен қауіпсіздігін сақтау жолдарын білу;

- ақпараттық технологияларды жақсы игеріп, ағымдағы мәліметтерді кәсіби деңгейде талдай алу;

- кәсіби білікті маман өзін этикалық жағына өзін дамыта отырып, дискурс дамыту барысында, ұжыммен коммуникативтік дискурста түскен кезде сыйластық қатынасты және қарапайымдылықты қатаң сақтауға міндетті;

- Қарсы тараптағы елшілікке немесе өзге дипломатиялық мекемелерге қызметке барған кезде, сол елдің заңдарын мен тәртібін жоғары және қатаң сақталуы шарт;

Осындай шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстық сұхбатты қараңғы бөлмеде қара тышқанды ұстап алумен бірдей деген пікірлерде айтылып жатады. Себебі сұхбаттың не жайында болатынынан бейхабар болғандықтан, екі елдің ойынан шығатындай жауап беруге дайын болу қажет болады.

Ресми сұхбат (сіздің өтішініңіз бойынша немесе қарсы жақтын шақыруымен болады) кездесудің тақырыбы туралы алдымен хабарлау туралыкөпке ортақ талап жоқ. Ондайсұхбаттар дипломаттар үшін үлкен сынболып есептеледі. Ресей дипломаты В. И. Попов сұхбаттың жемісті, әрі пайдалы өтуі үшін тақырыбын алдын-ала қабылдаушы елдің өкілдерімен телефонмен тілдесіп, анықтап алғанды дұрыс деп есептейді. Бірақ соған қарамастан «екі мемлекеттің қатысымы жайлы» деген жалпылама жауап алады, бірақ кейде нақты жауапта болып жатады.

Қарсы мемлекеттің өкілі органның уәкілдері немесе шенеуніктер дипломаттың сұрақтарына қарастырылған мазмұн мен тәртіпке сай жауап беруге міндетті. Бірақ, уәкіл сұрақ бойынша қозғалған тақырыптың мазмұнын толық қамтып жауап бергені сияқты, формалды түрде жауап қайтаруына болады.

Шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстық кәсіби сұхбаттың әдіс-тәсілі: Әрине сұхбат бұлекіелдің өзара ақпарат алмасуы. Әріптесіңіздің сізден ақпарат алғысы келгені сияқты, сіз де ақпарат алсам, аз болсада білгім болса деген ниет болатындығы анық. Маңыздысы сұхбат барысында қалыптасқан пікір шетшімдермен ой ықпалымен шектелмеу керек. Кәсіби мамандар жарасымды келіссім сөз құрғыңызкелсе, араңызды бөлетін

тақырыпта емес, біріктіретін, ортақ тіл таба алатын тақырыпта сұхбат құруға кеңес береді.

Сұхбаттағы екінші кезең - бұл сұрақтар жауаптар. Көптеген тұлғаларна тікелей сұрақтар қою әрине ұнатпайды. Сондықтан алдан ала тікелей сұрақ қоймастан бұрын оның себептеріне немесе осындай сұрақ қоюға неден қызығушылығына, оның себептеріне тоқталып кеткеніңіз дұрыс.

Сұрақты кәсіби манадар "я" немесе «жок» деп жауап қайтаратын дай етіп қоюдан қашқан дұрыс. Орнына «сіздің ойыңызша», «шынымен солай ма?» секілді сұрақтар әріптесіңізді ашылып сөйлеуіне мүмкіншілік жол ашады. Сондай-ақ кәсіби қызметкерлеріңіз намысына тигізер «сіз бұны естімеген сияқтысыз», «бұны сіз білмей калған шығарсыз» деген сұрақтардықолданбаған дұрыс. Оның орнына «өзіңізге белгілі болғандай», «өзіңіз де білетіндей» секілді сұрақтарды қолдану арқылы сұхбаттың сәтті өтуін қамтамасыз ете аласыз.

Сұхбат барысында сіз тек шындықты айтуыңыз талап етіледі. Бірақ барлық шындықты айтуыңыз сіздің құқығыңыз жоқ (әсіресе мемлекеттің маңызы бар ерекше мәселерге байланысты). Сіз өтірік айтпауыңыз керек, бірақ бұл «өтірік айтпаймын» деп барлығын жайып салу деген сөз емес. Өзіңіз қаламаған нәрсені әріптесіңізден талап етуге болмайды(яғни айтқысы келмеген бір мәліметті).

Бірақ кәсіби қызметкеріңізге барлық шындықты айтпасаныз да, өтірік айтпайтыныңызды білдіруіңіз қажет. Оның бұған көзін жеткізуіңіз керек Ресей дипломаты В. И. Поповтың шетелдік әріптесінің жүрегінде өзіне деген «сенім отын» ояту әдісіне назар салайық:

«Сіз әрине менен бар білетінімді жайып сатуды күтпейтініңіз секілді менде сіз секілді сізден барлық барлық нәрсені жайып салады екен деп күтпеймін. Екеуміз де мемлекеттік қызметте болғандықтан еліміз үшін маңызды ақпараттарды айтуда шектеуліміз. Өйткені, еліміз бұл ақпараттарды жариялауға жатпайды деп қабылданғандықтаноны айтуға құқықымыз жоқ Алайда сіз, менің сізге ешқашан өтірік айтпайтыныма күмән келтірмесеніз болады. Адам ретінде ақпараттарды жеткізу барысында қателесуі мүмкін. Бірақ мен қателігімді білген күнде өзімнің салғырттығымды түзейтініме күмәніңіз болмасын» [3, б. 28].

Дипломатиялық ведомства мен өкілдіктердің ішкі құжаттамалық кәсіби қызметтері: сұхбат нәтижесі бойынша құжат дайындау, сұхбат өткізу және оны жазу. Адамдардың қарым-қатынасы бірге өмір сүру, жұмыс істеу барысында қалыптасады. Яғни өзге тұлғалардың іс- әрекетінде айтарлықтай өзгерістерді байқау қиын емес. Әрбір тұлға қоғамда белгілі-бір міндетті атқарады. Кейбір жағдайларда көптеген құндылықтарды, міндеттерді білдіретін позициялардың қайшылықтары туындап жатады. Ол өз уақытында жеке адамның арасындағы қайшылыққа әкеледі. Іс-әрекеттегі қайшылықтардың себебі:нарықтық-кәсіптік келіспеушілік (айтыс-тартыс), жеке мүдделердің тобындағы алшақтық. Сұхбаттағы әрбір сөз - ишараны, әрбір сөйлем - қарсыластың ниетін алу үшін жүзеге асқан дебат болса, әртүрлі құттықтау сөз - жылы лебіздер, сүйіспеншілікті білдіреді. Сұхбат барысында сырларды паш етпеу үшін темірдей мінез-құлық керек. Стивенсон былай деген: "әрбір

сұхбаттың(әңгіменің) тек үш тақырыбы болады. Мен -мен, сіз - сізсіз, ал қалғандары бәрі бөтен". Әрбір адам сырлы тұманмен қымталған. Сұхбаттар қандай да бір мәселенің анық-қанығын анықтау үшін көбіне дипломатты жіберуші мемлекеттің министрлігі тарапынан болған тапсырма негізінде жүзеге асады.

Г.Никольсон, «дипломатия - жазу өнері» деген. Сосын талап еткен жаққа қажетті түрде есеп ретінде ұсына білу керек. Бір айдағы өткізілген сұхбат жайлы күнделік толтыру. Әрине, күнделікке бүкіл сұхбаттың қысқаша түрдегі мазмұны тіркеліп отырады. Дипломатиялық күнделікті елші не елшілікте жұмыс істейтін кәсіби қызметкер тұрақты толтырып жазып отырауы міндетті. Ол күнделік жүргізу дипломаттарға өзінің жіберген қателіктері мен кемшіліктері бойынша жұмыс істеуге мүмкіншілік береді. Күнделікке қарап, дипломат өзіндегі кемелділікті немесе кемшіліктерді байқай алады. Ол үшін күнделікті жасырып, құпия жүргізілгені әлдеқайда тиімді. Себебі, дипломаттар еркін түрде өзінің кемшіліктерін жазу мүмкіншілігі алады. Ал баршаға ашық жүргізілген күнделік ресми болады, әрі қажетті деректер де сейрек кездеседі. Ол күнделікте жазылған сұхбат барысы қол қойылып, талқыланған тақырыптарға қатысты қызығушылық туғызған тиісті мәселеге жолданады. Я, баршаға жасырын жүргізілген осындай күнделіктің негізінде [45, б. 123].

Кейін құнды материалдар, тарихи кітаптар жазылады. Кеңес өкіметінің елшісі қызметін атқарған Г.В.Чичерин сұхбаты туралы өзінің ізбасарына былай деп жазған: «басты тәжірбиелік ескеретін шетелдік елші, өкіл, зияратшымен болған әрбір әңгімені заманында толық күйінде жазып алыңдар (сұхбаттасушы әріптесіңіздің өтірік сөйлеу мүмкіншілігін ескеріп) және тез арада (өтірік әлі жайылмай тұрғанда) коллектив мүшелеріне таратып жіберіңдер. Егер маңызды тақырып болса, ол жедел түрде өкілетті елшіге шифрмен хабарланады». Дипломат өтетін сұхбат үшін алдымен тезис әзірлейді. Әрбір сұхбатқа алдымен әзірленіп, арнайы жоспар құрып барған дұрыс. Бұл үшін қажет болса тәжірбиелі дипломаттардың кеңесін алып, қандай мағына бір мәселе бойынша ақпарат, дерек қажет болса таудай құжаттарды ақтарып мұрағаттардағы қолжазбалар мен деректерге шолу жасау керек. Сұхбат барысында қандай сұрақтар қойылатыны және оған қарсыластың қалай жауап беру мүмкіншіліктері бәрі алдын-ала дайындалады. Яғни тезис пен антитезис қатар дайындалады. Бірақ бұл сұхбатты кіммен өткізгелі жатырсыз соған байланысты болады. Мысалға, ресми өкілдер, саяси қайраткерлер, парламент, мәдениет, дін басылары, БАҚ өкілдері, қоғамдықұйымдар өкілдерімен өткізілетін сұхбат үлкен дайындықты талап етеді. Дипломат өткізген сұхбатын күнделікке жазып отырады. Есте сақтау қабілеті қаншалықты мықты болғанмен ұзаққа созылған сұхбатта не айтылғанына, арнайы стенограф жазып отырмаса, кепілдік беру қиын. Сұхбатты дипломатиялық қызметкерлердің барлығы дерлігі жазады (елшілер үшін бұны оның қасында жүретін қызметкерлер жазады). Елшілер, өкілетті уәкілдер жүзбе-жүз, жеке дара сұхбат өткізген кезде сұхбатты өздері жазын жіберетін телеграмманы өздері толтырады [51]. Тәжірбиелі дипломат әрі қытайтанушы О.Б.Рахманин сұхбатты жазу туралы мынадай пікір айтады «елшінің қабылдаушы ел өкілімен болған сұхбатты жазуы бұл әңгімелесуші екі

жақтың диалогын стенографиялық жазу емес, керісінше шетелдік өкілдің - айтқандарының негізгі мазмұнын жеткізу болып табылады. Жалпыорталыққа жіберілетін ақпараттың басты Қорытындысы. Ал түсініктемелер, сараптамалар, т. б. өз алдына бөлек хабарланады». Қандай да болмасын- сұхбат телефон арқылы немесе басқадай түрде өтсін барлығы арнайы құралдар арқылы тіркеліп жазылып отырады [52]. Дипломат А.А Ранних әрбір жазылған сұхбаттың маңызды болғанын және осының негізінде қандай-да бір шұғыл шешім алынатынын білдіреді. Ресми келіссөздерде арнайы хаттама түзілетіні баршаға мәлім. Ал бейресми жағдайда өткен сұхбаттар ұзаққа созылған мен ешқандай хаттама (сырт көзге қарағанда) түзілмейді. Бірақ сұхбатқа қатысқан тараптардың әрқайсысы кейін сұхбатқа қатысқан тарапты не қызықтырды, қандай маңызды мәселелер көтерілді осыны қысқаша өз күнделіктерінде түртіп қояды [53].

Кейігі дипломаттар сұхбаттың жемісті болуы үшін әріптесімен жүзбе-жүз кездесіп, әңгімелесуді артық көреді. Өйткені, барлық қағидалар қатаң сақталған ресми, протоколды сипатты өтетін сұхбаттан гөрі бұндай кездесу екі жаққа сенімділікті оятып, ашық жарқын әңгімелесуге мүмкіншілік береді.

Және осындай сұхбат барысында қозғалған тақырыптар маңыздылығына қарай баршаға ашық не құпия күнделіктерге жазылып отырады. Уақыт өте келе мұндай дипломатиялық күнделіктер оқиғалардың әрбуін, жекелеген мәселелер мен қандай да бір шешімнің алу барысы қалай шешілгенін анықтауда зерттеушілер үшін таптырмас дерек көзіне айналады.

Мәдениетаралық коммуникативтік дискурстық сұхбатты жазбаша түрде дайындауда қойылатын талаптар: айтылған қандай сөз болмасын сол күйінде жазылады. Жалпы дипломат сұхбатты жазған кезде оған басты екі талап қойылады: шынайылық пен нақтылық. Г.Никольсон «кейінгі дипломат қызметке кіріскен әу бастан-ақ нақтылыққа үйретеді» делінген. Ендеше сұхбатты жазудың өмірдің барлық жағдайында қолдануға міндетті бір тәртібі жоқ. Дипломатиялық тәжірибеде шетелдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстық дебатты дамудың белгілі бір түрі уақыт өте келе қалыптасқан. Қалыпты жағдайдағы сұхбатқа қатысушының аты-жөні, қызметі, лауазымы, дипломатиялық атақ-дәрежесі, сұхбат өткен уақыт пен күн, оның ұзақтығы, жері, мекені, сұхбаттың кімнің ұсынысы бойынша өту және т. б. осының бәрі жазылады. Сұхбат «бетпе бет» ме, әлде аудармашының қатысуымен өтті ме жоқ дипломат маман шет тілінде өз жүргізеді ме нақты жазып көрсеттуі керек [45, б. 5-8]. Сұхбатты жазу барысында оның мазмұнын дәл көрсете білу керек. Егер барысында статистикалық мәліметтер, сандар айтылар болса, онда оларды сол уақытта жазып қойған жөн. Аудио, видео таспалар, камералар секілді соңғы технологиялық жетістіктерге қол жеткізгенге дейін сұхбаттарды жазудың өзіндік талабы ерекжесі бар. Ол бәрінен бұрын есте сақтау қабілетіне тікелей қатысты болды. Француз жазушы А.Жид өзінің лекциясында - былай деген: «10-минуттық ақпаратты тыңдаған адам, айтылғанның жартысын түсініп, есінде сақтай алады. Есте сақтау қабілеті бірнеше күн бұрын айтылғанның төрттен бірін ғана сақтай алады». Кейбір зерттеушілер соңғы екі күннің(кеше, бүгін) ішінде айтылғанның жартысы сол күйінде, нақты жеткізілмейді [54].

Нәтижеде, сұхбат туралы нақты мағлұмат 15-20%-ке азайады. Сұхбат неғұрлым ұзақ болса, соғұрлым оны есте сақтау қиындай болады. Ол сұхбатты жылдамырақ жазып алудың маңыздылығын көрсетеді. Ұлыбританияның премьері У. Черчилльдің дәрігері лорд Мортон өзінің сұхбаттасымен ұзаққа созылған сұхбат барысында айтылғандарды ұмытып қалмау үшін премьерден сылтауратып рұқсат сұрап, біршене минутқа сыртқа шығып келіп, айтылғандарды жазып отырған. Ресей елшісі В. И. Попов сұхбатта айтылған даярлық есте сақтаудың өзіндік әдістемесін былайша білдіруде: «менің королева премьер – министр, министрлермен болған сұхбатымның жеке дара өтті. Мен елшілікке оралған кезде ең алдымен олардың маған не айтқанын жазып алуды өзіме құрал етіп алдым. Ал өзімнің не айтқанымды өзім жақсы білемін».

Ол жайында Кеңестік дипломмен Ф.Т.Гусевтің айтқандары ақылға қонымды [55].

Яғни, шетел тілін толық меңгеру, шетел тілінде қарам –қатынасқа түсе білуі, жазбаша және ауызша алға қойылған мақсаттарын жүзеге асыра білуі керек. Сонымен қатар дереккөзінен алынған, ақпараттармен жұмыс істей алу, және алған субъективтік көзқарасын дәлелдеу мақсатында кездескен көптеген проблемаларды шешуде қолдана алуы, көпшілік ортада дискусс дағдысын дамыта алу, дәлелдерді нақты көрсете отырып дебат жүргізе білу Сонымен дипломат мамандардың кәсіби қызметінің шеттілдік даярлаудағы талаптары кәсіби қызыметінің талаптарына сәйкестендіріледі, ол талаптары оқыту бағдарламаларында анықталып жүзеге асырылады.

1.2 Дипломаттардың «мәдениетаралық коммуникативтік дискурс» ұғымының мәні және оның мағынасы

Халықаралық қатынастар жүйесіндегі байланыстардың кеңеюі жас мамандардың осы салада кәсіби жұмыс істеу қабылеттілігін дамыту қажеттілігін тудырады. Елімізде қазіргі уақытта дипломаттар, жуналисттер, заңгерлер ғана емес, олармен бірге қызметіне қарай шетелдік сапарлармен және шетелдік серіктестерді қабылдаумен байланысты қызметкерлер де кіреді. Осыған орай болашақ дипломаттардың мәдениетаралық қатысымдық дискурсына тікелей әсер ете отырып, күрделене түсуде. Яғни мәдениетаралық қарым-қатынасқа дайындық кезінде бірінші кезекте шетел тілдерін үйрену қажеттігі туындайды.

Зерттеушілердің дискурстық белсенділікті зерттеуге деген қызығушылығы жеке тұлғаның «табиғи» дискурсивті мінез-құлқының негізін, оған коммуникацияның басқа қатысушыларымен үйлесімді әлеуметтік және ақпараттық өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді. Мұндай позициялардан дискурсивті әрекетті қарастыру кезінде оны сипаттау үшін «табиғилық» сияқты тұжырымдаманы енгізу орынды болып табылады, ол қарым-қатынас эпизодтарын оларды жүзеге асыру шарттары тұрғысынан сипаттауға ғана емес, сонымен қатар дискурсивті адамның мінез-құлқының өзектілігі мен сәттілігі тұрғысынан анықтауға мүмкіндік береді. Осылайша түсіндірілетін дискурстың табиғи болмысы тұжырымдамасының призмасы арқылы оның танымдық,

прагматикалық, әлеуметтік-мәдени және тілдік қасиеттері ерекше перспективада айқындалады, бұл өз кезегінде дискурстың осы қасиеттерін жан-жақты зерттеу мәселесін тиісті талдау процесінде қарастыруға мүмкіндік береді. Қазіргі дипломатиялық дискурс пәнаралық сипатқа ие. Бұған шетел тілін жетік білу, оның сөздік, грамматикалық және стилистикалық ережелерін білу сәтті қарым-қатынас жасау үшін (ауызша немесе жазбаша) жеткіліксіз екенін, мысалы халықаралық келіссөздерді сәтті өткізіп, қажетті нәтиже алу үшін жеткіліксіз екендігін растайтын бірқатар мысалдар дәлел.

Дискурсты оның табиғаты тұрғысынан қарастыра отырып, біз оның қалыптасуы мен қабылдау процестерінің тығыз байланысы ашылатын дискурстық қызметтің көптеген аспектілерін коммуникативтік-танымдық тұрғыдан қарастырамыз. Сонымен бірге, адамның дискурсивті іс-әрекеті әлемнің ұлттық бейнесінің коммуникативті мінез-құлық формаларында көрініс ретінде түсіндіріледі, ал қарым-қатынас процесінде қолданылатын тілдік құралдар қоғам мүшелері бөлісетін білім, бағалау және құндылық бағдарларын көрсететін мәдени анықталған мағыналар жүйесін іске асыру тәсілі ретінде қолданылады.

Мұндай позициялардан дискурсты зерттеу жалпы және мәдениетаралық коммуникациядағы сөйлеу қарым-қатынасының заңдылықтарын зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізін кеңейтуге, сонымен қатар оның қызметінде тілдік сананың этномәдени ерекшелігін зерттеудегі жана аспектілерді анықтауға мүмкіндік береді - бұл мәселелерді шешу әсіресе қазіргі тіл білімі мен ғылым үшін өзекті болып табылады. Шеттілдік білім беруде С.С.Құнанбаева мәдениаралық коммуникативтік құзыреттілікті компоненттеріне қарай жіктеуді ұсынады [9, б.264].

П.Карт пен К.Фокс дискурсты меңгеру дегеніміз тілдік лексикамен қатар мәдениетті әртүрлі ерекшеліктеріне қарай пайдалана білу тактикасы ретінде қарастырады [56].

Қазіргі ғылымда «дискурс» терминінің мағынасын түсіндіруде біртұтастық жоқ. Алайда, қазір отандық және шетелдік ғалымдардың көптеген еңбектерінде «дискурс» сөзі өзінің танымдық-коммуникативті функциясының әр түрлі құрамындағы сөйлеу өнімі ретінде түсіндірілетін дәстүр бар.

О.Ф.Русакованың пікірінше: «дискурс – бұл кейбір зерттеушілер атап өткендей, бейнелі түрде «өміргеенген» сөйлеу» [57]. Сондықтан, «дискурс» термині «мәтін» терминінен айырмашылығы, тірі өмірмен байланысы тікелей қалпына келтірілмеген ежелгі және басқа мәтіндерге қолданылмайды.

Бірқатар зерттеушілер дискурс- бұл адам өмірінің «тілдегі» орталық сәті, ол тілдік тіршілік деп аталатын нәрсе: «Тілді қолданудың кез-келген әрекеті – мейлі ол жоғары құндылықты шығарма болсын, диалогтағы жылдам көшірме- бұл адамзат тәжірибесінің үздіксіз қозғалатын ағымының бөлігінің Бұл қабілеттілікте ол өзі үшін және ол үшін жасалған жағдайлардың қайталанбас үйлесімін сіңіреді және бейнелейді» деп тұжырым жасайды.

Олай болса, дискурс ұғымының мәнін толық ашып алайық.

Дискурс (фр. Discours) - тілдік коммуникация түрі. Жалпы тілдік қолданыста, дискурс дегеніміз әрбір кезеңнің мәдени тілдік контексті болып

табылады. Яғни құрамына рухани-байлық, пікір, дүниетаным және тағы басқалары кіреді. Дискурс — сөйлесу арқылы айтылатын ойдың әлеуметтік астарына талдау беретін түсінік. Ғылыми айналымға қосқан бұл ұғымды философияда, әлеуметтануда, мәдениеттануда, когнитивтік зертеулерде қолданады. Дискурс ұғымы арқылы қандай да бір тікелей азаматшаға не тыңдаушыға бағытталған тұжырымдама ғылыми ретінде қалыптасады. Дискурс тұлғаның сөйлеу арқылы қарым-қатынасқа түскеннен кейін мағынаға ие болады және мағынасымен бірге сөз бен түсінік бірлігін сипаттайды [55, б. 5-8].

«Дискурс» ұғымын шетелдік зерттеушілер әртүрлі тұрғыдан қарастырып талдап зерттелген. Шетел ғалымдарының бірі Ю.С.Степанов дискурс деп «тіл ішіндегі тіл» деген түсінік береді [58], сонымен бірге В.З.Демьянков дискурсты сөйлемдер мен фрагменттерден тұратын ойша мәтін деген түсінік береді [59]. Жалпы дискурс теориясының сипатына тоқталсақ, ол пәнаралық болып табылады.

Дискурсқа берілген көптеген анықтамалардың ішінде ең маңыздысы ретінде Т.К.Николаева мыналарды алады

- 1) Қарым-қатынастық мән-мәтін.
- 2) Мәтіннің ауызша-сөйлеу түрі.
- 3) Сұхбат.
- 4) Жанжақтан ішінара байланысты айтылым түрлері.
- 5) Ауызша немесе жазбаша сөйлесім туындысы. [60]:

Қазіргі уақытта дискурсты зерттеудің көптеген тәсілдері бар: түрлерне қарай (ауызша/жазбаша); типтеріне қарай (монологиялық/диалогтық); дискурстың белгілі бір түрлерін зерттеу (саяси, іскерлік, ғылыми, күнделікті және т.б.), дискурстың синтаксистік құрылымын зерттеу және т.б. Әрине, барлық зерттеулер аталмыш құбылыс туралы жаңа білім береді, дегенмен бұл кезеңде дискурс теориясының көптеген мәселелері бойынша айтарлық нәтижелерге қол жеткіліксіз.

Зерттеуші Е.С.Кубрякова дискурстық зерттеулердің үш негізгі бағытын көрсетеді:

- 1) адамдардың нақты өміріне қатысты (саяси, ғылыми, күнделікті және т.б.) дискурс түрлерін жіктеу;
- 2) дискурстың осы түрлерін сипаттау;
- 3) спикердің ниетін дамытуға әсер ететін фактілерге негізделген дискурс пен қарым-қатынас арасындағы байланысты зерттеу [2, б.7-25].

Осы орайда, дискурс теориясының дамуының қазіргі кезеңінде дискурстың маңызды сипаттамаларына (динамикалық аспект, процесуалдық, нақты коммуникативті жағдайға ену, құрылымдық және т.б.), оның табиғатынан (интерактивті, белсенділікке негізделген сипаттама), оны соңғы техникадан гөрі басқа әдістермен зерттеу қажеттілігі туралы позициялар бойынша консенсусқа қол жеткізілді. Соңғы онжылдықтарда лингвистикалық зерттеудің маңызды бағыты дискурсты зерттеудің коммуникативті іс-әрекеттің орталық бөлігі ретінде қарқынды дамуымен байланысты болды.

Т.А.Ван Дейк дискурсты белгілі бір әлеуметтік-мәдени дәстүрдегі рационалдылықтың басым түрімен реттелетін сана мазмұнын

объективтендірудің вербальды формасы ретінде анықтайды [61]. Философияның классикалық емес түрі дискурс феноменін қайта қараудың түрін - вербалды-коммуникативтік практика тұрғысынан да, кең әлеуметтік-саяси контексте де жүзеге асырады.

Ал біздің тұжырымдауымыз бойынша, дискурс –сөйлеу сұхбат әрекеті арқылы санаға берілуі және тілдік бірлік таңбалануы. Дискурс – мәтіннің ауызша сөйлеу әрекетін іске асыру мақсатына сай коммуникативтік жағдайға ауысуы болып табылады.

А. Әділова дискурс пен мәтіннің ортақ белгілері мен айырмашылықтарын көрсетеді.

- Дискурс мәтінге карағанда кең,ұғымды камтиды. Ол сөйлеу үдерісі.

-Дискурс автор интенциясына, стиль ерекшеліктеріне байланысты сұрапталып алынатын тілдік құралдардың жиынтығы.

-Дискурс ақпаратты беру тәсілі болса, мәтін ақпаратты сақтаушы, жинақтаушы, жаңа мән тудырушы көпқырлы, көпқабатты құрылым болып табылады [62].

Дискурс–белгілі бір уақытта және орында коммуниканттар арасында орын алған сөйлеу әрекеті. Яғни, сөйлеу қарым-қатынасына қатысушылардың әрқайсысына өміріндегі жағдаяттардың ауыспа тілде орындалуыжәне ол арқылы дискурс нәтижесі мәтінге ауысып, тілде сакталуы

Дискурстың негізгі ерекшеліктерін Г.Н.Смағұлова төмендегі ерекшеліктеріне қарай талдап көрсетеді:

1) Белгілі бір тақырыптыңдискурс айналасында мазмұндық негізінен топтастырылуы; Жағдаяттылық, коммуникативтік қарымқатынас саласына сай дискурс нақтықұрастырылады; Жылдамдылық, кейбір жағдайындатақырып өзгеріс болуы әбден мүмкін;

2) Әлеуметтік бағыты; Мәтін көлемінің белгісіздігі;

3) Дискурстың мазмұндық толықтылығын коммуникативтік жағдаят пен тақырыптық байланыс орындаса, вербалсыз сигналдар, атап айтқанда, мәтіннің аяқталғаны, үзілістер, басқа тақырыптарға көшу арқылы білінеді. Сондықтан да дискурсты коммуникациялық қарымқатынастан тыс талдау мүмкін емес [8, б.52].

Дискурс жайында айтылған тұжырымдамалар бірнеше бағытты қалыптастырды.

Бірінші бағыты: “дискурс” терминін таза лингвистикалық аспектіде қолданғанды қолдайды. Бұл бағыттағы зерттеушілер дискурсты сөйлеу, мәтін, диалог сияқты дәстүрлі ұғымдарды дамыту үшін қолданады.

Екінші бағыты: француздық зерттеушілердің пікірлерін аламыз. Олар дискурсты стиль ұғымымен байланысты қарастырады, тілді әлеуметтік қарым-қатынас субъектісін нақтылайтын құрал деп сипаттайды.

Үшінші бағыты: неміс ғалымы Ю.Хабермас “Ұлттық дискурс” атты еңбегінде: “дискурс–шындық өмірден алыстауда жүзеге асатын коммуникацияның ерекше түрі деп сипаттама береді. Дискурс бұл сөйлеу әрекетінің көрінісі”-дейді. “Дискурс” терминінің күрделенуіне байланысты тұрақталған анықтама әлі қалыптасқан жоқ. Сонымен қатар дискурс ұғым

функционалды лингвистика, лингвомәдениеттану т.б. тұрғысынан түрлі анықтамалар беріліп келеді. Ю.Хабермас “Коммуникативтік компетенция теориясына дайындық” атты еңбегінде мынадай белгілер тән деп қарастырады: “Дискурс – тілдік коммуникацияның біртүрі. Кең ауқымда қарастырсақ дискурс – уақыттың мәдени-тілдік коммуникацияның бір түрі. . Тар мағынада дискурс маңызды іс-әрекеттің нақты тілдік шындығын көрсетеді” [16, б.65]. Яғни тілдің іс-әрекеттің нақты тілдік шындығын көрсетеді демекші дискурстың тілдік бағытын зерттейтін ұғым ретінде коммуникативті дискурсқа тоқталып өтеміз. Коммуникативті дискурс - лингвистикалық және әлеуметтік ғылымдар құрылымындағы маңызды элемент болып табылады. Қазіргі зерттеушілердің коммуникативтік дискурс тақырыбына көбірек көңіл бөлуіне қарамастан, бұл тақырып әлі толық дамыған емес және ғылыми зерттеулерге арналған алаң болып табылады

Дискурс негізінен коммуникативтік әрекет ретінде танылғандықтан, барлық шеттілдік кәсіби және басқада мәтіндерге де қатысты болып келеді және барлық жағдайда да адресат пен адресант факторы арасында лингвоқұрылым ретінде саналады. Ендеше дискурс – коммуникативтік қатысым процесі қарастырылады.

Біздің ойымызша, мәтінді дискурстық аралық сатысы ретінде сипаттаған жөн. Өйткені дискурс коммуниканттың ойлау-сөйлеу қатынас жиынтығы деп түсінеміз . Сондықтан мәтін шынайлықтың объективтісі дискурс нәтижесі, өнімі ретінде қарастыра алады. Бұл – нарық пен демократияға бет бұрған заман талабы. Әсіресе тартысқа түсудің логикалық, әлеуметтік, психологиялық бағытында хабардар болуға міндетті. Күнделікті өмір тәжірибесінде, жеке коммуникацияда, ұжымдық коммуникацияда, бұқаралық коммуникацияда жиі кездесетін мәтін мен дискурс мәселесіне қатысты зерттеулерді қарастырдық.

Мәтін мен дискурстың - айырмашылығы зегер дискурсты актуалды сипатта айтылған мәтін ретінде танысақ, ол кезде мәтін – айтылған ойдың абстрактылы, грамматикалық құрылымы, ал дискурсты актуалды айтылым әрекетіне қатысты сөз (речь) деп есептесек, ол кезде мәтін – тілдік жүйеге немесе формалды лингвистикалық білімге лингвистикалық компетенттілікке қатысты ұғым болып табылады . Коммуникативті дискурс мәселесі авторлардың В.Г.Борботко (дискурстың жалпы теориясы [63], М.Ильин [64], А.А.Уханова [65]. М.Л.Маркович [66]. (дискурстың түрлері), С.Л.Мишланова [67], Т.С.Серова [68], М.Б.Бергельсон [69], Т.Г.Винокур [70] (дискурсивті ойлау және коммуникативті дискурс) еңбектерінде қарастырылады. Ал, қазақстандық ғалым Ф.Оразбаеваның пайымдауынша «дискурстың орындалуы коммуникативтік материалдарды игерудегі тілдік тұлғаның интеллектуалдық мүмкіндігіне тікелей байланысты. Дискурстың қолданысы сөйлеу мәнеріне сәйкес жүзеге асады» деген ғалымның пікірінде коммуникативтік бірліктердің мәтін ішіндегі жұмсалымдық ерекшеліктері дискурс тұрғысында анықталады [71].

Д.Әлкебаева: «Дискурс деген нақты сөз мағынасына сәйкес келеді, өзінің мағыналық-акпараттық мазмұнымен бірге экстралингвистикалық,

факторларымен жүйеленетін сөйлемдерді айтады» деген пікір қалдырады [72].

Ал Ж.Кеншінбаева: «Дискурс колданыстағы мәтін – яғни сөйлеу тілінің нақты коммуникативтік қарым-қатынас қызметі» деген ойын білдірсе [73]. Г.Бүркітбаева, дискурс– мазмұны мен интеракцияға қатысушылар, яғни коммуникативтік жағдаят бірлігі деп түсінік береді [74]. Ал Ш.А.Нұрмышева, дискурс дегеніміз –коммуниканттардың сөз жағдаятын ескере келе шынайы өмірдегі оқиғаларды өздерінің когнитивтік, тілдік білімін, прагматикалық мүмкіндіктерін пайдалану негізінде коммуникативтік мақсатқа қарай өз тілдеріндегі лексикалық, грамматикалық, фонетикалық жүйелер арқылы тілге диалогқа түсу әрекеті деп сипаттайды [75]. Ғалымдардың дискурс терминіне берген анықтамалары көптеген болғанымен, олардың барлығына дискурсқа тән деп көрсеткен: бұл –дискурстың диалогтік түрі, сөз жағдаятына орай орындалатын сөйлеу әрекеті делінген.

Б.Н.Карасиктің ойынша «коммуникативті дискурс тек тіл біліміне ғана қатысты емес, ол пәнаралық сипатқа ие, сондықтан оны қоғамның объективті қабылдауын және ондағы өзара әрекеттесудің ерекшеліктерін реттеуге бағытталған категория ретінде түсіну керек» [1, б. 10-21].

Ендеше коммуникативті дискурс, сөйлеудің нақтылануын және сөйлеуді қолданудың тұрақты түрлерін, коммуникативтік мінез-құлық пен қарым-қатынасты білдіре келе, коммуникацияның формальды интерпретациясын, тілді және оның бірліктерін коммуникациялық және ситуациялық сипаты болып табылады және әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтік-мәдени жағдайлардың сипаттамасы ретінде пайдалану формуласындағы функционалды интерпретацияны сипаттайды.

Коммуникативті дискурс тек тіл біліміне ғана қатысты емес, ол пәнаралық сипатқа ие, сондықтан оны қоғамның объективті қабылдауын және ондағы өзара әрекеттесудің ерекшеліктерін реттеуге бағытталған категория ретінде түсіну керек. Коммуникативті дискурстың негіздерін зерделеу барысында бірқатар жайттарға назар аудару керек. Біріншіден, байланыс теориясы туралы жақында кеңейтілген әдебиеттерде коммуникативтік процестің көптеген аспектілерін, сонымен қатар социология, психология және коммуникацияның риторикасы, коммуникативті модельдерге әсер ететін шығармаларын табуға болады. Сонымен қатар, қарым-қатынастың теориялық негіздерін жалпылама зерттеу іс жүзінде жоқ, бұл адам туралы қазіргі заманғы идеяларды, коммуникативтік ортаны, арналарды, сорттар мен қарым-қатынас принциптерін ескере отырып, сөйлеу әрекеттесуінің іргелі ерекшеліктерін ашады.

Қарапайым тілмен айтқанда, дискурс - коммуникативті оқиға. Осы қоғамда қабылданған сыпайылықты байқамай-ақ, одан шығу мүмкін емес. Дискурсқа қатысушы белсенді (сөйлейтін) немесе енжар қатысады (тыңдаушы белсенді, ақпаратты сіңіреді немесе енжар тыңдауға мәжбүр). Қалай болғанда да, дискурсқа қатысушының белгілі бір психологиялық жағдайын тудырады - бұлжеке маңызды әрекет болады.

Демек, дискурс - бұл тек сөйлеу әрекетінің өнімі ғана емес, сонымен бірге экстралингвистикалық факторлармен анықталатын оны құру процесі, яғни,

коммуникативтік контекст және қарым-қатынас шарттары. Сонымен бірге, ауызша қарым-қатынас стратегиясы, коммуниканттардың ауызша және вербалды емес мінез-құлқы, сондай-ақ жасалған немесе қабылданған мәтіннің түрі, формасы мен мазмұны осы мәдени контекстпен және коммуникативті тұлғалардың коммуникативтік мақсаттарымен анықталады.

Болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру компоненттік құрамын біз кәсіби дискурсивтік-дипломатиялық, коммуникативтік-аналитикалық, болжамдық-кәсіби субкомпетенциялар бірлігінде қарастырамыз.

Сурет 1 - Болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың құрылымдық компоненті

Кәсіби дискурсивтік-дипломатиялық субкомпетенцияның дискурсы-дипломаттың кәсіби емес деңгейде дискурсивті байланыс пен қарым-қатынасты жүзеге асыру қабілеті.

Осы қосалқы құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында біз студенттерге келесі тапсырмаларды ұсынамыз:

- 1) келіссөздер жүргізу үшін материал дайындау;
 - 2) іс-шараны өткізу бойынша вербалды нотаның мазмұнын қарау; 3) дипломатиялық құжаттардың үлгісі бойынша шақыру хатты дұрыс құрастыру.
- Студенттер құжаттарды дұрыс толтыру дағдыларына ие болып, деректемелердің ресімделуі мен реттілігіне назар аударады. Болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыруда кәсіби дискурсивтік-дипломатиялық субкомпетенция сөйлеудің лексикалық сауаттылығын игеру сөздер мен сөз тіркестерін таңдаудағы дәлдікті және олардың тақырып пен қарым-қатынас жағдайына

сәйкестігін, лексикалық сөз тіркестерінің дұрыс қалыптасуын, сөз қорын және қолданылатын лексиканың алуан түрлілігін қамтиды.

Тілді таным процесінің ажырамас бөлігі ретінде қалыптастыруды және ойлауды қалыптастыруды қамтамасыз ететін кәсіби дискурсивтік-дипломатиялық субкомпетенция [57, б. 340].

Сонымен қатар, *Коммуникативтік-аналитикалық субкомпетенция* студенттің санада тілді өңдеудің барлық деңгейінде семантикалық-синтаксистік, прагматикалық жалпы когнитивтік механизмдерді қолдануды қамтамасыз етеді. Яғни өз зияткерлік және танымдық қызметін басқаруға; таным әдіснамасын, таным және оқу тәсілдерін меңгеруге; логикалық және шығармашылық ойлауды дамытуға бағытталған. Коммуникативтік-аналитикалық субкомпетенцияны қалыптастыру үшін осы жұмыста студенттердің шет тілін тереңірек үйренуге деген қызығушылығын арттыру, ағылшын тілді орта құру арқылы тілдік білімін, біліктілігі мен дағдысын дамыту, студенттерді кәсіби қызметке барынша жақын шет тілдік қарым-қатынас жағдайларына «ендіру», қабылдау және сөйлеу дағдыларын және шоғырландыру арқылы тілдік білімін дамытуға, грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануға, халықаралық дискурсты жүзеге асыру мақсатында лексиканы пысықтауға арналған тапсырмаларды қарастыру болып табылады. Коммуникативтік-аналитикалық субкомпетенция болашақ дипломаттың қалыптастыру барысында келесі біліктіліктері болуы қажет:

- дипломатия саласындағы негізгі терминдер мен анықтамалар;
- болашақ мамандықтың мәні мен әлеуметтік маңыздылығын түсіну, оған тұрақты қызығушылық таныту;
- стандартты және стандартты емес жағдайларда шешім қабылдау және олар үшін жауапкершілік;
- топта және ұжымда жұмыс жасау қабілеті;
- әсіби және тұлғалық даму міндеттерін өз бетінше анықтау, өз бетінше білім алумен айналысу, құзыреттілікті арттыруды саналы жоспарлау.

Болжамдық-кәсіби субкомпетенция - бұл қоғамның саяси өміріне саналы түрде қатысуға мүмкіндік беретін әлеуметтік білім, саяси іс-әрекеттің дағдылары, адамгершілік және азаматтық қасиеттер деңгейі. Шеттілдік білім беруде болжамдық-кәсіби субкомпетенциясын қалыптастыруда болашақ дипломаттардың тілдік тұлға ретінде басқа елдердің мамандарымен кәсіби бағдарланған қарым-қатынас жағдайында өзара іс-қимыл жасауға дайын халықаралық ұтқырлық пен интеграция жағдайында көпмәдениетті кеңістікте мәдениетаралық кәсіби диалогты жүзеге асырушы ретінде қарастырылады. Болжамдық-кәсіби субкомпетенция кәсіби сауаттылық деп аталатын, мәселелерді жаһандық түсіну қабілетінің, әлеуметтік маңызды процестер мен проблемаларды ғылыми бағалау қабілетінің, қоғам дамуының белгілі бір аспектісіне қараудың, бостандық пен демократия таптарының қалыптасуына ықпал етудің, әлеуметтік қатар өмір сүру нормасы ретінде толеранттылықты тәрбиелеудің қалыптасуын білдіреді, өзінің жеке меншігі мен оның әлеуметтік-мәдени тұтастығын түсіну. Бұл субкомпетенцияның мақсаты лингвистика мен саясаттану түйіскен жерінде орналасқан зерттеудің осы бағытына тұтас

көзқарасты қалыптастыру. Болашақ дипломаттардың лингвистикалық талдаудың негізгі ережелері мен әдістерін қолдана білуін, саяси әрекеттерді (құбылыстарды, процестерді, мәлімдемелерді) лингвистикалық тұрғыдан талдай білу қабілетін қалыптастыру. Болашақ дипломаттарда кәсіби коммуникативті-сөйлеу әрекетінің тетіктерін бағдарлау қабілеттілігінің болуы, кәсіби лингвистика санаттарындағы тапсырманы көру және тұжырымдау және оның оңтайлы шешімін ұсыну, мәдениетаралық коммуникация және адамдарға толерантты қарым-қатынас дағдысының болуы, кәсіби мәселелерді жақсы түсіну үшін лингвистикалық талдаудың негізгі ережелері мен әдістерін қолдану және тиімді кәсіби коммуникацияны жүзеге асыру үшін нақты тілдік ресурстарды пайдалану

Осылайша аталған субкомпетенциялар болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың лингводидактикалық шарттарын анықтауға негіз болады.

1.3 Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың лингводидактикалық ерекшеліктері

Мемлекетіміздің «Білім туралы» заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби дамытуға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар, оқытудың жана технологияларын енгізу, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу т.б.» - білім беру жүйесін оның ішінде шеттілдік оқыту мәселесі бойынша да, одан ары дамыту міндеттерін көздейді [49, б. 3].

Дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың лингводидактикалық ерекшеліктерін қарастырмастан бұрын, лингводидактика ұғымына тоқатлып өтсек. Лингводидактика – тілдерге үйрету теориясы, лингвистика мен дидактиканың бірігуі. Лингводидактика – лингвистика мен әдістеменің бірігуі салдарынан пайда болған тілдерді оқыту әдістемесінің теориялық бөлігі. Лингводидактика объектісі ретінде шетел тілдерді оқыту үдерісінің теориялық негіздемесі және оның зерттеулері: тілдік білім беру мазмұны, концепциясы, оқытудың ұйымдастыру формалары, зерттеу механизмдері және оқыту үдерісін жүйелеу болып табылады. Лингводидактика пәні – тілді оқытудың (оқыту барысы), оқу (болашақ мамандардың әрекеті), оқу материалының мазмұны және дербестендірілген білімді игеру технологияларының өзара әрекеттесу заңдылықтарының теориялық негіздемесі. Лингводидактикалық зерттеулердің нақты әдістері мен тәсілдері әр түрлілігімен, олардың вариациялары пәннің сипаттамасын, мақсатын және зерттеудің таңдап алынған аспектісімен байланысты. Әрбір жаңа әдісін жоққа шығармайды, олардың барлығы бір тұтас қосымша принципмен байланысты, яғни олардың әрқайсысы танымның түрлі мақсаты мен көзқарасы жағынан объектінің түрлі жақтарының жаңа көрінісін ашады. Лингводидактика –өзінің бастауымен көтеріліп келе жатқан жас ғылыми пән.

Лингводидактикалық әдістеменің бір саласы ретінде қалыптасуында басты қызмет атқарып отырған құбылыс – тіл білімінің, психология

ғылымының, әлеуметтік тіл білімі, әлеуметтік педагогиканың, мәдениеттанудың, лингвомәдениеттанудың т.б. көптеген ғылым салаларының дамып-жетілуі. Көптеген ғылымдардың толыққанды мәліметтеріне сүйене келе, олардың түйіскен нүктесінде лингводидактика саласы күн санап қатайып, ғылым саласында дамып келеді.

Лингводидактика-лингвистикалық және дидактикалық білімнің синтетикалық саласының тиімді моделі болады. Н.Д.Гальскованың анықтамасында лингводидактика шетел тілдерін оқыту теориясы ретінде қарастырылады, оның мақсаты осы процестің алдын-ала жоспарланған әртүрлі нәтижелеріне қатысты шетел тілін оқыту әдіснамасының негіздерін жасау болып табылады [76].

Бұл анықтамадан көрініп тұрғандай, екінші деңгейлі тілдік тұлға ұғымы қазіргі тілдік білім берудің мақсатын тұжырымдаумен тығыз байланысты, яғни, болашақ дипломаттың шетел тілінің коммуникативтік құзыреттілігін дамыту, оны жүзеге асыру қабілеті мен дайындығы ретінде түсініледі. Дипломатиялық шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыруда болашақ дипломатқа оқытылатын тілдің елі және сонымен бірге өз елінің мәдениетінің құндылығын сезіну және оны қарым-қатынас процесінде көрсету мүмкіндігі болып табылады [77].

Бұл зерттеуде дипломатиялық шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыруда болашақ дипломаттың тілдік тұлғасын сипаттайтын маманның шет тіліндегі кәсіби коммуникативті құзіреттілігін қалыптастыру міндеті тұр. Кәсіби лингводидактика тілдік тұлғаның жаңа моделінің компоненттік құрамын анықтауға арналған.

Қазіргі лингводидактика өзінің орталық категориясы ретінде тұлғаның басқа мәдениет өкілдерімен адекватты өзара әрекеттесу ретінде түсінілетін мәдениетаралық деңгейдегі шеттілдік қарым-қатынасқа қабілеттерінің жиынтығы ретінде түсінілетін қосалқы тілдік тұлға ұғымын алға тартады.

Яғни, ол үшін оған «тілді меңгерту» дегенде және оқу жағдайында тілді оқыту үдерісінде қандай заңдылық бойынша жүзеге асатынын, біліп отыру керек. Жаңа білім беру «идеологиясы» түрлі оқу жағдайында білім алушылардың тілді меңгеру үдерісі жағынан әдістемелік мәселелерді ой елегінен қайта өткізуді талап етті. Тілді оқытудың, нақты тіл материалдарындағы эмпирикалық зерттеулермен нықталған объективті мәліметтер ғана емес оқытудың нақты жағдайына қарамастан, тілді оқыту үдерісіне әсер ететін терең теориялық негіздемелері бар факторлар туралы болып келеді.

Дипломаттану мамандығы бойынша шетел тілін кәсіби даярлау пәнінің мазмұнын көрсететін бірлік, «концепция саласы» мәдениет дүниетанымы арқылы шындықты бейнелейтін шетел тілдері мен шетелдік мәдениетті өзара байланыстыру мәселесін шешу үшін алдын-ала таңдалған сөйлеу-коммуникативтік және лингвистикалық минимумы бар когнитивті-тілдік-мәдени кешені ретінде анықтайды.

Лингвистикалық әдебиетте «концепт» термині анықтаманың негізі болып табылатын тиісті сипаттамаға негізделі отырып, әртүрлі түсіндіріледі. Мәселен,

А.С.Золотникованың ұғымы бойынша көптеген заттарды «орынбасарлары» мәтінде жасырынған, адамға және оның ұлттық, мәдени, кәсіптік, жас және басқа тәжірибесіне жақын қарым-қатынас орнатуға көмектесетін түсініктерімен түсіндіреді [78]. В.Е.Чернявская тұжырымдаманы мағынаның көрінісі ретінде қарастырмайды және оны бір немесе басқа тілдік формамен сипатталған ұжымдық санадағы негізгі мәдени әлеуметтік-психикалық білімге жатқызады [79].

Дискурстың тұжырымдамасы лингводидактикалық білімдердің когнитивті-дискурстық парадигмасына енгізілген дискурсты талдаудың когнитивтік үлгілері дискурстық тәжірибелер мен мәтіндерді өндіру мен қабылдау үдерістерін терең талдау үшін тиімді құрал болып табылады, дискурс талдауын Т.А.Ван Дэйк когнитивті құрылымдарды әлеуметтік-танымдық көзқарастың бөлігі ретінде аралық әлеуметтік және дискурстық тәжірибелер ретінде қарастырады [61, б. 10].

Сонымен қатар зерттеулер лингвистиканың әлеуметтік лингвистика, саясаттану, когнитивтік лингвистика, мәтіндік лингвистика және онымен байланысты бағыттар қиылысуында саяси лингвистика аясында жүргізіледі. Саяси лингвистика аясында қарастырылған маңызды аспект - бұл құндылықтар мен антиқұндылықтар жүйесі; сонымен қатар, саяси лингвистиканың әдістерін қолданатын коммуникация заңдарын зерттеу қарым-қатынастың белгілі бір типтік қасиеттерін анықтауға мүмкіндік береді, олар антиномиялар түрінде ұсынылады:

- салт-жоралық және ақпараттылығы;
- төмендету және ақпараттың толықтығы;
- стандартты және мәнерлі;
- анық және жасырын бағалау;
- агрессиялық және төзімділік;

Диалогтың үш жетекші түрі бөлінеді: нақты диалогтық, «қашықтықтағы» диалогтар, интермәтіндік [80]. Мәтін дискурста бағаланғандықтан, «оны жасау мен қызмет істеудің нақты жағдайларын ескере отырып» мәтіннің дискурстық сипаттамалары: мәтіннің авторлығы және адрестілігі, пайдаланылатын коммуникативтік стратегиялар мен тактикаларда көрінетін автордың ниеті маңызды орынға ие. Талдау мәтіні мен «сол оқиғаларды сипаттауға бағытталған көптеген басқа мәтіндер» арасындағы қарым-қатынас та зерттеледі (нарратив). Сонымен қатар, зерттеушілер ұсынған дискурстың «тәртіп» және «өріс» түсініктерін және әр түрлі дискурстарда субъектілердің жұмыс істеу қабілетін ескере отырып, бәсекелес дискурстардың өзара әрекеттесуін жеке қарастыруға болады.

Дипломатиялық дискурстың (ДД) лингвистикалық талдауының негізі ретінде біз «мәтін», «дискурс» және «коммуникация» ұғымдарының өзара байланысын және коммуникативтік оқиғаларды мәтіндік деңгейде және дискурстық тәжірибеде талдауға арналған схеманы қарастырамыз, ол дискурстың тән ерекшеліктерін, тілдік бірліктер (стилистикалық, лексика-семантикалық, синтаксистік, дипломатиялық құжаттардың прагматикалық ерекшеліктерін талдау) деңгейінде дискурстың белгілерін зерттеуді болжайды.

Осы зерттеудегі дипломатиялық дискурсты құндылықтар мен антиқұндылықтар тұрғысынан, мәтіннің авторы және оның мақсатты көзқарастары, әңгімедегі зерттелген мәтіндердің қатынасы, қарым-қатынастың типтік қасиеттері мен функциялары тұрғысынан зерттеуге ыңғайлы деп санаймыз.

Дипломатиялық қарым-қатынастарды стратегиялық тұрғыдан талдау үшін С.О.Йокояманың дискурсындағы когнитивтік зерттеудің ережелерін қолдану мүмкіндігін қарастырамыз. Коммуникацияның стратегиялық сипаты коммуникативтік актінің пайда болу жағдайларын, коммуникация субъектілерінің өзара әрекеттесуінің динамикалық сипатын, ақпараттық дискурстың («білмеудің презумпциясы» және өзектілігін талап ету) пайда болу себептерін, коммуникацияның даму мүмкіндіктерін, адресанттың әдейі жіберетін қате есептеулері мен импозициясын көрсетеді. Коммуникативтік стратегиялар негізіне адресанттың дискурстық мінез-құлық тәртібі (дискурстық жағдайды барынша үздік бағалау жасау) және адресанттың (алған білімін растау, жағдаятты жасаушының бағалауында қателік кеткен соң, түзету жасау; адресатқа тағылған жағдаятты импозициялық бағалауды қабылдау) жатады.

Тұжырымдаманы когнитивтік-лингвомәдени ерекшеліктерімен белгіленген танымдық білім ретінде таңдау гуманитарлық пәндердің антропоцентрлік парадигмасын қалыптастырудағы, атап айтқанда лингвистикалық білімді қалыптастырудағы табиғи қадам болып табылады.

Тұжырымдамада негізінен, осы тілдің негізгі ұлттық-мәдени прототипінің табиғи тілінің семантикалық жүйесінде бекітілген этно-семантикалық тұлғаға қатысты жеке және объективисттік тұжырымдамасы бар.

Ө.Айтбаев бойынша этномәдени дәлелдеу арқылы жүзеге асырылатын «тілге сай тұлғаның бейнесін» [81]. қалпына келтіру классикалық емес (бағалау) модельдік логикаға және модальды негіздегі айтылымның теориясындағы ойлау мен сөйлеу субъектісіне қатысты белгілі бір шамада айтылым мен пропозицияның іске асуына сәйкес келеді.

Демек, тұжырымдама – тиісті лексикалық-семантикалық парадигмасын жасайтын бірқатар тілдік іске асырылу арқылы білдіру тұрғысынан ұсынылған вербальды мағына. Лингводипломаттық тұжырымдаманы қолдау жоспары семантикалық ерекшеліктердің кемінде екі қатарын қамтиды. Біріншіден, ол лексика-семантикалық парадигмасын «бекітіп», оның тұжырымдамалық немесе прототиптік негізін қалыптастыратын барлық тілді қолдану үшін ортақ болып табылатын мағыналарды қамтиды.

Екіншіден, лингво-дипломаттық, этно-семантикалық ерекшелікпен сипатталатын және ана тілін білетін адамдармен немесе ұлттық лингвистикалық тұлғаның менталитетімен байланыстырылған оны енгізудің кем дегенде бөлігі үшін жалпы болып табылатын семантикалық белгілері кіреді. Ю.Д. Аперсиян атап көрсеткендей тұжырымдаманың семантикасын екі бөлікке «бөлу» екі деңгейге белгілі бір дәрежеде ұсынған лексикографиялық постулаттарға сәйкес келеді, сөздің ұлттық-мәдени ерекшеліктерінің болуы оған концепт мәртебесін беретін белгімен танылады [82].

Лингво-дипломаттанудағы тұжырымдамалар мен анықтамалар бойынша көзқарастарды жалпылау бізге мынадай қорытындыға келуге мүмкіндік береді: тұжырымдама - дипломаттық мәдени ерекшеліктермен белгіленген және тілдік бейнелерге ие ұжымдық білім/сана бірлігі (жоғары рухани құндылықтарға жіберуші).

Демек, болашақ дипломаттың экономика, құқық, саясат (геосаясат), дипломаттық зерттеулер, мәдениет (тарих, этнология, дінтану, әдебиет, өнер) саласында ұғымдар аппараты болуы керек. Кәсіби білім беру үрдісінде студенттер шетел тілінде соған ұқсас мәселелерді талқылап, пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға негізделген бірдей тұжырымдамалық аппаратты меңгеруі керек.

Қазіргі жағдайда кәсіби шетел тілін меңгермей, қазіргі заманғы кәсіпқой бола алмайды, ал екінші жағынан, шетел тілін білу көптеген мамандар үшін кәсіби шетел тілін білудің маңыздылығын анықтау үшін жеткіліксіз.

Дипломатиятану саласындағы мамандар өздерінің кәсіби мақсаттарына сәйкес:

- бағалауды зерттеушінің әлеуметтік-экономикалық өмірін кешенді зерттеудің өзіндік әдістерін;

- зерттелген аймақтың этнография, археология және диалектология саласындағы зерттеулердің әдістері мен нәтижелерін білу;

- зерттелген аймақтың әлеуметтік, саяси, экономикалық даму ерекшеліктерін білу; әлеуметтік-саяси және мәдени процестерді модельдеу және болжау мүмкіндігіне ие бола алады [9, б. 120].

Алайда, бұл ережелер, біздің ойымызша, дипломатиялық маманның кәсіпқой қажетті білімдері мен дағдыларына, сондай-ақ маманның жеке қасиеттері мен қабілеттеріне негізделген түлектің біліктілік сипаттамаларын жарияламайды және көрсетпейді, ол қызмет саласын жеткілікті түрде сипаттайды. Мысалы, білікті дипломатиялық маман болу үшін - жақсы талдаушы, көрнекі болжағыш, сөз шебері, білікті саясаткер және дипломат болу керек.

Мамандарды даярлаудың интегративтік негізінің ерекшелігі шетел тілін осы мамандықтың түрлі циклдары пәндерімен ең тығыз байланыстыратын материалды іріктеуді талап етеді. «Дипломаттану» мамандығы табиғи, гуманитарлық, әлеуметтік-экономикалық пәндерден ақпаратты біріктіретін көп функционалды, синтезделген мамандық болып табылатынын ескере отырып, сәйкесінше, ұсынылған курсының мазмұнын таңдауға арналған әдіс, аталған барлық циклдердің шеттілдік аппаратының «тәртібін» қанағаттандыруы керек.

Осыған байланысты, ішкі және пәнаралық байланыстарды жүргізу қажет. Бұл байланыстардың дамуы тереңдетілген, оқу пәндерінің негізіне әсер етеді және бүкіл оқу үдерісін жетілдіру үшін түбегейлі маңызға ие. Олар ғылыми білімді трансформациялау негізінде оқу білімін интеграциялауды білдіреді және оқыту мен оқытуға қол жеткізуге тікелей әсер етеді.

Дипломатиялық шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың қазіргі лингводидактика бойынша оқыту ерекшеліктері:

- оқып жатқан ел туралы мәдениеттанымдық және лингвотанымдық материал;
 - мәдени релятивизм принциптері өзге тілде қабылданған тәртіп модельдері мен нормалар бірлігі;
 - әлеуметтік жағдайлардың өзара әрекет етудің типтік сценарийлері, мәдениаралық байланыс жасаудың әр түрлі мақсаттарында қолданылатын құрылымдар;
 - аталған функционалды шеттілдік нормалары мен өзгеру үрдістері, қатаң дипломатиялық тілінің ерекшеліктері;
- Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруда болашақ дипломаттар:
- өз тілінде сөйлеу және оқып жатқан елінің әлеуметтік мәдени айырмашылықтарына сәйкестіктерді құру;
 - өзге тілді мәдениаралық байланыс ерекшелігінде өз елінің мәдениетін ерекшеліктеріне қарай мәдениет сұхбатын жүргізу;
 - әр түрлі коммуникативтік жағдаяттарда ақпаратты жеткізу мақсатында тілдік құралдарды дұрыс қолданып, өз ойларын жүзеге асыру;
 - қарым-қатынастың жалпы және кәсіби салаларында сұхбат жүргізу;
 - ауызша және жазбаша коммуникацияда этикалық формулаларды пайдалану;
 - оқу барысын ұйымдастырудың прогрессивтік технологияларын пайдалана алу қажет.
- Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруда болашақ дипломаттарда келесі дағдыларды меңгенуі қажет:
- шеттілдік елдерінде қабылданған нормаларға сәйкес сөйлеу және мінез-құлық этикетін сақтау;
 - коммуникативтік контексті жүзеге асырудың негізгі дискурсивті тәсілдері (өзара әрекет етудің уақыты, орны, мақсаттары мен шарттары);
 - әлеуметтік және кәсіби қатынастардың сәйкестігін қамтамасыз ететін әлеуметтік және мәдени коммуникациялар;
 - ресми қарым-қатынастың бейтарап және ресми емес регистрі;
 - ойлау мәдениеті, қортындылауға, талдауға, ақпаратты қабылдауға, мақсатты қоюға және оған жету жолдарын таңдауға қабілеттілік.
- Шеттілдік дипломатиялық, мәдениетаралық, коммуникативтік дискурсты қалыптастыруда болашақ дипломаттарда келесі бағыт бойынша оқыту нәтижелерін білуі тиіс:
- шеттілдік тілдердің орфографиялық, лексикалық, грамматикалық және стилистикалық нормалары;
 - «шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік» ұғымының мәні және оның түрлері;
 - өзара әрекет жасаудың негізгі әдістері, тәсілдері;
 - белгілі тілде сөйлеушілердің әлеуметтік және сөйлеу мінез құқының ұлттық мәдени ерекшеліктері;
 - ауызша сөйлеуді рәсімдеудің негізгі интонациялық ерекшеліктері;

- инновациялық технологияларды пайдалана отырып, шеттілдік оқытудың тәсілдері мен әдістері, негізгі ұғымдары.

Осы дағдылар мен қабілеттерді негізге ала отырып болашақ дипломаттардың шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруда лигводидактикалық шарттарды қарастырамыз. Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесінде болашақ дипломаттардың коммуникациясын дамытудың тиімділігі дидактикалық шарттар жүйесін сақтау және тиісті оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді қолдану арқылы жүзеге асады. Лигводидактикалық шарттар жүйесін сақтау болашақ дипломаттардың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыруға қатысты теориялық ережелерді тәжірибеде жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Болашақ дипломаттардың шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың маңызды лигводидактикалық шарттары мыналар болып табылады: болашақ дипломаттардың шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың барлық субкомпетенцияларын дамытуға ықпал ететін білім беру ортасын құру; шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесінде болашақ дипломаттардың коммуникациясын дамытуға бағытталған тапсырмалардың арнайы жүйесін пайдалану; интегративтік технологияны қолдану.

Сурет 2 - Болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың лигводидактикалық шарттары

Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесінде болашақ дипломаттардың коммуникациясын дамытудың ең маңызды лигводидактикалық шарты арнайы білім беру ортасын құру болып табылады.

Білім беру ортасын құру мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруға кең мүмкіндіктер береді: оқу іс-әрекетінің мақсаттарын

бейнелеу; оқу іс-әрекетінің міндеттерін анықтау; оқу іс-әрекетінің мазмұнын игеру; оқу әрекетін жүзеге асыру шарттарын көрсету; оқу іс-әрекетінің ерекшеліктерінің көрінісі.

Білім беру ортасын құруда таңдалған сала бойынша әдістемелік тәжірибе жинақтауға бағытталған кәсіби тағылымдама алаңдары ерекше орын алады. Алынған теориялық білім тәжірибеде қолданылады, оның барысында дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурстың барлық субкомпетенцияларын меңгеру жүреді және кәсіби әрекетке қажетті құндылық-семантикалық қатынас қалыптасады.

Болашақ дипломаттардың шетел тілі бойынша тілді меңгеруін жүзеге асыру қабілеті оны пайдалану арқылы әдістемелік ұйымдастырылған, білім беру және дамытушы ақпараттық орта негізінде тұтас жүйе ретінде ұйымдастырған жағдайда ілгерілейтін болады. Білім беру ортасының негізгі ақпараттық толықтырылуын кәсіби бағдарланған мәтіндер (шетел тіліндегі салалық және арнайы дереккөздерден алынған мәтіндер, шетел тіліндегі микротекстер) қамтамасыз етеді.

Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесінде шетел тіліндегі мәтіндерді іске асыру кезінде тәуелсіздікті қалыптастыру үшін, оқыту бірлігіне келесі талаптар енгізіледі.

- қалыптастыруға жататын іс-әрекеттерді айқындайтын нақты
- міндеттердің болуы;
- болашақ дипломаттардың ойлау және сөйлеу белсенділігін
- ынталандыру міндеттерін проблемалық тұжырымдау;
- сөйлеу әрекетінің белгілі бір түрін оқытуға бағытталу;
- пән бойынша оқытудың түпкі мақсатының арақатынасы;
- мотивацияны, процеске немесе нәтижеге қызығушылықты
- қалыптастыру;
- кері байланыс орнату.

Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесінде болашақ дипломаттардың коммуникациясын дамытуды қамтамасыз ететін маңызды шарттардың бірі арнайы тапсырмалар жүйесін пайдалану болып табылады. Мұндай тапсырмалар жүйесі келесі талаптарға сай болуы керек:

- шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты
- қалыптастыруды жүзеге асырудың негізі болып табылатын кәсіби маңызды білім жүйесін меңгеруді қамтамасыз етуі тиіс;
- коммуникативтік дискурсты қалыптастыру дағдыларының түрлерін
- дамытуға ықпал ету;
- Коммуникативтік дискурсты қалыптастыру іс-әрекетінің маңызды әдістерін меңгеруге ықпал ету;
- шет тілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты

- қалыптастыру процесінде болашақ дипломаттардың жан-жақты дамуы қамтамасыз ететін кәсіби қарым-қатынас тәжірибесін меңгеруге бағдарлануы.

Ұсынылып отырған шетгілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесінде болашақ дипломаттардың коммуникациясын дамытуға бағытталған тапсырмалар жүйесі келесі түрлерді қамтиды:

- Шетгілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты
- қалыптастыруға бағытталған мотивациялық-таныстыру тапсырмалары;
- Шетгілдік білім беру саласындағы болашақ дипломаттардың таңдалған
- қызмет саласындағы әлеуметтік рөлдермен таныстыруды қамтамасыз ететін өкілдік тапсырмалар;

- Шетгілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруға бағытталған нәтижелі тапсырмалар;

әр түрлі кәсіби қызмет түрлерінің интегративті байланыстарын жүзеге асыруды қамтамасыз ететін шығармашылық тапсырмалар;

Шетгілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесі міндетті түрде жоғары деңгейдегі коммуникативті бағыттағы тапсырмаларды орындауды талап етеді. Ұсынылған тапсырмалар жүйесі болашақ дипломаттарды кәсіби қарым-қатынас процесіне ынталандыруға, кәсіби дәлелдеу негіздерін меңгеруге мүмкіндік береді.

Шетгілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруға арналған тапсырмалар мен әзірленген бағдарлама (Қосымша А) болашақ дипломаттың өз іс-әрекетін субкомпетенцияларының дұрыс дамуына көмектеседі.

Болашақ дипломаттардың шетгілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыруда интерактивті формаларын кеңінен қолдануды талап етеді: диалог режиміндегі практикалық сабақтар, пікірталастар, рөлдік ойындар, оның ішінде нақты жағдайларды талдау және т.б.

Болашақ дипломаттардың шетгілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру процесінде үнемі өзгеріп отыратын кәсіби ортада құндылық бағдарларды меңгеруге ықпал ететін интерактивті технология ерекше орын алады. Педагогикалық ғылымда интерактивті технология өзара әрекеттесуді, сөйлесу режимінде болуды, біреумен диалогқа түсуді білдіреді. Интерактивті технология болашақ дипломаттардың оқытушымен ғана емес, сонымен бірге өзара әрекеттесуіне бағытталған бір-бірімен және оқу процесінде белсенділігін білдіреді. Интерактивті технологияны қолдану біздің зерттеуіміз үшін келесі себептерге байланысты өзекті болып табылады: студент өзінің жетістігін, оның интеллектуалдық құзыреттілігін сезінетін қолайлы оқу ортасын құру, соның арқасында оқу процесі өнімді деңгейге жеткізіледі.

«Интегративті технологиялар» ұғымы қазіргі тәжірибеде қалыптасқан тәжірибемен салыстырғанда оқытушы ұйымдастырған өзара әрекеттесу процесінде субъектілердің белсенділік дәрежесін ерекше атап өту қажет болған жағдайда қолданылады.

Интерактивті оқыту оқу процесін ұйымдастыруда оқушылардың оқу материалын игерудегі бірлескен іс-әрекетіне, білім, идеялар, іс-әрекет

әдістерімен алмасуға дейін қысқарады. Оқытудың интерактивті әдістері біздің зерттеулерімізде формалар үшін өзекті, олар әртүрлі көзқарастарды ашады, болашақ дипломаттардың тәжірибесіне жүгінеді, олардың белсенділігін қолдайды, теория мен практиканы біріктіреді, қатысушылардың тәжірибесін өзара дамытады.

Зерттеу кезеңінде интерактивті оқыту келесі жалпы нәтижелерді бөліп көрсетуге мүмкіндік берді:

1) Оқытудың интерактивті әдістері практикалық мәселелерді шешуде білімді түсініп игеру және шығармашылық қолдануын дамытуға мүмкіндік береді. Тиімділігі болашақ дипломаттарды тек білім алу процесіне белсенді түрде қосу ғана емес, сонымен қатар білімді тікелей пайдалану арқылы қамтамасыз етіледі.

2) Интерактивті оқыту болашақ дипломаттардың мотивациясын және талқыланатын мәселелерді шешуге қатысуын арттырады, бұл кейінгі іздеу жүйесіне эмоционалды серпін береді олардың белсенділігі нақты әрекеттерге итермелейді, оқу процесі мағыналы болады.

3) Интерактивті оқыту әдеттен тыс ойлау қабілетін, проблемалық жағдайды, одан шығу жолдарын өзінше көре білуді қалыптастырады; өз ұстанымдарын, өмірдегі құндылықтарын негіздеу; қарсыластарына төзімділік пен мейірімділік таныта отырып, басқа көзқарасты тыңдай білу, ынтымақтастық орнату, серіктестік қарым-қатынасқа түсу сияқты қасиеттерді дамытады.

4) Оқытудың интерактивті технологияларын қолдану білімді игеруді және алынған білімді, дағдыларды әр түрлі жағдайларда қолдана білуді бақылауға мүмкіндік береді.

«Кұрылған топ» жүйесі бойынша нәтиже: стандартты емес қатынас оқу процесін ұйымдастыру; оқу материалын көпөлшемді меңгеру; тек оқуда ғана емес, сонымен қатар сабақтан тыс жағдайларда да тұлға аралық әрекеттестікке мотивациялық дайындықты қалыптастыру.

Болашақ дипломаттардың шетгілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру бойынша оқыту жұмысының интерактивті формаларының міндеттері: студенттің зерттелетін пәнге деген қызығушылығын ояту; оқу материалын тиімді игеру; студенттердің қойылған проблемалық мәселені шешу жолдары мен нұсқаларын өз бетінше іздестіру және ұсынылған нұсқалардың бірін таңдау немесе өз нұсқасын тауып, шешімді негіздеу; студенттер арасында өзара әрекеттестік орнату, ұжымдық жұмыс жасауға үйрету, кез келген көзқарасқа төзімділік таныту, сөз бостандығы құқықтарын және жеке тұлғаның қадір-қасиетін құрметтеу болып табылады.

Ұсынылып отырған лингводидактикалық шарттарды негіздей отырып біз келесі бөлімінде болашақ дипломаттардың шетгілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың құрылымдық моделін қарастырамыз.

Бірінші бөлім бойынша қорытынды

Болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын оқыту барысында калыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері бойынша ғылыми еңбектер мен зерттеу жұмыстарын талдай отырып, келесі тұжырымдар жасалынды:

Біріншіден, қазіргі дипломатиялық дискурс пәнаралық сипатқа ие бола отырып шеттілдік білім мен кәсіби білім арасындағы байланысты алға тартады. Бұған шетел тілін жетік білу, оның сөздік, грамматикалық және стилистикалық ережелерін білу, сәтті қарым-қатынас жасауды (ауызша немесе жазбаша) жетік меңгеріп қана қоймай, екі мемлекеттің ресми өкілі ретінде өз саласында екі елдің дипломатиялық заңдылықтарын, саяси-экономикалық ахуалымен таныс, мәдениеті мен әлеуметтік орта нормаларын меңгерген, халықаралық келіссөздерді сәтті өткізе алатын, халықаралық қатынастар саласында екі елдің мүддесіне нұқсан келтірмей тиімді шешім қабылдай алатын құзыретті маман ретінде даярлау керек. Шеттілдік білім беруде болашақ дипломаттарды даярлаудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстың маңызы ерекше болғандықтан, маманның дискурсивті құзыреттілігін дамыту алдыңғы қатарға шығады. Қазіргі зерттеушілердің коммуникативтік дискурс тақырыбына көбірек көңіл бөлуіне және шеттілдік коммуникативтік дискурсты лингвистикалық және әлеуметтік ғылымдар құрылымындағы маңызды элемент ретінде қарастырып отырғанына қарамастан, бұл тақырып әлі толық дамыған емес және ғылыми зерттеулерге арналған алаң болып табылады.

Екіншіден, болашақ дипломат мамандарды даярлауда ғасырлар бойы дамып келе жатқан дипломатияның ұйымдастырушылық формалары өзінің өміршеңдігі мен тиімділігін тек ішкі және сыртқы факторлардың белгілі бір үйлесімі аясында көрсетті, сыртқы саясатта әрдайым және барлық жағдайда сәттілікке кепілдік бермейді. Қазақ мемлекетінің дипломатиясы мен дипломатиялық тәжірибесі бірнеше даму кезеңдерден өтті, оның аясында көптеген маңызды міндеттер әлі қарастырылуда. Қандай да бір дәуірдің дипломаттарға талаптарды қойғанына қарамастан, олардың кәсіби маман ретіндегі игеретін білімі, дағдылары, құзыреттілігі мен шешуге тиісті міндеттері сараланып қарастырылды. Дегенмен, халықаралық қатынастар мен ондағы кәсіби маманға деген зәрулік және ондағы дипломаттық дискурсты қарастыру әлі де тың мәселе болып қала береді.

Осыған байланысты дипломаттық шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтікте болашақ маман бойындағы дискурсивті құзыреттілік келесі кезеңдерді құрайды. Олар: дипломатия саласындағы дағдылар, білімдер шетел тілдерін жоғарғы деңгейде меңгеру, Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Дипломатиялық қызмет» туралы заңдарына халықаралық келісім дипломатиялық заңдарды жақсы білу; әлемдік деңгейде орын алып жатқан жаһандану жағдай үрдісінің жағымсыз жақтарына тосқауыл жолдарын жасай білу; мемлекетінің ұлттық мүддесі мен қауіпсіздікті сақтау жолы мен тиімді шешімдермен толық қанды таныс болу міндетті; Яғни ақпараттық технологияларды жақсы меңгеріп, ағымдағы мәліметтерді кәсіби деңгейдегі талдап отыру; жұмыс барысында қызметкер мемлекеттік-тіл қазақ тілін, сонымен

қатар, шет тілдерде өз мамандығын мәселесі төңірегінде еркін сұхбат кәсіби дискур жүргізіп, сараптамалық құжаттар жаза білу аса маңызды болып табылады.

Үшіншіден, шетел тілін оқытудағы интегративті тәсілдің (әдістемелік, ұйымдастырушылық-белсенді және мазмұнды компоненттері) құрылымын нақты жүйелеу қажет. Аталмыш құрылым шетел тілін оқытудағы интегративті тәсілдің негізгі принциптерін ескере отырып, болашақ дипломат маман бойындағы дискурсивті құзыреттілікті дамытуға құрылуы керек. Сонымен қатар, шетел тілін оқытудағы интегративті тәсілдің негізгі мақсаттарын, әдіс-құралдарын, кезеңдерін, талаптарын, шарттарын, дидактикалық және әлеуметтік-психологиялық жағдайларын, әлеуметтік-белсенділік шарттарын бөліп көрсету маңызды болып табылады. Бұл шетел тілін оқытуда интегративті тәсілді қолданудың оң нәтижесіне қол жеткізеді. Интегративті тәсіл дидактикалық процестің кез-келген компонентінде интеграция принципін жүзеге асырады, процестің тұтастығы мен жүйелілігін қамтамасыз етеді.

Осы бағытта, болашақ дипломат маман өзін моральдық және этикалық бағытағы құзыреттіліктерін дамыта отырып, шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты меңгеруі, диалог жүргізу барысында, ұжыммен коммуникацияда жылы, ілтипатты, қарапайымдылық пен сыйластық қатынасты ұстаным мен принциптерін меңгеру тиіс. Қатынастка түсіп отырған мемлекет өкілі ретінде, шетел тілін жетік меңгерген кәсіби маман ретінде, шет ел мемлекеттерге елшілікте және өзге де дипломатиялық мекемелерге қызмет етуде сол елдің заңдылықтары мен тәртібін сақтай отырып; кәсіби дипломаттармен тәжірибе алмаса отырып, өз білімін, кәсіби деңгейін дамыту, мемлекеттік қызмет жүйесін жақсы, қалыптастыруға аса көңіл бөлінуі қажет. Дипломатия мамандарының қарым-қатынас саласындағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативті дискурс кәсіби өзара әрекеттесуге тән өзіндік шеттілдік лингвокоммуникативті, шеттілдік лингвистикалық және шеттілдік әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерге ие. Лингвистикалық білім мен оның маңыздылығы дипломат мамандар үшін өте қажет. Лингвистикалық құзыреттілік шеттілдік білімнің негізі ретіне кәсіби білім саласында маңызды компонент ретінде қарастырылады.

2 БОЛАШАҚ ДИПЛОМАТТАРДЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ДИСКУРСЫН ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ БАРЫСЫНДА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

2.1 Болашақ дипломат мамандарының мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың моделі

Қазіргі жаһандану жағдайында шеттілдік білім беру мәселесі жиі өзгеріске ұшырауда. Мамандарды даярлау процесінде жастардың кәсіби ортаға бейімделуін жеңілдететін, бәсекеге қабілеттілігін арттыратын тұлғалыққа және біліктілікке бағыттау ең басты рөл атқарады. Қазіргі кезеңде жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда, тиімді, нәтижелі еңбек етуге қабілетті, білікті мамандар талап етілуде. Кәсіби білім берудің мақсаты- тұлғаны бірнәрсе істеуге үйрету ғана емес, сонымен қатар, оларды өмірде кездесетін әртүрлі кәсіби жағдайларда тығырықтан шығу жолдарын табу мүмкіндігін беру.

Дипломат мамандарды даярлау негізінде шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың моделімен мазмұнын баяндамас бұрын негізгі ұғымдарға тоқталып өтсек.

«Модель» - үлгі мағынасын береді. Бұл нысан және оған қатынастық мәндерді көрсететін көрнекілік құралдардың бірі (шартты бейне, схема т.б.) [83, 84, 85]. Модель зерттеу пәнінің белгілі бір жақтарын, байланыстарын, қызметін көрсететін элементтер жүйесі. Модельдің негізі – зерттелетін объекті мен оның моделі арасындағы белгілі бір сәйкестік. Б.Б. Сериков ұсынған формалары бойынша модельдер материалдық (заттық, денелік) және идеалдық (идеалдағы, ойдағы) болып бөлінеді. Зерттеушілер материалдық модельдердің табиғи, модель-приборлар, бейнелеу модельдерін ажыратады, ал идеалдық модельді түсінік, ұғым, заңдылықтар және олардың байланысы арқылы көрсетеді [86]. Модель – бұл таным құралы. Бақылау және эксперимент нәтижесінде қалыптасқан кез-келген теориялық түсінік түпнұсқа-объектімен салыстырмалы түрде модель ретінде қабылдануы мүмкін. Теория модельде нақтылыққа және көрнекілікке иеленеді.

Ең алдымен, бүгінгі ғылымында бар модельдерді талдап алдық. Тұлғалық-бағдарлы Ғалымдардың бірі шеттілін оқыту бойынша С.Якиманская [87], Ә.М.Мұханбетжанова [87] және т.б.) теориясын зерделей отырып, олардың ішінде И.С.Якиманская ұсынған субъектілі-тұлғалық білім беру моделін тереңірек қарастыруды жөн көрдік. Себебі И.С.Якиманскаяның идеялары біздің пікірімізге жақын болып келеді.

И.С.Якиманская барлық білім беру модельдерін екі топқа бөледі. Бірінші топтың жалпы қасиеттері [88, б.112]:

- оқытудың басты көрсеткіші – барлық кезеңдерде жас жағынан тұрақтанудан көрінетін кәсіби тұлғаның дамуын тану
- оқытудың негізгі мақсаты ретінде берілген типті сипаттама бойынша тұлғаның қалыптасуын жариялау;
- оқытудың негізгі нәтижесі- кәсіби білім, кәсіби білік және дағдыны меңгеруді қамтамасыз ететін білім беру үрдісін құру, оның ең алдымен, дамытушы емес, білімділік міндетін асыру;

- оқуды жеке танымдық іс-әрекет жайындағы кәсіби білім ретінде таныстыру. Оның мазмұны – арнайы ұйымдастырылған нормативті пәндік іс-әрекет.

Осы аталған қағидалар мен түсіндірмелерді ескере отырып, дипломат мамандарды даярлау негізінде мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың моделін даярладық.

Дипломат мамандарды даярлау негізінде шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың моделінің (үлгінің) мақсаты– болашақ дипломаттардың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру. Болашақ дипломаттарды даярлау негізінде мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың моделі келесі блоктардан тұрады Яғни, олармақсатты блок, мақсаттық, концептуалдық, мазмұндық- процессуалдық және нәтижелік блоктардан тұрады. Болашақ дипломаттардың негізінде мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың мақсатты блогы болашақ дипломаттардың негізінде мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың коммуникативтік дискурсын қалыптастыру болып табылады. Аталған мақсатты жүзеге асыруда келесі тәсілдер мен принциптерді негізге алдық.

Жалпы «тәсіл» сөзі бір нәрсені зерттеу, іс жүргізу үшін қолданылатын әдістер жиынтығын білдіреді. Қазіргі философияда әдіснамалық тәсіл ұғымын ғалымдар әр түрлі қарастырылады. Сонымен, Н. Стефанов әдіснамалық тәсілді тиісті іс-әрекеттің жалпы мақсаты мен стратегиясын анықтайтын принциптердің жүйесі ретінде анықтайды [89]. Сонымен, қазіргі әдістемелік еңбектерде «тәсіл» ұғымы И.В. Блауберг [90] Э.Г. Юдиннің [91] еңбектерінде дүниетанымдық ұстанымды зерттеу ретінде анықтамаса, белгілі бір (және т.б.) немесе Ю.С. Степанов стратегиялық принцип немесе олардың жиынтығы ретінде айтылады. А. Петров принциптерді іске асырудың нысаны мен шарты болып табылады дейді [18, б. 224]. Біз өз жұмысымызда болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруда келесі тәсілдерді негізге алдық. Олар: құзыретті тәсіл, әлеуметтік мәдени тәсіл, тұлғалық іс-әрекеттік тәсіл және дипломатиялық орта құру тәсілі.

Сурет 3 - Болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудағы негізгі тәсілдер

Әлеуметтік-мәдени тәсілі. Қазіргі заманғы тұлғаның қалыптасуы әлеуметтік-мәдени көзқарасты қолданбай мүмкін емес екендігі барған сайын айқын бола түсуде. Әр шетел тілі сабағы-бұл мәдениеттердің тоғысуы, бұл мәдениетаралық қарым-қатынас тәжірибесі, өйткені әр шетелдік сөз шетелдік әлем мен шетелдік мәдениетті бейнелейді: әр сөздің артында ұлттық сана (егер шетелдік сөз болса, шетелдік) әлем туралы түсінік бар. Әлеуметтік-мәдени келесі жолдармен жүзеге асырылады: басқаларға бағытталған әрекет, басқа тұлғалармен қарым-қатынас және басқа адамдардың әрекеттеріне реакция. Түсінікті болу үшін тілмен ғана емес, айтылғанның мәдени ерекшеліктерімен де таныс болу керек. Болашақ дипломаттар үшін басқа тұлғалармен қарым-қатынас жасай білу, өз ойларын дұрыс айту, монологиялық және диалогтық сөйлеуді жақсы білу өте маңызды. Әлеуметтік-мәдени тәсіл болашақ дипломаттардың мәдениаралық құзіреттілігінің даму жолдары мен тенденцияларын анықтауда маңызды. Егер тіл теориялық-қолданбалы сала ретінде бұл тәсіл туралы айтатын болсақ, онда ол қосымша бірқатар әлеуметтік - педагогикалық функцияларды алады. Біріншіден, әлеуметтік -мәдени тілдерді, мәдениеттер мен өркениеттерді бірлесіп оқыту процесінде білім алушының полимәдениетті тілдік тұлғасын дамытудың жалпы теориялық негіздерін зерделеуді қамтамасыз етеді. Екіншіден, ол оқытылатын тілдер арқылы мәдени білім берудің құндылық-бағдарлық мазмұнына назар аударады және студенттердің шет тілдік қарым-қатынасының әлеуметтену әсерінің ауқымын зерттейді. Үшіншіден, ол оқытылатын тілдер арқылы мәдени білім беру принциптерін оларды оқыту мен оқытудың әлеуметтік-мәдени контекстін ескере отырып анықтауға мүмкіндік береді. Төртіншіден, әлеуметтік-мәдени

тәсіл оқу мақсаттары үшін мәдени материалды таңдау, оны әртүрлі білім беру контекстеріне құрылымдау және оқу әдебиеттерінің мәдени мазмұнын сараптамалық бағалау технологиясын жасау мәселелеріне жүгінуге мүмкіндік береді. И.Е.Высокой [92], А.А.Леонтьев [93], Т.С.Серова [94], Л.А.Шкатова [95], тұлғалық іс-әрекеттік тәсіл мәселесін өз еңбектерінде қарастырған. Кәсіптік білім беруде болашақ дипломаттың өзін-өзі қамтамасыз ететін тұлға ретінде қалыптастыру аса маңызды.

Тұлғалық-іс-әрекеттік тәсіл оқытудың орталығында студенттің өзі – оның мотивтері, мақсаттары, психологиялық құрылымы болуын болжайды. Студенттің қызығушылығын, оның білімі мен іскерлігінің деңгейін негізге ала отырып, оқытушы сабақтың тәрбиелік мақсатын белгілейді және қалыптастырады, студенттің жеке тұлғасын дамыту мақсатында бүкіл оқу-тәрбие процесіне бағыт-бағдар береді.

Ең басты және маңыздысы - жаңа жағдайда оқуға деген жеке тұлғалық бағдарлау тәсілін сақтап қана қоймай, оны жақсартуда. Білім азаматтық қоғамның өсіп келе жатқан тұлға ретінде тұлғаға үндеудің ерекше және жалғыз нысаны ретінде қарастырылады. Мұндай көзқарас білім берудің соңғы философиясына негізделеді. Тұлғаға бағытталған білім берудің мақсаты - тұлғаның келесі функцияларын толыққанды қалыптастыру үшін жағдай жасау: адамның таңдау мүмкіндігі; өз өмірін көрсету, бағалау мүмкіндігі; өмірдің мағынасын іздеу; шығармашылық «Мен» бейнесін құру; жауапкершілік («Мен бәріне жауаптымын» деген сөзге сәйкес.

Ол үшін ең алдымен студенттіңөзіне, оның өзіне көңіл бөлу керекжеке қасиеттері мен қабілеттері, содан кейін ғана оның топтағыжұмысы туралы. Алдымен оларөздерін тәуелсіз жеке тұлға ретінде қабылдау керек, олардың маңыздылығын және нәтижесінде жауапкершілікті қабылдау қажеттілігі. Бұл тек тұлғалық-іс-әрекеттіктәсіл арқылы орындалады. Бұл болашақ дипломаттардың дайындық сапасына байланысты.

Кәсіби дипломатиялық тәсілі негізінде иммитациялық модель жатыр, ол кәсіби психологиялық көзқарас тұрғысынан жүзеге асырылып жатқан дипломатиялық іс-әрекеттің бағдарланушы құрылымының арнайы материалдық формасы ретінде қарастырылуы қажет етеді. Бұл модель ережелердің катал жүйесін іске асыруға, оларды ескеру қатысушылардың тәсілде біртұтас етіп көрсетуге, яғни жасалатын іс-әрекеттің кәсіби маман бағдарланушы құрылымын меңгеруге мүмкіндік береді. Кәсіби дипломатиялық тәсілі, кәсіби дипломат маман ретінді, шындықпен бетпе бет келетіндей ерекше жағдайларды тудырады. Бұдан өту «ортаның қарсы шығуы» және кәсіби дипломат маман ретінде қалыптасуы үшін үлкен мүмкіндіктерге қол жеткізеді.

Құзыреттілік (компетентілік) тәсіл. Шет тілдерін оқытудың коммуникативті әдісі бүгінде әлемдегі ең танымал тәсілдерініңбірі болып табылады. Көп ғалымдар бұл әдісті ең прогрессивті және тиімді деп санайды. Құзыреттілік тәсіл ағылшын тілінде біртіндеп халықаралық қатынас тілі мәртебесін ала бастаған кезде, 60-70 жылдары пайда болды. Содан кейін сол кездегі сыналған және сыналған дәстүрлі тәсілдер ағылшын тілін үйренетін көптеген шетелдіктердің қажеттіліктерін қанағаттандырмайтыны белгілі болды.

Бұл тәсілділік ортада тиімді қарым-қатынасты үйретуге арналған әдістер жиынтығы. Оның негізгі тәсілдерінің бірі - студенттерді белсенді «сөйлеуге» ынталандыруға арналған нақты өмірдегі жағдайларды іріктеу. Сонымен қатар, студенттердің күнделікті өміріне, оларды толғандыратын мәселелерге қатысты тақырыптардың өзектілігі өте маңызды. Құзыреттілік (компетентілік) тәсілмен өткізілетін сабақтарда сабақ барысы оқушылардың өздеріне байланысты - олардың жауаптары, реакциялары және т.б. Сонымен қатар, студенттердің күнделікті өміріне, оларды толғандыратын мәселелерге қатысты тақырыптардың өзектілігі өте маңызды. Құзыреттілік (компетентілік) тәсіл өткізілетін сабақтарда сабақ барысы білім алушылардың өздеріне байланысты - олардың жауаптары, реакциялары және т.б. бәрі ескерілуі тиіс.

Дипломатиялық мамандықта білім алатын студенттердің кәсіби сәйкестігін қалыптастыруға негізделген орта тәсілі И.А.Баева [96], А.Ю.Белогуров [97], К.Роджерстің [98] еңбектерінде қарастырылған. «Ортаны» тұлғаның қалыптасуын басқарудың әлеуетті құралы ретінде түсіну қоршаған ортаның маман қалыптастыру процесіне әсерін педагогикалық тұрғыдан басқаруға ықпал етеді. Орта маманның болашақ қызметінің үлгісі бойынша жасалады және жұмыс берушілердің талаптарын ескере отырып, жаңа параметрлермен толықтырылады. Орта— бұл болашақ дипломатқа өзінің жеке және кәсіби қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік беретін кеңістік пен уақытта оқшауланған мүмкіндіктер өрісі. Болашақ дипломаттардың оқу іс-әрекетін ұйымдастыру формалары (іскерлік ойындар, кейстер, тәжірибелер) бастапқыда мәжбүрлеуші, бағындырушы, қалыптастырушы күшке ие ұйымдасқан процесс, ол тұлғаның өзін-өзі дамыту мүмкіндіктерін тандауын анықтайды. Бұл ортаның динамикалық сипаттамасы.

«Принцип» ұғымы шет тілдерін оқыту әдістемесіндегі негіз қалаушы ұғымдардың бірі болып табылады. Сондықтан, ол көптеген танымал зерттеушілердің еңбектерінде кеңінен жарық көрді. Принцип дегеніміз-аксиома ретінде қабылданған теорияның, әдістің, ғылымның негізгі және бастапқы орнын түсіну. Дипломат мамандарды даярлау негізінде мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруда ұсынылып отырған модельдің негізгі принциптерін белгілеуде жоғарыда аталған ізгіліктік тұжырымдамасына сүйене отырып, келесі принциптері анықтадық: коммуникативті-мәдениаралық өзара әрекеттесу принципі, проблемалық және интерактивтілік принципі, проблемалық тапсырмалардың басымдылық принципі және ситуациялық принципі.

Болашақ дипломаттардың шет тілдес мәдениаралық қарым-қатынас қабілетін дамытуды қамтамасыз ететін **коммуникативтік-мәдениаралық өзара әрекеттесу принципі**. Коммуникативті-мәдениаралық өзара әрекеттесу принципі тұлғаның қандай мәдени қоғамдастықтың өкілімен айналысатынын түсінуі керек екендігіне негізделген. Бұл халықтың, мемлекеттің тарихын біле отырып, ұлттық әдеттер мен дәстүрлерді түсіне отырып, адам түсінбеушілік мүмкіндігін азайтады. Өзімізге және әрқайсымыз ұсынатын мәдениетке деген жақсы көзқарасты талап ете отырып, өзара сыйластық қағидаттарына негізделген өзара әрекеттесу ұзақ мерзімді болатындай әрекет ету керек.

Проблемалық және интерактивтілік принципі. Шеттілдік мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру процесі білім алушылар зерттелетін материалды меңгеріп қана қоймай, ең бастысы, оның негізінде мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру және тұрақты арттыру стратегиясын меңгергенде ғана тиімді болады. Бұл стратегиялар кез-келген басқа мәдениетті Зерттеуде немесе оның өкілдерімен байланыста маңызды рөл атқарады. Сондықтан мәдениетті оқыту кезінде материалдың өзі ғана емес, сонымен бірге студенттердің оны қалай игеретіні де ерекше мәнге ие болады. В.В.Сафонова ұсынған проблемалық мәдени тапсырмалардың үстемдігі принципі шетел тілі арқылы мәдени білім берудің осындай моделін құруға бағытталған [99], оның негізінде біртіндеп күрделене түсетін мәдени мәселелерді шешу процесінде студенттер мәдени ақпаратты жинауға, жүйелеуге, жалпылауға және түсіндіруге; мәдени ізденіс стратегиясын және мәдениеттерді түсіндіру әдістерін игеруге мүмкіндік алды; мәдени өзін-өзі тәрбиелеу стратегиясын игеру; мәдени және коммуникативті-танымдық сипаттағы шығармашылық жұмыстарға қатысу. Бірлескен шешім қабылдауға қатысу мүмкіндігі ретінде әртүрлі пәндік салаларда алынған білімнің, дағдылардың және дағдылардың барлық спектріне сүйене отырып, нақты туындайтын мәселелерді шешу арқылы оқу процесін ұйымдастырудың проблемалық және интерактивтілік принципі. Бұл жағдайда студенттер жаңа нәрселерді үйреніп, білім мен дағдыларды проблемаларды қою арқылы туындаған қиындықтарды, кедергілерді жеңу арқылы үйренетін сабақты ұйымдастыру қажет. Сонымен, проблемалық және интерактивтілік принципі теориясының негізін қалаушылардың бірі А.М. Матюшкин бұл оқу мақсатына жетуге кепілдік беретін сабақтың проблемалық құрылысы екенін айтады [84, б.43].

Проблемалық мәдени тапсырмаларды таңдауда олардың көп мәдениетті және билингвалды даму деңгейіне негізделген танымдық, тілдік, сөйлеу және әлеуметтік-мәдени күрделілік деңгейін ескере отырып жүргізілуі керек. Проблемалық тапсырмалардың әлеуметтік-педагогикалық аспектісі ерекше маңызға ие. Олар білім алушыларды жаһандық жалпы адамзаттық процестерде өздерінің жауапкершілігін түсінетін мәдениеттер диалогы субъектілерінің (жоғары оқу орны және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру деңгейінде) рөлін орындауға дайындауға тиіс.

Ситуация принципі жағдайды әлеуметтік-мәртебелік, рөлдік, белсенділік және моральдық қатынастардың интегративті динамикалық жүйесі ретінде қарастырады, қарым-қатынасшылардың ситуациялық ұстанымдарының өзара әрекеттесуіне негізделген Әдістемеді болашақ дипломаттардың шетелдік клиенттермен/іскери серіктестермен нақты кәсіби қарым-қатынас процесін модельдейтін әдістемелік оқу жағдайларын құру үшін қолданылады. Осыған байланысты оқу жағдайларының тұтастығы мен болашақ кәсіби іс-әрекет жағдайларына жақындығын қамтамасыз ететін рөлдік ойындарды пайдалану маңызды фактор болып табылады; рөлдік ойындар болашақ дипломаттардың алған теориялық білімдерін талдау, синтездеу және практикада қолдану қабілетін дамытады; нақты әдістемелік іс-әрекетте туындауы мүмкін

қиындықтарды болжау және жою. Ситуация ойындар оқытудың проблемалық сипатын қамтамасыз етеді, рөлдік ойындардың кәсіби дайындыққа, олардың динамикасы мен эмоционалдылығына байланысты қызығушылықтың артуына байланысты студенттердің оқуға деген ынтасын арттырады. Ситуация ойындар қатысу студенттердің тәуелсіздігін арттырады, мұғалімнің басым рөлін азайтады. Е.И.Пассов ситуацияны қарым-қатынас процесінің бірлігі ретінде, қарым-қатынас субъектілерінің санасында көрінетін және қарым-қатынастың ситуациялық ұстанымдарының өзара әрекеттесуі негізінде пайда болатын мәртебелік-рөлдік, әлеуметтік, белсенділік және моральдық қатынастардың интегративті динамикалық жүйесі ретінде қарастырады [100]. Ситуациялардағы рөлдік ойындар мынадай талаптарға жауап беруі тиіс: коммуникативтік мақсатқа ие болуы; шынайы және өзекті болуы; білім алушылардың кәсіби тәжірибесін ескеруі; кәсіби міндеттерді шешуі; лингвомәдени ерекшеліктерін ескеруі.

Коммуникативтік-аналитикалық принцип танымның барлық процестерінің негізі болып табылады. Оның көмегімен адам оқытудың мазмұнын игереді, яғни ол алған ақпаратты қабылдайды, түсінеді, есте сақтайды, қолданады, жалпылайды және жүйелейді. Барлық тапсырмалар материалды талдау және салыстыру операцияларымен байланысты.

- жағдаяттық тапсырмалардың шешімдерін салыстыру;
- жағдаяттық тапсырмалар үшін жағдайды өзгерту;
- тапсырмаларды кіші тапсырмалар бөліктеріне бөлу;
- табылған аралық шешімдердің синтезі;
- жағдаяттық тапсырмалардың шешімінің әр кезеңін негіздеу;
- жағдаяттық тапсырмалардағы шешімдердің қате нәтижелерін талдау;

Сонымен қатар, коммуникативтік құзыреттілікті жетілдіру үдерісін жеке тұлғаның жалпы дамуынан бөліп қарауға болмайды. Коммуникативті әрекеттерді реттеу құралдары адамзат мәдениетінің құрамдас бөлігі болып табылады, оларды иемдену және байыту жалпы мәдени мұраның дамуы мен жетілдірілуі сияқты заңдылықтарға сәйкес жүреді. Қоғам жеке тұлғаның алдына проблемаларды (соның ішінде коммуникативті) ғана емес, сонымен бірге оларды шешу жолдарын үйренуге мүмкіндік береді коммуникативті әрекеттестіктерді аналитикалық бақылау игерілген коммуникативті дағдыларды жаттықтыруға мүмкіндік беріп қана қоймайды, сонымен қатар өзінің коммуникативтік мінез-құлқын реттеу құралдарын меңгеруге ықпал етеді. Атап айтқанда, басқалардың қалай қарым-қатынас жасайтынын бақылай отырып, адамдар өздерінің қарым-қатынасын ұйымдастыратын ережелерді басшылыққа ала отырып, ережелер жүйесін анықтауға болады. Бақылаушы өзара әрекеттесу нәтижесіне назар аудара отырып, байланыс орнатуға қандай ережелер ықпал ететінін және қайсысы кедергі болатынын түсіне алады. Бұл өз кезегінде «тиімді қарым-қатынас ережелері» жүйесін әзірлеуге негіз бола алады. (Сурет 2)

Сурет 4 - Дипломат мамандарды даярлау негізінде шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру принциптері

Дипломат мамандарды даярлау негізінде мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың **моделінің (үлгінің) мақсаты** – болашақ дипломаттардың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру. Болашақ дипломаттардың негізінде шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың моделі келесі блоктардан тұрады. Яғни, олар **мақсатты блок, концептуалдық әдістемелік блок, мазмұндық-процессуалдық блок және нәтижелі блоктардан** тұрады.

Сонымен қатар моделдеудің тұжырымдамалық ережелеріне сәйкес кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыру әдістемесі жүйелі, бір-бірімен байланысты, функционалды түрде біріккен, түпкілікті нәтижеге жетуге бағытталған кезеңдерден тұрады, атап айтқанда, **танымдық-метатілдік, ақпараттық-жинақтау, интегративтік-өкілдік кезең.**

1) Танымдық-метатілдік кезең – халықаралық коммуникацияның ақпараттық өрісінде танымдық бағыттың қалыптасуын, гуманитарлық әлемнің ғылымының кеңеюін қамтамасыз етеді, бұл әлемнің мультимәдениеттілігін, жалпы және әр түрлі мәдениеттерге тән, түрлі металдар мен метакоммуникативті білімді ассимиляциялау, оны оқытуды жүзеге асыру және шығарылған мәтіндік өндіріске енгізу болып табылады. Тақырып мазмұнын игерудің осы кезеңін қамтамасыз ету үшін таңдалған мәтіндер мәтінге тән танымдық-метатілдік функцияны орындайды. Осы кезеңдегі коммуникативті жағдайлар танымдық белсенділікке қызығушылықты дамытуға бағытталған; шетел тілдеріндегі лингвомәдениеттанулық білім мен дағдылардың мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретіндегі рөлін түсіну.

2) Ақпараттық-жинақтау кезеңінде түпнұсқалық мәтіндерден алынған ақпаратты ішкі синтездеуді және интеллектуалды және аналитикалық өңдеуді

қамтамасыз ететін ақпарат жинақтау дағдыларын қалыптастыру жоспарлануда; алынған ақпаратты коммуникативті деңгейге беру, өзара әрекеттесетін мәдениеттердің құндылықтарын ескере отырып, еркін, көбінесе полемикалық, коммуникативті өзара әрекеттесу деңгейінде талқылануы қажет әлеуметтік-мәдени немесе кәсіптік бағдарланған сипаттағы проблемалар мен жағдайлар туралы мүмкіндігінше көп ақпараттарды талап етеді. Осы кезеңді қамтамасыз ету үшін таңдалған мәтіндер контекстік оқытудың ақпараттық-жинақтау функциясын орындауға арналған. Бұл кезеңде зерттелетін тілдің шетел тілі әлемінің шетелдік телефондық бейнесін құрайтын білім-түсініктердің жинақталуын қамтамасыз ету үшін тапсырмалар қолданылады.

3) Интегративті-өкілдік кезеңспикердің прагматикалық мақсатын қалыптастыру мен іске асыруды қамтамасыз етуге бағытталған. Интегративті-өкілдік кезеңнің негізгі міндеті - студенттердің өз көзқарасын білдіру, оқиғалар мен фактілерді интерпретациялау, сұхбаттасушының көзқарастарына әсер ету, басқа лингвистикалық мәдениеттің өкілдерімен өзіндік полемикалық және аргументативті пікірсайыстар жасау қабілеттерін дамыту. Тақырып мазмұнын игерудің осы кезеңін қамтамасыз ету үшін таңдалған мәтіндер контекстік оқытудың интегративті-репрезентативті функциясын орындауға шақырылады. Интегративті-өкілдік кезеңнің коммуникативті міндеттері сөйлесудің диалогтік және полилогикалық формаларын, оның ішінде кеңестер, ұсыныстар, теріске шығарулар, шағымдар, диалогтық сұраныстар және ауызша және жазбаша кәсіби қарым-қатынастың басқа да нысандарын қамтамасыз ету дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Пән мазмұнын игерудің осы кезеңін қамтамасыз ету үшін таңдалған мәтіндер контекстік оқытудың кәсіби бағытталған коммуникативті функциясын орындауға шақырылады. Кәсіби-коммуникативті кезеңдеболашақ дипломаттардың алған мәдениаралық және кәсіптік бағдарланған білімі мен дағдыларына негізделген коммуникативті режимде болашақ дипломаттар іс-әрекетін рецептивті-репродуктивтік деңгейден өнімді және әрі қарай, сөйлеудің қалыптасуына сәйкес келетін шығармашылық деңгейге жеткізетін коммуникативті жағдайлардың кешені қолданылады, дағдылар мен қабілеттері қалыптасады.

Яғни, рецептивті деңгей, яғни экспрессивті сөйлеудегі грамматикалық белгінің нөлдік деңгейі. Репродуктивті деңгей. Ол келесі ерекшеліктермен сипатталады: болашақ дипломаттар сөйлеу барысында белгілі бір лексикалық бірліктердің, сөз тіркестерінің және сөйлемдердің грамматикалық сөздік формалары түрінде грамматикалық белгіні қолдануға арналған дайын үлгілер жиынтығымен жұмыс істейді: оларды өзгерте алады, ал вариация негізінен саналы түрде жүреді, яғни үлгілерде алмастыру ретінде субъективті түрде жүреді. Бұл деңгейдің белгілері сонымен қатар дайын фразалар мен сөйлемдер шығарылатын мәтіннің мазмұнын беру кезінде грамматикалық белгіні қолдануды қамтиды. Бұл деңгей экспрессивті сөйлеуде белгіні қолданудың алғашқы қадамы.

Зерттеу барысында дипломат мамандарды даярлау негізінде мәдениетаралық қатысымдық дискурсты қалыптастырудың топтық оқыту,

диалогтық қарым-қатынастар, құзыреттілікке бағытталған тапсырмалар шарттары, деңгейлері, өлшемдері мен көрсеткіштері көрсетілді. Модельдің мақсат-міндеттеріне қарай өлшемдер когнитивтік, эмоционалды-құндылықты, іс-әрекеттік деп ажыратылады.

Зерттеу барысында дипломат мамандарды даярлау негізінде мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың топтық оқыту, диалогтық қарым-қатынастар, құзыреттілікке бағытталған тапсырмалар шарттары, деңгейлері, көрсеткіштері, өлшемдері көрсетіледі. Модельдің – міндеттері мен мақсаттың когнитивтік, эмоционалды-құндылықты, өлшемдер, іс-әрекеттік деп бөлінеді.

Модельдің мақсат-міндеттеріне қарай болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру критерийлері анықталды. Олар: эмоционалды-когнитивті (жеке тұлғаның алған білімі мен дағдыларына қатынасы, олардың таңдалған мамандықта қолданылуы); іс-әрекеттік-практикалық (кәсіби маңызды дағдыларды игеруге қатынасы); кәсіби –тілдік (шетел тілін өз іс-әрекетінде қолдана білуі), нәтижелі-бағалау (өз іс-әрекетін өзін-өзі бағалауы).

Когнитивті тілдік сауаттылық, қажетті ақпаратты таңдау және бағалау, мәселені шешу, лингвистикалық және әдебиеттік талдауды көрсетеді. Диалог барысында қарым-қатынасқа мотивациясы дипломат мамандардың өз мамандаға саласына қатысты мәселені шешуге деген құзыреттілігін дамытуға бағытталады.

Кәсіби –тілдік білімге деген қызығушылықтан және белсенділіктен, топтық кәсіби қарым-қатынасты құндылық ретінде танудан көрініс табады. Ұйымдастырылған жағдайлардағы шеттілдік кәсіби дискурсивтік құзыреттілігін көрсете білу қаблетті болашақ дипломат мамандардың алған білімін практика жүзінде көрсете алудағы қатысымдық құзыреттілігін дамытуды көздейді.

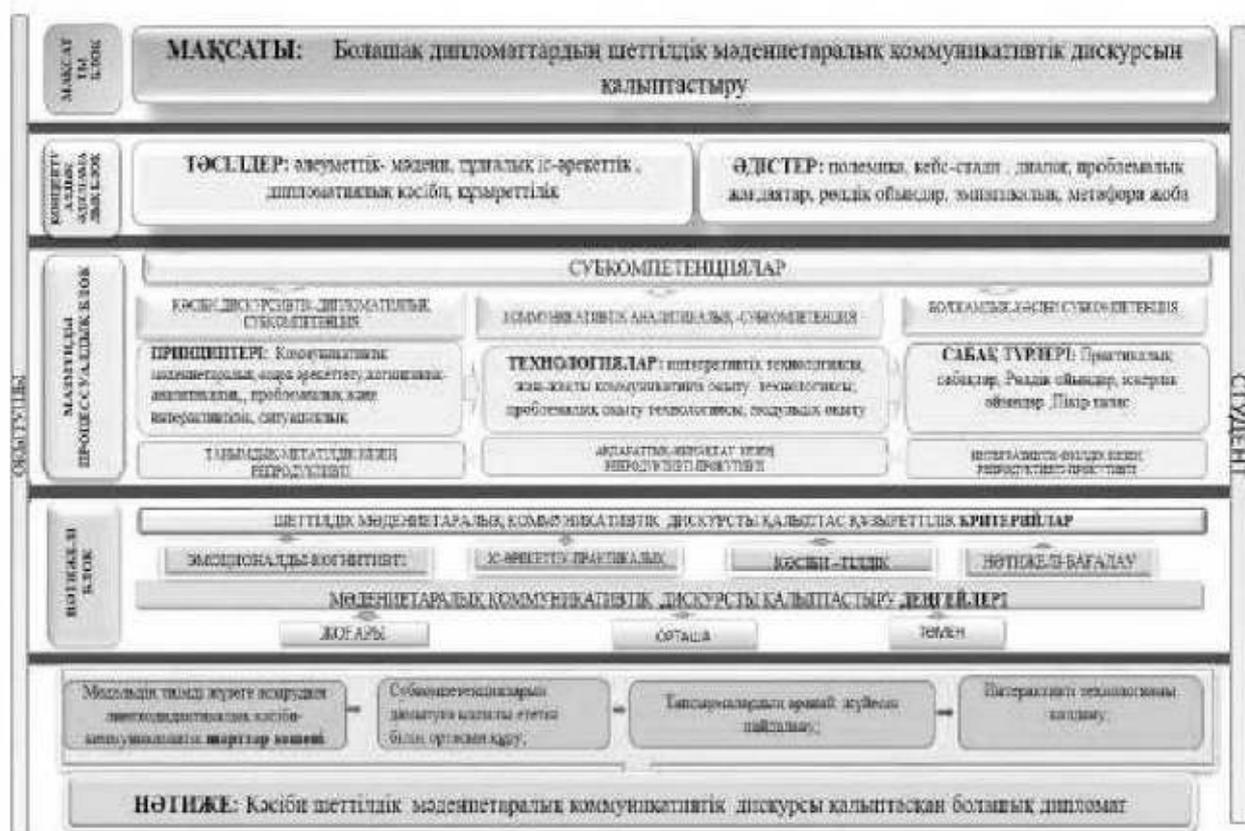
Іс-әрекеттік-практикалық сөйлеу мәдениетінің нормаларын меңгеруді, ұжымдық өзара қарым-қатынасқа түсуді, ауызша және жазбаша жанрларды түрлі қатынас жағдаяттарында қолдана білуді береді. Мәдениетаралық диалогта дискурсивті құзыреттілікті пайдалануға дайындық болашақ маманның әртүрлі жағдайларда бейімділігі мен кәсіби дайындығын қалыптастыруға бағытталады.

Нәтижелі-бағалаудың артықшылығы болашақ кәсіби мамандардың жұмысын бағалау алдын-ала ұсынылған критерийлерге негізделеді, бағалау алгоритмі білім алушыларға алдын-ала белгілі, білім алушы не мақсатта жұмыс істеп отырғанын біледі, білім алушының білімділік деңгейі анық көрініп тұрады, критерий арқылы бағалау, білім берудің сапасы артады. Критериалдық бағалау жүйесін қолдану арқылы тұлғалақ бағытын белсенді позицияға бағыттау, тұлғаны өзіндік жауапкершілікке, тұғырлы нәтижеге, бағытқа жеткізу.

Критериалды бағалау жүйесінің тиімділігі заман талабына сай, бәсекеге қабілетті, білімді, іскер, ойлау жүйесі жақсы дамыған, кәсіби жеке тұлғаны қалыптастырады. Бағалаудың критериалды жүйесі – білім сапасына жетудегі

өзекті мәселелерді шешуде маңызы зор. Критериалды бағалау студенттің өз ісіне сыни көзқараспен қарай отырып, өзін-өзі дамытуға бағыттайды. (кесте 1)

Модель (сурет 5) нәтижесі: мәдениетаралық коммуникативтік диалогты қалыптастыру маман. Шетелдік ғалымдардың пайымдауынша, «Білім нәтижесі оқытудың белгіленген кезеңдерінде анықталады, болашақ маман нені меңгере алды және нені орындады?» деген сұрақтарға жауап беру арқылы анықталады. Осыдан бір нақты күтілетін нәтижеге бағыттанып жүргізілуі міндетті деген пайымдауларды басшылыққа алады. Нақты нәтижеге қол жеткізу үшін, алдымен сол нәтижені нақты қоя білу қажет деп санайды. Сонымен қатар, оларды белгілеудің критерийлері (көрсеткіштері), бағалау жүйесі саралануы тиіс.

Сурет 5 - Болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік диалогты қалыптастыру моделі

Жоғары деңгейде білім алушы өз ойын шетел тілінде еркін түрде құрастырып жеткізумен бірге мәселені толық баяндайды. Қосымша құралдарды, яғни вербальды және вербальды тыс құралдарды сауатты қолданады үшін қарастырылған мәселені шешуде нақты шынайлық қызығушылық танытып, қызығушылығы басым, топтық коммуникацияны орнатуға бейімді; диалог, пікірталаста немесе дебатқа түскенде ақпараттың талап етілетін мазмұнын шығармашылықпен қабылдайды, диалогқа түскенде талқылауға белсенді үлес қосады, сонымен қатар, жұптық тапсырманы орындау барысында міндеттерді анықтайды.

Орта деңгейде болашақ маман өз ойын берілген талапқа сай жетекшілігімен рәсімдейді, тақырыпты баяндайды, қосымша құралдарды толығымен қолдана білмейді; шешімін талап бойынша ғана қарастырады, шешіміне өз бетімен қол жеткізе алатынына сенімсіз, себебін біледі, бірақ түзете алмайды, коммуникация орнатуда білімді негізгі мақсаты жүзеге асыра алмайды, диалогты ұйымдастыруда баяу, диалог арасында әріптесінің пікірін тындайды, топта жұптық тапсырмаларды орындау барысында міндеттермен бөліседі, термин сөздерді әртүрлі жағдаяттарда қолданады.

Төмен деңгейде білім алушы қарапайым үлгідегі тапсырмаларды, талаптарды орындайды, мағыналық құрылымдық бағытта бағдар жасай алмайды ойы шашыранқы, мәселені шешуге тырыспайды, оқу материалының тек кейбір бөліктерін қабылдайды, топтық жұмысты ұйымдастыра алмайды, жұптық жұмыста негізінен орындаушы қызметін ғана атқарады, сөздерді әртүрлі қатынас жағдайында қолдана алмайды.

Біздің зерттеуімізде бұл деңгейлер дипломаттардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үрдісіне қатысушылардың диалогтық қарым-қатынастар шарттарын орындау нәтижесі ретінде танылды. Тұлғаның қарым-қатынасын дамыту тұлғаның топтағы әлеуметтік қарым-қатынасы, өзара әрекетті игеруі, оны шығармашылық түрлендіруі түрінде жүреді. Өзара әрекеттің жоғарғы деңгейі дамуы болашақ дипломаттардың оны өзі реттеуі, оның қалыптасуы адамға өз өміріндегі қиын және сыни жағдайларда өз бетімен әрекеттесуге мүмкіндік береді.

Жоғарыда келтірілген тұжырымдарға және идеяларға, зерттеушінің жеке тәжірибесіне сүйене отырып, дипломаттардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың шарттары белгіленді. Дипломат мамандарды даярлаудың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру моделі негізінде жүзеге асырылатын шарттардың кешенінде көрініс табады.

Болашақ дипломаттардың шетелдік мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыруы мақсатында үш компоненттік (блоктар) тұрғыда қарастырылды: мақсаттық, концептуалдық, мазмұндық процессуалдық және нәтижелік.

Біз теориялық-әдіснамалық компоненттің инварианттық мазмұнына «Болашақ дипломат маманының мәдениетаралық коммуникативтік дискурстық құзыреттілігін қалыптастыратын жағтығулар жиынтығын» ұсындық. Процессуалды компонент бойынша дипломат маманның когнитивті-метатілдік, ақпаратты-жинақтаушы, кәсіби бағытталған және кәсіби-коммуникативтік іскерліктерін дамыту бағытында жұмыстар жүргізілді. Ол аутенттік-мәндік материалдар мен тапсырмалар негізінде жүзеге асырылды.

Ғылыми коммуникативті кешендердің компоненттік құрылымына осы салаға тән коммуникативті саланы, тақырыптың жиынтығын, коммуникацияның типтік жағдайларын, метатілдік лингвистикалық материалдарды, түрлі композициялық және сөйлеу формаларының (сипаттама, мінездеме, мазмұндама және т.б.), сөйлеу жанрларын (сұхбат, дискурс, презентация, пресс-конференция және т.б.) қосуды ұсынады.

Кесте 1 – Дипломаттарды даярлау барысында шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың құрылымдық субкомпетенцияларға негізделген критерийлері мен көрсеткіштері

Субкомпетенциялары 1	Критерий 2	Көрсеткіштері 3
Кәсіби дискурсивті-дипломатиялық	<i>Когнитивтік критерийі</i> тілдік сауаттылық, қажетті ақпаратты таңдау және бағалау, мәселені шешу, лингвистикалық және әдебиеттік талдауды көрсетеді. Диалог барысында қарым-қатынасқа мотивациясы дипломат мамандардың өз мамандығы саласына қатысты мәселені шешуге деген құзыреттілігін дамытуға бағытталадығытталады	<ul style="list-style-type: none"> - ашық қарым- қатынасқа қабілеті; - -ситуацияларды сыни тұрғыдан талдай білуі; - -қарым-қатынас жағдайында сыни баға бере білуі; - -өз көз қарасын,ойлау тәсілдерін өзгерту қабілеттілігі. - -болашақ мамандардың шетел тілінде - -қарым-қатынасқа түсе алуы;
Коммуникативтік - аналитикалық	<i>Кәсіби –тілдік критерийі</i> білімге деген қызығушылықтан және белсенділіктен, топтық кәсіби қарым-қатынасты құндылық ретінде танудан көрініс табады. Ұйымдастырылған жағдаяттардағы шеттілдік кәсіби дискурсивтік құзыреттілігін көрсете білу қаблетті болашақ дипломат мамандардың алған білімін практика жүзінде көрсете алудағы қатысымдық құзыреттілігін дамытуды көздейді.	<ul style="list-style-type: none"> - -алған білім мазмұнын -- интериоризациялау (сыртқы саяси өмірдің құрылымын білу) - -өзінің бастапқы мәдениетаралық тәжірибесіне дискурсты интеграциялай білу; - -пікірін жүйелі түрде байланысты құра білуі
Болжамдық-кәсіби	<i>Іс-әрекеттік практикалық критерийі</i> тілдік сауаттылық, қажетті ақпаратты таңдау және бағалау, мәселені шешу, лингвистикалық және әдебиеттік талдауды көрсетеді. Диалог барысында қарым-қатынасқа мотивациясы дипломат мамандардың өз мамандығы саласына қатысты мәселені шешуге деген құзыреттілігін дамытуға бағытталадығытталады	<ul style="list-style-type: none"> - әр түрлі жағдайда алған білімін және тәжірибесін пайдалана білу; - қатысымдық жағдайға бейімделуі; - мәдениетаралық коммуникативтікте диалог жүргізе білуі; - дискурста әр стратегиясын пайдалана білуі;

Кесте 2 – Дипломат мамандарды даярлау негізінде мәдениетаралық қатысымдық дискурсты қалыптастырудың өлшемдері, көрсеткіштері мен деңгейлері

Ө	Көрсеткіштер	Деңгейлер		
		Жоғары	Орта	Төмен
1	2	3	4	5
Когнитивтік	тілдік сауаттылық, қажетті ақпаратты таңдау және бағалау, лингвистикалық және әдебиеттік талдау	-өз ойын еркін түрде күрделі құрылымдағы рәсімдейді, мәселені толық баяндайды. -қосымша құралдарды (вербальды және вербальды емес құралдарды) сауатты пайдаланады	-өз ойын берілген үлгіге сәйкес оқытушы жетекшілігімен рәсімдейді, мәселені баяндайды, қосымша құралдарды толық пайдалана білмейді	-қарапайым үлгідегі тапсырмаларды орындайды, мағыналық құрылымда бағдар жасай алмайды, ойы шашыраңқы
К -тілдік	білімге деген қызығушылық және белсенділік, топтық қарым-қатынасты құндылық ретінде тану	мәселені шешуде шынайы қызығушылық танытады, білуге қызығушылығы басым, топтық қарым-қатынасты орнатуға бейім	мәселенің шешімін мұғалімнің талап қоюымен іздейді, шешімін өз бетімен табуға сенімсіз, қатесін табады, бірақ оны түзете алмайды, қарым-қатынас орнатуда білімді мақсат тұтпайды	мәселені шешуге қызықпайды, топта енжар, оқу материалының тек кейбір бөліктерін қабылдайды
Іс-ә практикалы	сөйлеу мәдениетінің нормаларын меңгеруі, ұжымдық өзара қарым-қатынасқа түсуі, сөзді түрлі қатынас жағдаяттарында қолдана білуі	диалог, пікірталаста ақпараттың талап етілетін мазмұнын қабылдайды, диалогта белсенді, талқылауға белсенді араласады, топтық жұмысты орындау барысында міндеттерді белгілейді	диалогты ұйымдастыруда енжар, диалог аясында әріптесінің пікірін тыңдайды, топтық жұмысты орындау барысында міндеттерді бөліседі, сөзді түрлі жағдаяттарда қолданады	топтық жұмысты ұйымдастыра алмайды, топта негізінен орындаушы қызметін атқарады, сөзді түрлі қатынас жағдаяттарында қолдана білмейді

Дипломат мамандығының мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігінің сипатталған компоненттік құрылымдар-екі мәдениетаралық қоғамдастықтың делдалының сөйлеу мәдениетінің мәдени құндылықтары мен нормаларын есепке ала отырып, шетел тілін кәсіби мәдениетте тиімді жұмысын

қамтамасыз ететін шетел тілін білудің мәдениетаралық және коммуникативтік деңгейін қалыптастыратын оқыту жүйесі.

Қорыта кеткенде, шетел тілін оқыту барысында мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті дамыту өте маңызды. Шетелдік ғалымдардың пікіріне сүйене отырып, шетел тілі сабағында мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттіліктің маңыздылығына көзіміз жетті.

2.2 Болашақ дипломаттардың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру технологиясы

«Қазақстан Республикасының шетел тілін оқыту бойынша тұжырымдамасы» шетел тілінде білім беруді сапалы жаңартуға және кәсіби кадрларды дайындауға негізделеді. Шеттілдік білім беру әдістемесі - бұл оқыту процесінің заңдылықтары және оны онтайландыру мақсатында оған әсер ету жолдары туралы білім жүйесі болып табылады. Ол шетел тілін оқыту заңдылықтарын ашады және негіздейді. Оның негізгі категориясына – оқыту технологиялары жатады. Осыған орай, осы тараушада болашақ дипломат мамандарының мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың шеттілдік білім беудегі технологиясының мазмұнын ашып көрсетеміз.

Қазіргі шеттілдік білім беруде технология ұғымы кеңінен қарастырылуда.

Технология – берілген білім беру мақсаттарын сәтті жүзеге асыруға мүмкіндік беру, оқытудың теориялық негізделген процестерін дамыту құралдары мен әдістерінің жиынтығын айтады. Технология қол жеткізілген нәтижелерді объективті кезең-кезеңімен өлшеу және қорытында бағалау мүмкіндігіне негіздейді

Технология дегеніміз - оқыту техникасы бойынша ғылым, кәсіби оқыту ғылыми түрде жүзеге асырылуы қажет, яғни қалай оқыту, неге үшін олай оқыту қажет деген білім біліктілігін білуі тиіс. Оқыту технологиясы, қалай оқыту керек деген ұғымын ғылыми тұжырымдамамен тығыз байланысты делінген, ендеше, қандай үдерістер арқылы, қандай әдістер арқылы, қандай оқыту құралдары арқылы, оқытуды қалай ұйымдастыру керек, қандай факторларды ескеру керек және шетел тілін үйретуде қалай ескеру керек деген сұрақтарға жауап іздейді.

Технология мәселесі келесі ғалымдардың Е.Р.Аргунов [101], М.М.Жампейісова [102], А.А.Вербицкий [103], Д.В.Новик [104] қарастырылған.

М.М.Жампейісова педагогикалық технологияны білім беру мақсаттарын сәтті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін теориялық негізделген оқыту мен тәрбиелеу процестерін құралдары мен әдістерінің жиынтығы, сонымен қатар практикада жүзеге асырылатын педагогикалық жүйенің жобасы ретінде қарастырады [105].

А.А.Вербицкий мұғалімнің пәндік-технологиялық құзіреттілігін анықтайды, бұл оқыту мен тәрбие мазмұнын, тиімді педагогикалық технологияларды, педагогикалық инновацияға қабілеттілікті, соның ішінде

тиімді педагогикалық технологиялар саласында зерттеулер жүргізу және олардың нәтижелерін іс жүзінде жүзеге асыру қабілетін білдіреді [106].

Д.В.Новик «технология» ұғымын синхрондық аспектіде екі сұрақ тобын қамтиды дей келе, біріншісі «оқу технологиясы», екіншісі «білім беру технологиясы» деп анықтама береді [107].

Технологияның мазмұны – оқу үдерісін күнделікті өмірдегі қарым-қатынасқа ұқсастыру, ал әдістемелік маңыздылығы екі фактормен сипатталады. Бірінші тасымалдау жағдайы. Ол оқыту жағдайының және оқытудың нәтижесін күнделікті өмірдегі жағдайларға ұқсастығын қамтамасыз ету. Екінші оқуға ынталандыру жағдайы. Ол тіл үйренуге деген ынта және заман талабына сай шет тілді үйренуі.

Ендеше зерттеу жұмысымызда сонымен қатар байланысты болашақ дипломат мамандардың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудағы тиімді технологияларды қарастыруды жөн көрдік.

Зерттеу тақырыбымызға байланысты болашақ болашақ дипломат мамандардың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудағы тиімді технологияларды қарастыруды жөн көрдік.

Интеграция - бұл білім берудегі маңызды инновациялық құбылыстардың бірі.

Отандық және шетелдік әдістерде қалыптасқан интегративті тәсіл бұл тұрғыда ең тиімді болып көрінеді. Бұл болашақ мамандарды кешенді даярлау мәселесін тек пәндерді біріктірудің аркасында ғана емес, сонымен қатар оқу процесін ұйымдастыру арқылы шеше алады. Ресей зерттеушісі В.Ф.Тенищева «интеграция-педагогикалық жүйенің тұтастығын, дамуын қамтамасыз етеді және нәтижесінде білім алушылардың қажетті құзыреттіліктерін қалыптастыруда оқу процесінің деңгейінің жоғарылауына әкеледі» [108].

И.А.Зимняя және Е.В.Земцованың пікіріне сәйкес, интегративті тәсіл дегеніміз - «қоғам, кем дегенде бір сипаттамадан тұратын, нәтижесінде жаңа сапа пайда болатын объектілердің, құбылыстардың, процестердің жиынтығын тұтас бейнелеу»

Осыған байланысты, біз болашақ дипломаттарға шетел тілін оқыту барысында интегративті тәсілдің құрылымын анықтаймыз. Ол аспектілерді, принциптерді, мақсаттар мен нәтижелерді қамтиды. Интегративті тәсілдің әдістемелік, ұйымдастырушылық-белсенді және мазмұнды компоненттерін қарастырамыз.

Шетел тілін оқытудағы интегративті тәсілдің келесі негізгі принциптерін бөлуге болады.

- мәдениеттілік принципі; шығармашылық принципі;өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі тәрбиелеуге бағдарлау принципі; өзгергіштік принципі;көп мәдениетті өзін-өзі анықтау және жеке өзін-өзі тану принципі;төзімділік қағидасы; мәдениеттер біртұтастығы принципі.

А.Т.Чакликова еңбегіндегі шетел тілін оқытудағы интегративті тәсілдің негізгі мақсаттарының ішінде мыналарды бөліп көрсету маңызды [10, б. 8]:

- әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыру (студенттер пәндерді оқу мақсатын терең түсінеді, олардың арасындағы байланысты түсінеді, осылайша оқу процесіне деген ынтасын арттырады);

- жүйені әр түрлі жүйелер элементтерімен өзара байытуға байланысты жаңа дағдыларды қалыптастыру (осыған байланысты оқушылардың мүмкіндіктері кеңейеді);

- стереотиптерден аулақ және іс-әрекеттерді таңдауда еркін болатын жеке тұлғаның жаңа түрін қалыптастыру, бұл конструктивті мәдениетаралық қарым-қатынасқа дайын жеке тұлғаны қалыптастыруға байланысты;

- қоғам дамуындағы осы кезеңде білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі болып табылатын толерантты тұлғаны қалыптастыру; стандартты емес жағдайларда шешім іздеуге дайын креативті тұлғаның қалыптасуы (проблемалық жағдай туғызу арқылы);

- студенттердің адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру (моральдық сипаттағы материалдарды қосу); негізгі құзіреттіліктерді қалыптастыру (коммуникативті, әлеуметтік-мәдени, білімдік және танымдық)

Шетел тілін оқытуда интегративті тәсілді қолданудың нәтижесі: оқу барысын дамыту, оқу-танымдық іс-әрекетті жүйелеу, негізгі құзіреттіліктерді қалыптастыру, тиімді мәдениетаралық қарым-қатынасқа дайын жеке кәсіби тұлғаны қалыптастыру, оқушылардың кәсіби шеберліктерін дамыту, тұлғаны жан-жақты жетілдіру, ойлаудың өзгергіштігін қалыптастыру, жаңа кәсіби жеке тұлға түрін қалыптастыру.

Интегративті оқыту технологияларын қолдануға сәйкес келетін маңызды шарттар - бұл белсенді оқу және танымдық іс-әрекетке ынталандырудың жоғары деңгейі және кәсіптік және практикалық бағыт беру үшін оқу сабақтарын тиісті әдістемелік қолдау. Оқыту процесінде ойын жобалау және ситуациялық модельдеу, пән аралық викториналарды өткізу, кәсіби және танымдық міндеттерді шешуге жағдай жасау, топтық пікірталастарды ұйымдастыру, ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу және т.б. Сонымен қатар, сәйкес дидактик-методикалық оқу құралдарын (оқу құралдарын) таңдау, оқыту бағдарламалары және т.б.) [109].

Тілдік ЖОО-ның шеттілдік білім беру практикасында интегративті технологияларды сәтті қолданудың нәтижесі студенттердің кәсіби, ойлау қабілетін дамыту дәрежесі болып табылады. Бұл Л.Н.Базир еңбегінде адамның модельдеу, жүйелеу, құрылымдау, қысқарту, идеализация т.б. қабілеті деп түсініледі [110].

Шетел тілін оқытуда интегративті технологияны қолданудың тиімділігін қамтамасыз ететін негізгі дидактикалық жағдайлар, бұл, ең алдымен, ғылыми негізделген диагностика және технологияны жобалауда интегративті ойлауды дамытудың бастапқы жағдайын ескеру, әдістемелік базаны құру (алдағы мазмұн мен сипатына сай арнайы әзірленген интегративті тапсырмалар, тапсырмалар мен жаттығулар жиынтығы, кәсіби қызмет), оқыту мен өзін-өзі тәрбиелеудің барабар әдістері таңдау.

Болашақ дипломаттарды даярлауда шетел тілін оқытудың интегративті технологиясының тиімділігі әлеуметтік-психологиялық жағдайлар

жиынтығымен қамтамасыз етіледі. Ұйымдастырушылық-дидактикалық жағдайға танымдық іс-әрекеттің интегративті әдістері бойынша студенттердің бастапқы деңгейінің диагностикасы, интегративті формаларды, оқыту әдістері мен өзін-өзі тәрбиелеуді, шетел тіліндегі тапсырмалардың интегративті кешенін құру жатады. Студенттерді тілдік күзіреттілік деңгейіне қарай саралау, аралық және қорытынды бақылаудың деректерін талдау қажет.

Интегративті технологияларды ендірудің әлеуметтік және белсенділік шарттары: болашақ кәсіби іс-әрекет, білім алушылардың танымдық іс-әрекетін басқару және үйлестіру, танымдық іс-әрекеттің әр түрлі түрлеріне пәндерді қосу, интегративті сыныптық және сыныптан тыс танымдық іс-әрекеті мен студенттердің өзіндік білім беру жағдайларында интеграциялатын материалдың мазмұнын айқындау. Жекелеген психологиялық жағдайлар студенттердің интегративті танымдық іс-әрекетінде интроспекцияны, өзін-өзі бағалауды, мотивациялық түрлендіруді, университеттің білім беру ортасында жеке құндылық бағдарларын түзетуді, тұлға-тұлға арасындағы белсенді қарым-қатынасты қолдануға мүмкіндік береді.

Болашақ дипломаттарды даярлауда шетел тілін оқытудың интегративті технологиясын жобалау кезінде білім беру мәселелерінің тек гуманитарлық мазмұнды игеру мақсатымен ғана емес, сонымен бірге маманның болашақ кәсіби іс-әрекетінің сәтті болуын қамтамасыз ету керек. Сонымен қатар, М.С.Бушуевтің пікірінше мұндай технологияның негізі болашақ кәсіби іс-әрекет дағдыларын үздіксіз қалыптастыру болып табылады [111].

Шетел тілін оқытудың интегративті технологиясы негізінде оқу барысын ұйымдастыру ретінде дидактикалық материалдар жиынтығында неғұрлым толық, мағыналы пәнаралық байланысты интегративті қамтамасыз етекеле, кәсіби мамандардың қалыптасуы мен дамуы үшін әр түрлі қызмет түрлерін біріктіруді қамтыған және бәсекеге қабілеттілігінің негізі бола алатын әдістерді меңгеру керек деп ойлаймыз.

Болашақ дипломаттарға шетел тілін оқытудың практикалық мақсатын шешу, жаңа білімді алу және кәсіби саласында ақпарат алмасу құралы ретінде болашақта білімді қолдану дегенді білдіреді. Бұл, бір жағынан, олардың болашақ кәсібінің жоғары деңгейіне көтерілуіне мүмкіндік береді, ал екінші жағынан, шетел тілінің күзіреттілігі мен интегративті ойлауын қалыптастырады [108, б. 11].

Шетел тілі сабақтарында саналы және позитивті жұмысты ұйымдастырған кезде, оқу процесін студенттер өз білімдерін әрі қарай кәсіби қызметінде, жалпы өмірде қалай қолдана алатындай етіп құру керек. Болашақ мамандар үшін осы пәнді оқып-үйренудің мақсаттарын, өзін-өзі бақылаудың формалары мен әдістерін түсінуі, жалпы мотивациялық қатынасты арттыратын интегративті танымдық іс-әрекетке арналған нұсқаулықтардың болуы маңызды. Н.Д.Галскова айтқандай пәнаралық байланыс негізінде шетел тілін оқыту процесінде оқытудың әртүрлі әдістерінің интеграциясы студенттердің ынтасын көтеруге, басқаруға және айтарлықтай жоғары деңгейде ұстауға мүмкіндік береді [112].

Университеттегі білім беру іс-әрекетін интегративті ұйымдастыру процесінде мазмұнынан тыс ынталандыру білім мазмұны мен оны игеру процесіне қызығушылықты анықтайтын ішкі, нақты білім беру танымдық мотивтермен алмастырылады. Сонымен бірге университеттегі оқу іс-әрекетінің танымдық мотивациясы адамда өздігінен пайда болмайды, бірақ мұғалімнің шеберлігінің нәтижесі болып табылады және оның мақсатты қалыптасуы тұтастай алғанда дидактикалық процестің тиімділігіне әсер етеді.

Интегративті тәсіл дегеніміз-педагогикалық процестің кез-келген компонентінде интеграция принципін жүзеге асыру, педагогикалық процестің тұтастығы мен жүйелілігін қамтамасыз етеді.

Осылайша, болашақ дипломаттарды даярлаушы университеттердің тәжірибесіне интегративті оқыту технологияларын кеңінен енгізу жеке және кәсіптік сапалардың дамуын қамтамасыз ете алады, студенттердің болашақ кәсіби қызметінің нақты бағыттары мен түрлеріне қатысты инвариантты емес интегралды кәсіптік білім, зияткерлік дағдылар мен практикалық әдістерді мақсатты түрде қалыптастырады.

Технология ұғымын талқылай келе, болашақ дипломат мамандарының мәдениетаралық коммуникативтік-дискурсын қалыптастыруда келесі технологиялар жан-жақты коммуникативті оқыту, проблемалық оқыту, модульдық оқыту маңызды деп таптық.

Жан-жақты коммуникативті оқыту технологиясы тілдің коммуникативтік қызметін ескере отырып, ол коммуникативтік танымдық жағынан меңгеруді көздейді. Бұл мәселені шетел тілін оқытудағы коммуникативті біліктілік деңгейі бойынша Германияның оқу бағдарламасын жасаған неміс ғалымдары М.Н.Берулава, Г.Нойнер, Г.Хунфельд былай деп анықтама береді: коммуникация тіл және іс-әрекет арқылы іске асады. Коммуникация алдын-ала жоспарланған, дайындалған емесе жоспарланбаған болуы мүмкін [113,114,115.].

Коммуникативтік оқыту технологиясы пікір алысуға негізделген әдістеме яғни, тұлғаның пікірлесе алу қабілеті. Олардың шетел тілінде сөйлеуге өз ойын басқаға жеткізе алуы. Коммуникативті қарым-қатынасты қалыптастырып қана қоймайды, сонымен бірге қарым-қатынасқа психологиялық және лингвистикалық дайындығын қалыптастыруға, онымен іс-қимылдың материалдары мен әдістерін саналы түрде түсінуге бағыттайды. Коммуникативті тапсырма болашақ дипломаттарға пікірталасқа түсу үшін проблема немесе сұрақ ұсынуы керек, олар ақпаратпен бөлісіп қана қоймай, оны бағалайды. Бұл тәсілді оқу іс-әрекетінің басқа түрлерінен ажыратуға мүмкіндік беретін басты шарт – болашақ дипломаттар өз ойларын құрастыру үшін тілдік бірліктерді өздігінен тандайды. Бұл технологияның негізгі мақсаты: шетел тілдерін үйретуде коммуникативті оқыту технологиясы негізінде, болашақ дипломаттардың сөйлеу дағдысын дамыту жолдарының тиімділігін анықтау, оларды сабақ барысында қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктерін көрсету. Диссертациялық жұмыста *жан-жақты* коммуникативті оқыту технологиясы болашақ дипломаттарды шетел тілінде сөйлеу қабілетін дамыту, тілді мәдениет аралық қарым-қатынас жасаудың басты құралы ретінде

қолдана отырып, түрлі мәтіндердегі немесе әңгімелердегі маңызды мағұлматты ұғынуға итермелеу; диалогты, пікірталасты, іскерлік әңгімелерді жүргізе алу қабілетін дамытуға машықтандырады.

Жан-жақты коммуникативті оқыту технологиясын негізге алу барысында келесі әдістерді қарастырдық.

Диалогты әдіс зерттеу қазіргі уақытта коммуниктивті лингводиактиканың негізгі нысандарының бірі болып табылатыны сөзсіз. Шеттілдік білім беруде коммуникация іс-әрекеті жеке түрінде емес, өзара хабар алысатын саналы әрекет түрінде жүзеге асырылып келеді. Яғни тұлға аралық қатысымның компоненттері ретінде мыналарды атасак болады:

1) сөйлеуші мен адресат (субъект факторы жеке психологиялық сөйлеушінің тұлғалық, әлеуметтік ерекшеліктері; адресат факторына, оның тең коммуникацияға дайындығы енеді, сондай-ақ жеке мінезі; коммуниканттар арасындағы интеракциялық жеке тұлғаралық қарым-қатынас);

2) сөйлеушінің коммуникативті ниеті, уәжі, қатысу мақсаты;

3) коммуникацияға түсу барысында кеңістікке (коммуникативті акт барысындағы қатысымның жалпы әлеуметтік-саяси, мәдени жағдаяттарына сүйенетін шарттарын белгілейтін экстралингвистикалық факторлар) байланысты шынайылық деңгейі;

4) белгілі бір қоғамдық және статустық рөлі бар коммуниканттардың өзара коммуникациясы.

Сонымен қатар, кәсіби диалог шеттілдік мәдениетаралық, шеттілдік тілдік қарым-қатынас пен мәдениетаралық коммуникация барысында да үлкен қызмет атқарады. Яғни, шет тілдер арасындағы диалогтың қырлары әр түрлі жақтарынан ашылады.

Полемика әдіс - қарама-қайшылықтың бір түрі болып табылады. Полемика- тұлға өзінің сөзінің дұрыстығын дәлелдеуі. Полемика - көз жеткізе білу, өзін құптау өнері. Ал, оның басты мақсаты шындыққа жету. Полемикада болашақ дипломаттар өз көзқарасын қорғау және қарсыластың пікірін жоққа шығару, дауға қатысушылар әртүрлі полемикалық әдістерді қолданады. Полемиканың болашақ дипломаттардың мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын шеттілдік білім берудегі ерекшелігі:

1) Тараптардың әрқайсысы тұжырымдалған ұстанымға ие және қарама-қайшылықтың мәні осы ұстанымдар арасындағы келіспеушіліктерді туралаудан тұрады.

2) Логикалық тұжырымдар шектелмейді.

3) Болашақ дипломаттар кейбір дәлелдерді өзгерте алады, қайта құра алады немесе егер ол оларды сенімсіз деп санаса, олардан толығымен бас тарта алады.

Проблемалық оқыту технологиясы - ақпаратты сыни тұрғыдан байланыстыратын жан-жақты тұлғаны қалыптастыруға, тапсырманы шешу үшін ақпаратты таңдауға мүмкіндік береді. . Проблемалық оқыту технологиясы В.Т.Кудрявцев [116], М.Н.Скаткин [117], білікті кәсіби маман жеке тұлғасының қалыптасу тұжырымдамасын Л.А.Волович [118], Г.В.Мухаметзянова [83, б. 15] өз еңбектерінде зерттеген. Проблемалық оқыту

теориясының негізін қалаушылар оқудағы ойлану іс-әрекеті тек қана жаңа білімді меңгеріп қана қоймай, мақсатқа жетудің жаңа тәсілдерін де үйрену дейді. А.М.Матюшкиннің анықтамасы бойынша, оқытудағы ойланудың негізгі іс-әрекеті тек қана жаңа білім алып, жанаша әрекет етуге мүмкіндік беретіндігінде. Тұлғабарлық білім жүйесі мен іс-әрекеті оның ойлау қабілетінің нәтижесі. Тұлғаның білімі оның ойлануының көрінісі, яғни негізгі танымдық құралы деп тұжырымдама береді [84, б. 26].

Бұл технология болашақ дипломаттарға өз қабілеттерін дамытуға, жаңа жағымды нәтижелерге жету үшін орташа қабілеті бар болашақ мамандарға және жетістікке жетуге үйренуге мүмкіндік береді. Проблемалық оқыту технологиясын қолдануда жаңа білімді игеру белгілі бір мәселені немесе мәселені шешудің белгілі әдістерімен танысудан басталмайды, бірақ осы нақты мәселені шешу қажеттілігін қалыптастыратын жағдай жасаудан басталады. Мақсатқа жету жолында пайда болатын жеке сұрақтарға жауап бере отырып, тұлға жаңа материалды тезірек және терең игере алады.

Кейс-стади әдісі жағдаятты болашақ дипломаттардың саралап және топпен талқылаудың нәтижесінде оның тәжірибелік шешімін табу. Кейс әдісінің негізгі міндеті- жүйелі түрде талдау жүргізу, мәселелер және қабылдауларды дәлелді шешу.

Кейс-стади әдісінің мақсаты: - аналитикалық ойлау дағдысын дамыту;

- ақпаратпен жұмыс істеудің практикалық дағдыларын дамыту;

- коммуникативтік құзыреттілікті арттыру; - сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту; - оқуға деген ынтаны арттыру.

Дебат әдісі. Білім алушылардың сыни түрде ойлауын, пікірін талдай отыра талқылау, маңыздысын ажырату, іскерліктерін қалыптастыруға бағытталған. Элементтері: дәйектерді құру, проблемаға қатысты әртүрлі пікір таластарды түйіндеу, проблеманың фактілерін және идеясын тұжырымдау [119].

Еркін микрофон әдісі. Бұл әдісті аудиториядан басқа уақытта қолданған тиімді. Бұл белгілі бір тақырыптық мәселелер бойынша ұжым алдында дискур жасау немесе баяндама жасау яғни сөйлеу. Алдағы проблема алдын-ала ұсынылады. Бұл білім алушыларға алдын-ала дайындалуға, өз сөзін дәлелдеуге мүмкіндік береді. Бұл тәсілдің уақыты аса шектеулі. Еркін микрофонды тек адамның жүргізуі қажет. Ол спикер ретінде белгілейді, қортындылайды, жұмысты ұйымдастырады. Міндетті шарт - әкімшіліктен оқытушылардың, жетекшілердің, кураторлардың қатысуы студенттердің зейінін жинақтау үшін.

Миға шабуыл әдісі. Шығармашылық белсенділік жылдамдылығын және жаңа пікір идеялардың тез жүзеге асыру іскерлігін дамыту әдісі. Қолданылу уақыты: проблеманың шешімін шығару үшін; жаңа ұғымды ұсыну және оқытушылардың іс-әрекетін өзектілеу, берілген проблемаға студенттердің зейінін жинақтау үшін. Әдістің басты міндеті танымдық іс-әрекеті белсендендіру және студенттерді сапалы білім алу үрдісіне жол ашады. Технологиясы: мазмұны бойынша көптеген сұрақтарды пайдалана отырып берілген сұрақ немесе қарастырылатын проблема бойынша әртүрлі идеялар жинақтау. Идеялар талқыланбайды және комментарийлар берілмейді.

Миға шабуылды ұйымдастыру шарттары:

- 1) Миға шабуыл уақытында барлық білім алушылар қамтылады.
- 2) Ұсынылған идеяларға комментарий берілмейді және сынға алынбайды.
- 3) Идеяны нақтылау және дамыту мақсатында сұрақ-жауап қолдануға болады.
- 4) Миға шабуыл барысында аралық бағалар қойылмайды.
- 5) Мәселені талқылау деңгейінде ұсынылатын барлық пікірлер қабылданады.

Ойлар нақты және қысқа болуы шарт.

Ашық ойлар сәті. Алдын ала проблема хабарланады. Білім алушылар берілген мәселе бойынша өз дәйектерін ұсынады және көзқарасын білдіреді. Оқушылардың жауабы қысқа, нұсқа, логикалық бірізділікке бағытталған болу керек. Зерттеу процесі, ақпаратты, фактілерді өздігінен іздеу және бірігіп өтуі тиіс.

Модульдік оқыту технологиясы - пәннің мазмұнын жалпы курсқа енгізілген жеткілікті автономды бөлімдерге (модульдерге) бөлуді қарастырады. Модульдік оқыту «модуль» терминінен, яғни «функционалдық бірлік» деген мағынаны алады. М.Чошановтың мәселелік модульді оқыту технологиясы, Шамовтың модульді оқыту технологиясы диссертациялық жұмыстың негізін құрады. Модульдік білімнің мәні болашақ дипломаттардың оқу және танымдық іс-әрекеттегі белгілі бір дағдыларды өз бетінше игеруі. Модульдік оқыту мазмұны нақты құрылымдауды қажет етеді. Ол өзінің танымдық іс-әрекетімен болашақ маманның мотивациялық сферасын, зияткерлік, тәуелсіздік, ұжымшылдық, өзін-өзі басқару дағдыларын дамытуды қамтамасыз етеді. Модуль оқуға жағымды мотивтер эмоционалды мазмұны, білім беру ізденісі және өмірлік тәжірибесі. Модульдік оқытудың негізгі құралы - оқыту модульдері [24, б. 8], [120].

Жобалау әдісі - белгілі бір проблеманы бөлшектеп өңдеу арқылы, дидактикалық мақсатқа жету тәсілі. Нәтижесі шынайы, белгілі бір түрде рәсімделген практикалық нәтиже. Жобалау әдісінің негізгі идеясы - ол «жоба» ұғымының мәнін құрайды, оның прагматикалық бағыты белгілі бір теориялық және практикалық мәнге ие. Мәселені шешу барысында алынатын нәтижеге қол жеткізумен сипатталады. Оған қол жеткізу үшін студенттерді мынаған үйрету керек: өз бетімен ойлану, ғылымның әртүрлі бағыты бойынша білімдерін пайдалана отырып, проблеманы шешу және табу, шешімдердің түрлеріне қарай олардың қол жеткізетін нәтижелерін болжау қабілеті, себептер мен байланыстарды, қарым-қатынас орнату іскерлігі. Жобалау әдісі әрдайым білім алушылардың өз бетімен жұмыс жасауына бағытталған. Яғни, студенттер белгілі бір уақыт ішінде жеке, жұппен, топта орындауы қажет.

Іскерлік әдіс. Іскерлік ойынның негізінде иммитациялық модель жатыр, ол психологиялық көзқарас тұрғысынан жүзеге асырылып жатқан іс-әрекеттің бағдарланушы құрылымының арнайы материалдық формасы ретінде қарастырылуы қажет етеді. Бұл модель ережелердің қатал жүйесін іске асыруға, оларды ескеру қатысушылардың ойынды біртұтас етіп көрсетуге, яғни

жасалатын іс-әрекеттің бағдарланушы құрылымын меңгеруге мүмкіндік береді. Іскерлік ойын механизмі өмірдегі шынайлықпен, шындықпен бетпе бет келетіндей ерекше жағдайларды тудырады. Бұдан өту «ортаның қарсы шығуы» адамның кәсіби және әлеуметтік қалыптасуы үшін үлкен мүмкіндіктерге қол жеткізеді.

Рөлдік ойындар әдісі.

Қатысушылар өздеріне тағайындалған белгілі бір рөлді, жобаның мазмұны мен сипатын алады. Бұл дипломатикалық сала кейіпкерлері немесе ойдан шығарылған кейіпкерлер болуы мүмкін. Ал ол әлеуметтік немесе іскерлік қарым-қатынасқа қатысушылардың ойлап шығарған жағдайына байланысты күрделенеді. Бұл жобалардың нәтижесі оның басында белгіленеді немесе тек соңына қарай анықталады. Мұнда шығармашылық деңгей өте жоғары, бірақ басым әрекет түрі рөлдік- ойын болып қала бермек [121].

Рөлдік ойындар әдісі интерактивті технологияның әдісі ретінде болашақ мамандарды әртүрлі жағдайларға бейісдейді. Рөлдік ойындар кезінде студенттер жаңдайға ене отырып, өзінің рөлін ойнайды, шешім шығарады, коммуникативтік жағдайларды басынан өткізеді. Егер олар өз рөлдерін, болашақта қалай жұмыс істейтінін түсінбесе, кәсіби маман ретінде қиыншылықтарды жеңе алмайды, өз шешімін бере алайды. Рөлдік ойындар вербалды емес қарым-қатынас мәселелерін шешуге бағытталады. Сонымен қатар, студенттерді вербалды емес қарым-қатынастың маңыздылығы туралы ойлануға мәжбүр етеді.

Жалпы, жоғарыда көрсетілген әдістерді қолдана отырып, болашақ дипломат мамандарын мәдениаралық қатысымға түсуге дайындауға үлкен мүмкіндіктер туады. Аталған әдістердің тиімділігін келесі бөлімшеде қарастырамыз.

Сурет 6 - Болашақ дипломаттардың шетілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру технологиялары мен әдістемелері

2.3 Шетел тілін оқытуда мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың оқу-әдістемелік тапсырмалар жиынтығы

Бүгінгі жоғары білім берудің нормативті-әдістемелік стратегиясына сәйкес шетел тіліндегі ғылыми дискуссияның қатысушыларының әлеуметтік-мәдени дипломатиялық рөлдерді меңгеруі дейін, яғни бакалавр деңгейінде мамандық ретінде игергенде жүзеге асады. Ал жоғарғы деңгейінде дипломатиялық рөлдерді дискуссиялық өзара әрекеттестікке тікелей қатысушылардың меңгеруі қарастырылса, ЖОО-да бұл үрдіс дипломатиялық рөлдердің сарапшыларға бағытталған іс-әрекеті жүйесінде меңгеріледі.

Проблемалық ситуациялық және кәсіби тапсырмаларды шешуге негізделген күрделі мәдениаралық-коммуникативті жаттығулар. Проблемалық жағдайлар осы жағдайдың өзегі болып табылатын нақты тапсырманы қою арқылы модельденеді. Бұл тапсырмада мәлімдемелер мен қарсы көрсетілімдер болуы мүмкін.

Жалпы шетел тілдері оқытудың қазіргі заманғы әдістемесінде «жаттығу жүйесі» ұғымы өзара байланысты және объектілердің бірлігін құрайтын реттелген және ішкі ұйымдастырылған жиынтық ретінде анықталады [69]. Жаттығу барысында тек жаттығумен ғана байланысты емес, оқытушы мен болашақ мамандардың өзара әрекеттесуінің кез-келген формасы, оқу материалымен делдал болған және құрылымы бар: тапсырманы қою, оның шешімін (тіректері, бағдарлары), шешімі мен бақылауы түсініледі. Әр жаттығудың оқу мақсаты бар. Жаттығудың мақсаттары түпкі мақсатына байланысты, бірақ олар нақты және жалпыға бірдей нақты мақсаттармен байланысты. Әр жаттығуда онда қолданылатын тапсырмалар, дағдылар жиынтығы бар. Жаттығу үшін оның құралдары да қажет. Жаттығулардағы жетекші оқу құралдары - бұл оқу материалдары, негізінен оқу мәтіндері түрінде.

Қолданыстағы тәсілдерге негізделген жаттығулар типтері мен түрлерінің жіктелуі өте көп. Ғалым С.С.Құнанбаева келесі жаттығуларды ұсынады [9, б.70]:

- қарым-қатынасқа дайындалу жаттығулары (метатілдік материалдармен танысуды қамтамасыз ететін жаттығулар; қарым-қатынастың пәндік мазмұнын игеруге бағытталған жаттығулар; сөйлеу әрекетінің әр түрлі түрлеріндегі қарым-қатынастың процедуралық аспектілерін құратын жаттығулар);

- қарым-қатынасты модельдейтін жаттығулар (жағдайлық жаттығулар; өзгермелі ситуациялық жаттығулар; шығармашылық ситуациялық жаттығулар), (Қосымша В);

- мәдениетаралық және коммуникативті жаттығулар (қарым-қатынастың нормативті және коммуникативті функционалды бағыты; коммуникацияның

аналитикалық және бағалық функционалды бағыты, байланыстың полемикалық-аргументативті функционалды бағыты).

Дипломат мамандарды даярлау негізінде мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру модель негізінде болашақ маманның мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған жаттығулар «Дипломатиялық дискурс және мәдениетаралық коммуникацияны зерттеудегі заманауи контент-технологиялар» пәні бойынша сабақтарда төмендегі мазмұнда жүргізілді.

Өзара әрекеттестікте іс-әрекет жүйесін меңгеру әсіресе, оны мәдениетаралық академиялық қарым-қатынас жағдайында меңгеру күрделі әдістемелік жүйе болғандықтан, ол тіл мамандықтарындағы болашақ мамандарды мәдениетаралық дипломатиялық қарым-қатынасқа дайындау бойынша кәсіби-бағытталған проблемалық коммуникативтік тапсырмалардың иерархиялық жүйесін құруды талап етеді. Сондықтан бұл мәселеде лингводидактикалық мақсаттағы мәдениетаралық ғылыми дискуссияны үлгілеу кезінде мыналарды пайдалануға болады:

1) Мәдениеттанымдық-бағытталған коммуникативті тесттер (B2) (білім алушылардың бойында мәдениетаралық ғылыми дискуссия жағдайындағы дискуссиялық сөзінде коммуникативті-тілдік қызметтің тілдік құралдарын таңдай білуін;

2) Кәсіби-бағытталған мәдениеттанымдық танымдық-ізденушілік тапсырмалар (шетел тілінде мәдениетаралық ғылыми дискуссияның қатысушыларының іс-әрекетін бақылай білуін дамытуға, өзінің коммуникативті-прагматикалық мақсаттағы бақылауларын қорытындылауға, ғылыми дискуссияға тікелей қатысушылардың, ғылыми семинарды ұйымдастырушы-төрағаның, өздеріне жүктелген дипломатиялық қызметтерін атқарған жағдайда дипломаттық іс-әрекет жүйесінің түрлерін айқындау және қорытындылауға ықпал етуші);

3) Кәсіби-бағытталған коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыртын тапсырмалар (халықаралық ғылыми семинар аясындағы проблемалық жағдаяттар материалына құрылған (өзге дипломаттық лингвомәдениеттанымдық қауымдастық өкілдерімен дипломаттық өзара әрекеттестіктегі казахстандықтарға тән коммуникативті-когнитивті кедергілерді жеңу жолдарын іздеуді, сондай-ақ, дипломатиялық өзара әрекеттестік үрдісінде коммуниканттар шешуге қажетті кәсіби-коммуникативті міндеттерді айқындауды қоса алғанда);

4) Нақты әлеуметтік-мәдени дипломатиялық рөлдерді меңгертуге бағытталған тапсырмалар. Бұндай рөлдерді меңгеруге мақсатты түрде бағытталған дипломаттық рөлдік ойындар жатады;

5) Білім алушыларды дипломатиялық ойынның нақты белгіленген және қатаң реттелген ережелерімен сипатталатын ғылыми семинарды коммуникативтік оқиға ретінде үлгілеу үрдісіне қатыстыратын зерттеушілік кейс-стади.

Сонымен, мәдениетаралық дипломатиялық дискуссияны лингвомәдениеттанымдық сипаттау нәтижесінде анықталып ұсынылған

мәдениетаралық коммуникативтік білімі оның негізгі әлеуметтік-мәдени дипломатиялық рөлдермен ұштасуы, сондай-ақ, кәсіби-бағытталған проблемалық коммуникативті тапсырмалар болашақ мамандарды әртүрлі лингвомәдениеттанымдық дипломатиялық қауымдастық өкілдерімен шетел тілінде мәдениетаралық қарым-қатынас жасауға үйретудің тұтас моделін жобалауға қажетті алғышарттар болып табылады.

Дипломат мамандарды даярлау негізінде шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру үлгісі негізінде болашақ маманның мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған жаттығулар, «Шеттілдік коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» дайындалған бағдарлама бойынша сабақтарда төмендегі мазмұнда жүргізілді

Бірінші танымдық-метатілдік кезең: жаттығулар негізінде диалогты таныстыру және зерттеу, дискурс-қатысымдық және мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттік көрсеткіштері зерттеуге бағытталған (сөйлем құрылысы, функционалды стиль, дипломатиялық стиль, сөйлеу жанры және мазмұн). Стандарттық(типтік) жағдаяттық сәйкес келетін үлгімен (диалог) тану,оның аналитикалық тұрғыдан талдау мен қатысымдыққа бағытталған.

1-тапсырма. Мәтінмен топтық жұмыс жүргізіледі. Шет тіліндегі бұқаралық ақпарат құралдарының өкілін, саяси күш өкілін оқыңыз.

1.1 Мәтінді талқылау барысында дипломатиялық хат жазу талаптарын талықап, хат жазу ноталарын, жанырлаын орындау негізінде кәсіби хат жазу дегеніміз не деген сұраққа жауап береді.

2-тапсырма. Диалогтың коммуникативті әдістері мен сөйлеу әрекеттерін анықтаңыз. Тағайындау, сенім грамотасы, дипломатиялық өкілді, тіркеу грамотасы т.б.

3-тапсырма. Телевизиялық арна арқылы проблеманы шешудің дипломатиялық-стилистикалық құралдарын бөлектеңіз.

Дипломати шет мемлекетте тіркелуін куәландыратын құжаттар-«Сенім грамотасы» деп аталынады. Қабылдайтын мемлекетке жолданған «Сенім грамотасына» дипломатиялық өкілді тағайындайтын мемлекеттің басшысы қол қояды және Сыртқы істер министрінің қолымен бекітіліп елшілерге, уәкілдерге және арнаулы (төтенше) делегациялар басшыларына тапсырылады. Сенім грамотасын тапсыру жөніндегі жеке ноталардың үлгісі:

Değerli, Bakan Bey!

Kazakistan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı olmamla ilgili tebriklerinizden dolayı teşekkür ederim. Memleketinizdeyken gösterdiğiniz misafirperverliğiniz için şükranlarımı belirterek çift taraflı barışı sağlamaya yönelik çalışmalarımızı gerçekleştireceğimize inanıyorum.

Size sağlık, mutluluk ve kardeş Pakistan milletinin gelişmesini dilerim.

En içten dilek ve sagılarımlla,

Yüksek makam sahibi

—————Bey'e

Pakistan İslâm

Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı

İslamabad

Қосымша білім алушыларға қойылатын талап тапсырмалар: Жеке нотада көрсетілген мекен-жай сол қалпында нота салынатын конверттің сыртына жазылады. Халықаралық қатынастар жүйесінде дипломатиялық тәжірибе де күннен-күнге дамып келеді, өз кезегінде қалыптасқан жағдайына қарамастан өзгерістерде кездесіп жатады. Дипломатиялық хат алмасуда консулдық қызметтерге қатысты да бірқатар құжаттар әзірленеді. Штаттан тыс, кәсіпқой немесе құрметті консулдарды тағайындауға, олардың міндетіне қарай келісім алу негізінен дипломатикалық хат-хабар алмасу арқылы жүзеге асады.

Жеделхаттар. Қазіргі таңдағы елдер арасындағы өзаралық қатысымдағы дипломатикалық құжаттардың келесі түрі – жеделхаттар да үлкен рөл алады. Негізінен жеделхат қашанда жауап беруді талап етеді. Жеделхат мазмұны жағынан маңызды саяси тақырыпқа ие. Мазмұны да жағдайға байланысты әртүрлі болып отырады: ұлттық мерекелер, маңызды жағдайаттар күнің аталап өтілуі, ресми мереке күніне, қайғылы жағдайға көңіл айту т.б.

Көңіл айтуға қатысты жазылатын жеделхаттың үлгісі:

Nursultan şehiri

200 -«——»—————

Değerli, Bakan Bey,

Hindistan Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Şankar Dayal Şarma'nın vefatından dolayı Şankar Dayal Şarma barış ve istikrara katkıda bulunan bir siyasetçi olarak insanlık tarihinde değerli bir yere sahipti.

**Yüksek makam sahibi
Atal Buhari Vadcpay Bey'e
Hindistan Cumhuriyeti
Başbakan
Nwu-Deli
Yüksek makam sahibi**

Қазақстан Республикасы Президентінің 1999 жылғы 16 шілдедегі №173 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының Мемлекеттік протоколының 12 бөлімінің 2 тарауында Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігі көңіл айту білдірілген хаттардың (жеделхаттардың) жобаларын дайындайды, оларға Қазақстан Республикасының тиісті басшысы қол қояды деп көрсетілген.

Жеделхат мазмұны мемлекет ішіндегі жетекші баспасөз бетінде жариялануы да кездеседі. Ел басшысының жаңадан тағайындалуына байланысты жедел түрде жеделхат жіберу- бұл халықаралық протоколдық тәжірибеде қалыптасқан сыйластық белгісі емес. Сонымен бірге мемлекеттер арасындағы коммуникативтік деңгейді көрсетеді, яғни, достықты дамытуды және байланысты кеңейтуді көрсетеді.

Жіберілетін елге мекен жайы тек конверттің сыртында көрсетіледі. Дипломатиялық хат алмасу құжаттары дипломатиялық қызметті күнделікті қатысымның негізі болып табылады. Жеке жолдаулар мен жеке хаттар ел басшыларының өзара арасындағы қарым-қатынасқа өздерінің тікелей

араласуын нығайтады, күшейтеді. Бұл қатынастың нығая түсуіне өзіндік үлес қосады. (А.Р.Әліпбаев. «Дипломатиялық құжаттама» кітабынан).

4-тапсырма. Үміткер пайдаланатын жылдамдықты, сөйлеу қарқынын, дипломатиялық термин сөздерді ескере отырып, БАҚ тілшілеріне сөйлейтін саясаткердің аудармасын енгізіңіз.

Жаңа сөздерді қолдану арқылы Дипломатиялық хат-хабар дайындайды.

1) Дипломатиялық хат-хабар дайындайдындау барысында хат хабар жасаудың түрлеріне жеке жеке талдау жасайды

3) Термин сөздердің бір - бірінен қандай айырмашылықтары бар?

5-тапсырма. Жобаны дайындап, Ресей, АҚШ, Түркия, Германия және басқа елдер арасындағы мәдениетаралық қатысым мәселелерін ақпараттандыруды ұйымдастырыңыз.

6-тапсырма. Мәтіндерден ауыспалы осы шақта тұрған сөйлемдерді табыңыздар. диалог жасау арқылы қолданыңыз.

7-тапсырма. Жекеленген сөйлемдерді нақ осы шаққа айналдырыңыздар. Дебат жасау арқылы қолданыңыз

8-тапсырма. Жоғарыдағы тапсырма негізінде Тәуелсіздік күнімен құттықтап жеделхат жазыңыздар.

9-тапсырма. Жедел хат дайындау барысында нотаның үлгісін талдап жазыңыздар.

10-тапсырма. Сіздің мемлекетіңізде қолданыстағы қазіргі дипломатиялық келісім туралы келесі сөздерді қолдана отырып баяндама жасаңыз.

Kelime öbeklerini eşleştiriniz.

Diplomatik başkan

Devlet evraklar

Güven vekil

Diplomatik teşekkür belgesi

Біздің модельді табысты ұйымдастыру үшін студенттердің дипломатиялық қарым қатынас құру технологиясының байланыс міндеттерінің дәйекті жиынтығы болу керек, сайып келгенде, жана ақпаратты кәсіби бағдарланған мәтіннен тарту арқылы студенттердің өз мәтінін қалыптастырады. Аяқтаушысы- білімді, дағдыларды қалыптастыратын, мамандық бойынша өз мәтініңізді қалыптастыратын кері байланысты жүзеге асыру міндеттері болып табылады. Шетел тілін меңгеруді бастауға мүмкіндік беретін, сөйлеу материалдарын белсендіруді ғана емес, сондай-ақ, шет тілін меңгеруге мүмкіндік беретін коммуникативті қарым-қатынасты дамытуға бағытталған.

Тақырыпты қорту мақсатында және студенттердің тақырып бойынша білім деңгейін анықтау мақсатында тест тапсырма дайындалды.

Тест тапсырмалары

Test çalışmaları

1) Diplomatik vekilin yabancı memlekete kaydını belirten evrak hangisidir?

a) Telgraf

b) Nota

c) Güven belgesi

d) Geri davet belgesi

2) Diplomatik evrakları hazırlama önemli yönlerinden biridir.

a) Dış İşleri Bakanlığı'nın

b) Vatandaşların kayıt bölümü

c) İş İşleri Bakanlığı

d) Devlet Adamalarının

3) Hangisi şimdiki zaman değildir?

a). Karşılıklı ilişkiye doğrudan katılımlarını açıklar.

b). Günlük iletişimin kaynağıdır.

c). Kazakistan Cumhuriyeti'nin başkanı imza atacaktır.

d). İletişimi geliştirmeyi gösterir.

4) Diplomatik vekilin vekilliğini belirten güven belgesi, – ...

a) Kayıt belgesi

b) Haber verme belgesi

c) Geri davet belgesi

d) Güven belgesi

5) Öğrencilerin bilgisini kontrol etme soruları:

1) Şimdiki zaman nedir? Nasıl yapılır?

2) Diplomatik mektuplaşmanın kaç türü vardır?

3) Nota nasıl bir evraktır? Kaça ayrılır?

Екінші ақпараттық-жинақтау кезең

Функционалды кәсіби түрде сөйлеуді қалпына келтіруге ықпал ететін репродуктивтік жаттығуларды орындау.

1 - тапсырма. Ақпараттық аналитикалық-мағыналық және сыни тұрғыдан пікір беру.

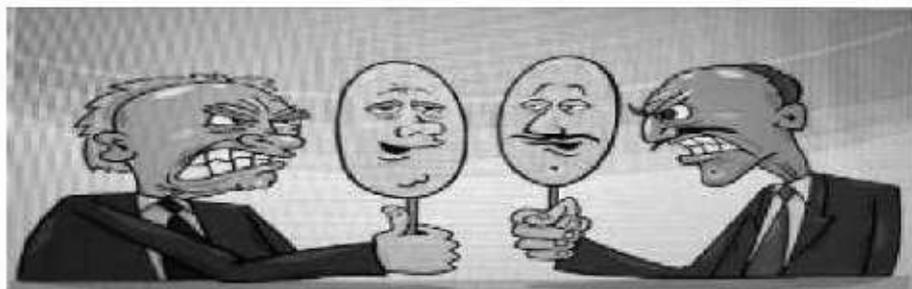
2 - тапсырма. Саяси дипломатиялық дискуссияда жиі қолданылатын термин тіркестерін бөлектеніз. Оларды сіздің ана тіліңізге жеткілікті түрде ауыстыру нұсқаларын қарастырыңыз.

3 -тапсырма. Төмендегі ең жиі қолданылатын сұрақтарды дипломатиялық дискурсына және мәдениетаралық қатысым ықтимал жауаптарына сәйкестендіріңіз. Шетел тіліндегі достық келісім шарт жағдайына қатысты ұсыныс ауызша баяндаманы ұйымдастырыңыз.

4 - тапсырма. Үміткер пайдаланатын жылдамдықты, сөйлеу қарқынын, дипломатиялық термин сөздерді ескере отырып, БАҚ тілшілеріне сөйлейтін саясаткердің және дипломаттардың аудармасын енгізіңіз.(жеке хабар, жобалар, рөлдік ойындар)

5-тапсырма. Жобаны дайындап, Бірнеше елдің арасындағы мәдениетаралық коммуникативтік мәселелерін ақпараттандыруды ұйымдастырыңыз.

6 - тапсырма. Дипломатиялық, прагматикалық-кәсіптік тапсырмаларды және Case-зерттеуді шешу бойынша жаттығулар.

Мысалы:

1) *Çift konuşması, iki iletişimci arasındaki konuşma.*

- *Benimle gelmek istemezsin herhalde?*
- *Julia kulaklarına inanamadı.*
- *Ben mi? Hayatım, dünyanın her yerine gideceğimi biliyorsun.*

2) *Üç veya dört iletişimci paralel bir görüşmeye katılabilir.*

- *Bu ne muhteşem bir oda.*
- *Beğenmene çok sevindim.*
- *Sesi oldukça alçaktı ve hiç olmadığı kadar kısıktı.*
- *Ailede Michael'in mükemmel bir zevki olduğunu düşünüyoruz.*
- *Michael odaya kayıtsız bir bakış attı.*
- *Çok fazla deneyimim oldu. Oyunlarımız için setleri her zaman kendim tasarlarım. Tabii ki, benim için zor işleri yapacak bir adamım var ama fikirler bana ait.*

3) *Bir polilog, birkaç kişi arasındaki bir konuşmadır.*

- *Umarım Frederic için iyi bir eş olur.*
- *Umarım dışarı çıkmaktan pek hoşlanmaz, dedi, ikinci kız Amelia.*
- *Ya da abartılı, dedi, üçüncüsü Georgina.*
- *Dördüncüsü Diana, Sir Florian ile evlendiğinde çok borçlu olduğuna dair bir hikaye olduğunu söyledi.*
- *Frederic buna mutlaka dikkat edecektir, dedi en büyükleri Augusta.*
- *Çok güzel, dedi, beşinci Lydia.*
- *Ve zekice, dedi, altıncı Cecilia.*

7-тапсырма. Шетел тіліндегі бұқаралық ақпарат құралдарының өкілін, саяси күш өкілін оқыңыз.(метатілдік іскерліктерді қалыптастыруға арналған жаттығу)альтернативтік тұрғыдан таңдау,мақұлдау мен жоққа шығару)

8-тапсырма. Диалогтын коммуникативті әдістері мен сөйлеу әрекеттерін анықтаңыз.

9-тапсырма.Телевизиялық арна арқылы проблеманы шешудің лингвистикалық-стилистикалық құралдарын бөлектеңіз.

10-тапсырма. Мәдени айырмашылықтарды және олардың саясимедиалық дискурстың коммуникаторларының сөзіне әсерін мәлімденіз.

Барлық кезеңдерде болашақ мамантүпнұсқалық бейнематериалдармен жұмыс істеуі керек, яғни. онлайн есептер, баспасөз конференциялары және т.б. Мысалы төмендегі жаттығуда бос кестелер беріледі, болашақ маман бос тор көздерді дұрыс аудару арқылы толтырып шығуы тиіс.

Кесте 3 – Дипломатиялық кездесу бойынша нота талабы арқылы үлгі

Түрік тілінде	Орыс тілінде	Қазақ тіліне аудару
1	2	3
Zirve için tüm diplomatik müzakereleri size emanet ediyorum.	Я поручаю вам вести все дипломатические переговоры по поводу встречи.	-
Çekov? Sadece kafamın büyüklüğü. Ne demek istediğini biliyorum	-	-
-	-	Келіссөзге келдік деп ойлаймын. Уақыт бөлгеніңізге алғыс білдіремін
-	Многие Американские законодатели заявили... что споры о мутантах станут главным событием форума, который скрывается под маской дипломатических переговоров	-
-	Могу ли я переговорить с Вами, сэр Халлем?	-
-	-	Сіздің салқынқандылығыңызға таң қаламын.

Үшінші интегративтік-өкілдік кезең: Функционалды, дипломатиялық - кәсіби тілдік және кәсіби іскерлік реакцияға бағытталған жаттығулар:

1-тапсырма. Өзгермелі мәнмәтіндерді анықтамаларды қолдануға арналған метатілдік іскерліктерді қалыптастыруға арналған жаттығулар (альтернативтік тұрғыдан таңдауға, классификацияға, мақұлдау мен жоққа шығаруға және т.б. арналған тапсырмалар). Саяси медиадискурста жиі қолданылатын тіркестер. Оларды ана тілінде адекватты берудің нұсқаларын ойластырыңыз.

2-тапсырма. Іскерлікте, дипломатиялық кездесулерде жиі қолданылатын сұрақтар мен олардың мүмкін болатын жауаптарын сәйкестендіріңіз.

3-тапсырма. Шиеленіскен проблемалы жағдаятқа байланысты шетелтілінде қысқа ғана ауызша хабарлама дайындаңыз.

4-тапсырма. Саяси қайраткердің БАҚ алдындағы сөйлеген сөзін сөйлеушінің жылдамдығын, сөз ырғағын, қолданған манипуляциялық сөздерін ескере отырып аударыңыз.

5-тапсырма. сөйлеу әрекетінің әр түрлі түрлеріндегі қарым-қатынастың процедуралық аспектілерін құратын жаттығулар;

6-тапсырма Дипломатиялық, прагмо-кәсіби тапсырмалар мен case-study-ді шешуге арналған жаттығулар.

7-тапсырма қарым-қатынасты модельдейтін жаттығулар (жағдайлық жаттығулар; өзгермелі ситуациялық жаттығулар; шығармашылық ситуациялық жаттығулар).

Әлеуметтік дағдыларын дамыту мақсатында Кейс стади әдісі арқылы талдау жасаймыз. Талдау барысында Кейсте нақты әлеуметтік дағдылары қалыптасады: адамдардың өзін-өзі бағалау тәртібі,тыңдай білу дискуссияны қолдану немесе қарама қайшылықты дәлелдеу,яғни проблеманы шешу және т.б.

Өзіндік саралау. Пікірталас кезінде келіспеушілік басқалардың және өзінің пікірін жете түсінуге және талдауға септігін тигізеді. Туындаған моралдық және этикалық мәселелер лоарды шешудің әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруды талап етеді.

Мысалы: Сабақ барысында мәдениетаралық ситуацияларды талдаймыз. келтіретін болсам Латын Америкасында «Мальборо» темекісі бойынша келісім шарт бұзылады, неге? Не себептен келісім шарт бұзылды? Қандай мәдениетаралық қатынаста айырмашылықтар бар деп ойлайсыз? Нақты себебін анықтаңыз.

case-study әдістемесі бойынша студенттер талдау жүргізеді:

Ережеге сәйкес кейс келесілерден тұрады:

- Жағдайлар – кездейсоқ жағдай, түйінді мәселе, шынайы өмірден оқиға.
- Жағдайдың контексті - хронологиялық тарихи, орын контексті. Әрекеттердің немесе жағдайға қатысушылардың ерекшеліктері.
- Автор ұсынған жағдайға түсініктеме беру.
- Case-study мен жұмыс істеуге арналған сұрақтар мен тапсырмалар.

Студенттер өз пікірлерін, дәлелдерін келтіріп дәлелдейді. Қарама қайшы көзқарастарда туындап жатады. Ортақ дипломатиялық орта құрылып, шешімге келеді. Мысалы: Case- әдісін қолданамыз: Case-study әдісінің ерекшелігі, оның басқа көптеген түрлі оқыту әдістерімен тиімді үйлесуі болып табылады. Case-study жұмысты ұйымдастыруда әр түрлі әдістермен үйлесу мүмкіндіктері берілген.

Case-study әдісімен үйлескен әдіс

Үлгілеу

Проблемалық әдіс:мәселені ұсыну

Ойын әдістері: нұсқаларын ұсыну

Миға шабуыл:

Пікірталас жайлы көзқарастармен алмасу

Оның Case-әдістері рөлінің сипаты

Жағдайдың үлгісін құру

Жағдайдың негізінде жатқан түйінді

Жағдай кейіпкерлерінің жүріс тұрысының нұсқаларын ұсыну

Жағдайға қатысты ойларды генерациялау

Түйінді мәселе және оны шешу жолдары

Талдаудан кейін студенттермен төмендегідей ортақ шешім шығарамыз (жауабы): Латын Америкасында «Мальборо» темекісінің жарнамасы «өтпейді».

Ковбой, атқа мінген адам – тек арзан шылым шегетін кедей халықтың өкілі. Сол себепті де ол сапасыз темекі.

Сонымен қатар тағы бір мысал келтірсек: Испания мен Мексика мәдениет ұқсастық пен айырмашықтарын жайында не білесіздер? қызылкүрең (бордовый) түстің екі елдің мәдениетінде қандай рөл алады? Шампан шарабына арналған тығындарды сату жөнінде келісім шарт неге сәтсіз аяқталды?

Студенттер өз дәлелдерін келтіріп, проблеманың шешімін анықтайды. Екі елдің мәдениетіннен ортақ және қарама-қайшылықтарды келтіріп атап айтады. Сонымен қатар қызылкүрең (бордовый) түстің рөлін анықтап сәтсіз аяқталған келісім шарттың себебін анықтайды. Дебат барысында дұрыс жауабын тапқан топ жеңіске жетеді.

Жауабы: Испаниялық фирма Мексикамен шампан шарабына арналған тығындарды әкеп сату жөнінде келісім шартқа отырды. Бірақ Мексика мәдениетінде қызылкүрең (бордовый) түстің қайғы символы екенін ескермегендіктен, келісім іске аспай қалды.

Тағы бір мысал келтіретін болсам: Украинаның Умань қаласында хасидилердің дәстүрлі съезі кезінде туындаған жанжал себебін анықтау керек. Дипломаттық түрде проблеманың шешімін сәтті аяқтау керек, яғни дипломатиялық байланыс жалғасын табу керек. Қақтығыс себебін анықтап шешім шығару қажет.

Шешімі: 1996 жылы Украинаның Умань қаласында хасидилердің дәстүрлі съезі кезінде туындаған жанжал, көшедегі көрерменнің бірінің бетіне хасиди өкілінің балоннан көзден жас ағызатын газды шашып жіберуінен басталған. Хасидилердің салтында әйелдердің еркекке өте жақын келуіне болмайды. Жанжалға себеп болған украин әйелі еркекке діни салт рұқсат еткен қашықтықтан өте жақын келгенге ұқсайды. Наразылық бірнеше күнге дейін созылды. Қалаға тәртіп енгізу мақсатында келген өзге қалалық тәртіп сақшыларына мәдени қақтығыстың себебі түсіндірілді. Сөйтіп, олар да аса сақтықпен қажетті арақашықтықты сақтауға мәжбүр болды, әрі әйелдерге діни жоралар өтіп жатқан аумаққа енуге тыйым салынғандығын түсіндіріп бақты. Проблемасының тереңдеуі әрі түрлі буын мәдениетінің алыстауы осыдан басталады. Шетел тілдерін оқытуда мәдениетаралық коммуникация мәселесін шешу маңызды орын алады.

8 -тапсырма Төрт адамнан тұратын топта жұмыс жасау. Сіз бұл мәлімдемеге жауап ретінде әрқайсыңыз бір минут сөйлесесіз. Дипломат шешімін - барлық баяндамашылардан кейін қысқа түсініктеме беру.

9 -тапсырма Дөңгелек үстелді ұйымдастыру. Дебат.

10 -тапсырма Дипломатиялық хат жазу.

Диалог, сұхбат, пікір талас және т.б. түрінде кейінгі талқылауды білдіретін дипломаттық тілде сөйлеу ноталарының болуы және жеке дискурс мәтіндерін жасау барысында шеттілдік дипломатиялық коммуникативтік дағдылар жақсарту бойынша кәсіптік маңызы бар проблемалық міндеттерді шешу үшін шығармашылық, кәсіби және коммуникативті іс-әрекеттерге ауысу ұсынылады.

Байланыс процесінің рөлдік ойын, әлеуметтік кәсіби мәртебесі, қарым-қатынас қатысушыларының эмоционалды және моральдық кәсіби қарым-қатынасы ретінде іске асырылатын нақты серіктестермен ынтымақтастық тұрғысында белгілі бір мәселені шешу үшін жағдайларды модельдеуді қамтамасыз ететін ең тиімді ливводидактикалық техника – бұл дайындалған бағдарлама негізінде «технологиялық проблемаларды жобалау».

Бағдарлама негізінде негізінде ұсынылатын проблемалық-жобалық ұсыныстар - кәсіптік маңызы бар проблемалық мәселелерді шешу және оларды кейіннен нақты тұтынушыларға дәлелді және дәлелді қорғау арқылы шеттілдік кәсіби дипломатиялық-коммуникативтік қызмет көрсету.

Әрине, мұндай кездесулер қызығушылық танытқан тыңдаушылардан көптеген мәселелерді туындатады, бұл белгілі бір позицияларды ашуға бағытталған ережелерді түсіндіруді қажет етеді, жеке мәлімдемелерді жоққа шығарады, бұл өз кезегінде дау тудырады. Бұл кезеңнің мақсаты - өзінің жеке пікірталастық дәйектемелік дискурстарын құру, пікірталастық қарым-қатынас жасау, сұхбаттасу, әңгімелесу және т.б. Қатысушылардың кәсіби және прагматикалық қызығушылығы, болашақ маманның нақты серіктестермен өзара іс-қимыл жасайтын кездегі жағдайлардың нышандарын түсінуге деген ұмтылысы арқасында осындай кездесулердің мотивациялық жағы өте жоғары болады.

Case-study жұмыстың нәтижелерімен білімдік және оқытулық нәтижелерін айқындау. Сонымен қатар, бұл сатыда сабақтың ұйымдастырылуының тиімділігі талданады, біріккен іс-әрекетті ұйымдастырудың түйінді мәселелері анықталады, ары қарай жұмыс жасау үшін міндеттер қойылады. Оқытушы әрекеттері келесідей болуы мүмкін: оқытушы кейс-стадиді талқылау үрдісін және барлық топтардың жұмысын талдай отырып пікірталасты аяқтайды, оқиғаның шынайы дамуына қысқаша түсініктеме береді, қорытынды шығарады.

Сонымен қатар болашақ дипломаттардың шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың маңызды дидактикалық шарттарын жүзеге асырылады: болашақ дипломаттардың шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың барлық субкомпетенцияларын дамытуға ықпал ететін білім беру ортасын құру; шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесінде болашақ дипломаттардың коммуникациясын дамытуға бағытталған тапсырмалардың арнайы жүйесін пайдалану; интерактивті технологияны қолданылды.

Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесінде болашақ дипломаттардың коммуникациясын дамытудың ең маңызды дидактикалық шартын арнайы білім беру ортасын құру болып табылады.

Коммуникативтік жаттығулар: Қазіргі кездегі әлемдік тәртіптің мәдениетаралық өзара әрекеттестік мәселелерінің көзі ретінде қарастырады. Жаттығуларды орындау барысында қажетті шеттілдік бірліктерді болашақ маман кәсіби деңгейде меңгеруі тиіс. Жаттығулар түрлерін орындау үшін

болашақ маман шеттілдік бірліктерді білуі және оларды дұрыс таңдап қолдана алу дағдысы болуы қажет. Технологияларды қолдану. Егер сіз шетелдік қонақты Қазақстан қалаларының көрікті жерлерімен таныстырғыңыз келсе (қызмет тәсілін) технология түрін таңдаңыз. Ол тілдік жаттығуларда жүзеге асырылады, ауызша сөйлеу немесе кәсіби дискурс жасау жаттығуларында жалғастырылады, ал коммуникативтік және шығармашылық бағыттағы жаттығуларда одан әрі дамытылады. Жаттығуларды орындау барысында болашақ мамандардың кәсіби манадығына қатысты терминдер мен сөздік қоры болуы қажет. Жаттығу тақырыбына сай жеткілікті терминдер мен сөздік қор сөйлеу жаттығуларын орындауға мүмкіндік береді. Қажетті жаңа терминдер мен сөз тіркестері тақырыпқа сай жаттығуларда беріліп отырады. Бірақ тақырыпқа қатысты негізгі ойға қажетті термин мен сөздік қор болашақ маманда көп болуы керек. Оның жаңа терминдер мен жаңа сөзбен толықтырылуы – коммуникативтік бағыттағы жаттығуларды орындау барысында жүзеге асады.

Этно сананы қалыптастыру мәселелері: Шетел тілдерін үйренудегі өз тәжірибенізді бағалаңыз. Топта туындайтын халықаралық дискурс мәселелерінің себебін көрсетеді.

Кәсіби дискурсивті жаттығулар: Жаттығулар болашақ мамандардың субъективтік өз ойын шеттілдік нормаға сай басқаға жеткізуін талап етеді. Ал аяқталған немес қортынды ой сөйлем арқылы беріледі. Дипломат маман пікірі мен ойын басқаға жеткізу үшін шеттілдік дискурс жасап құрастыра білуі керек. Бұл кәсіби іскерліктерді болашақ маман шеттілдік және ауызша сөйлеу жаттығуларын орындау барысында меңгереді және оған дағдыланып дамытады. Яғни, ол дағдылары коммуникативтік бағыттағы жаттығуларда орындау кезінде жылдам және ойланбай қолданылатын дәрежеге жеткізеді. Дискурсқа түсе алуға үйрететін жаттығулар тек ауызша ғана орындалып қоймайды, сонымен қатар кәсіби жазбаша да орындалады. Мәтіндегі ақпаратты екі белгі бойынша жүйелеңіз: а) қолданыста бар объективті фактілер; ә) мәтін авторының пікірі. Таңдалған ақпарат бойынша секторлық диаграмма құрады. Сондықтан мұнда тілдік жаттығуларды орындау барысында белгілі бір дәрежедегі сауаттылық талап етілетіні сөзсіз және болуы қажетті.

Этно сананы қалыптастыру мәселелері: Мәтінде оқылған ақпаратқа негіздеме беріңіз. Түркия елінің СІМ-не түрік балаларына қазақ тілін үйреткіңіз келетіндігі туралы хат жазыңыз. Болашақ дипломат дипломатиялық хаттарды жазғанда, хабалама жазғанда, газет-журналдарға мақала жазғанда, яғни жазбаша орындалатын жұмыстарды орындағанда шеттілдік тілдік жаттығуларда игерілген сауаттылыққа сүйенеді, оны ауызша сөйлеу жаттығуларында дамытады, ал коммуникативтік және шығармашылық бағыттағы жаттығуларды орындауда одан әрі шындай түседі.

Case-study жаттығулар: Жаттығулар өтілетін материалдың тақырыптарына сәйкес, алуан түрлі болып келеді. Сөйлеу жаттығуларын орындатуда болашақ мамандардың түрлі тақырыпта сөйлей алу дағдысын қалыптастыру көзделеді. Ал коммуникативтік және шығармашылық бағыттағы жаттығуларда тақырыптар кеңейтіліп, дамытылып, болашақ мамандарды еркін және сауатты

сөйлеуге үйретеді. Мәдениетаралық ақаулар туралы ақпаратты салыстырыңыз. Талқыланатын мәселе бойынша өз ойыңызды тобыңыздың ойымен салыстырыңыз, нәтижелеріңізді нақтыланады. Қорытынды жасалады.- Мәдениетаралық өзара әрекеттестікке не кедергі болатынын анықтайды.

Этно сананы қалыптастыру мәселелері: Пікірсайысқа қатысыңыз: Интернет: қолдайсыз ба әлде қарсысыз ба? Сұрақтарына жауап бере отырып, халықаралық коммуникациядағы лоббизм феномені; негізгі секторлары т.б., осы талаптарды біз елтанымдық мәтіндерге арналған жаттығулар мен тапсырмаларды құрастыруда басшылыққа аламыз.(Қосымша Б)

Тапсырмалармен жұмыс кезінде орындалатын жаттығулар болашақ мамандардың ойлау қабілетін дамытуға, шығармашылық жұмысқа баулуға және елтанымдық мәтіндермен алған ақпаратты салыстыра білуге бағытталуы тиіс. Сонымен қатар, тақырыптың ауыр немесе жеңілдігін зерделей отырып, болашақ мамандардың орындауына көп қиындық келтірмейтін, қайта қызығушылығы мен ынтасын, ойлау белсенділігін дамытатын жаттығуларды пайдалану керек. Ал әрбір жаттығуды құрастыруда оны орындаудан күтілетін нәтижеге алдынала болжам жасап отыру керек.

Осы арада бір ескеретін мәселе – бұл күтілетін нәтиженің елтанымдық мәтіннің тақырыбына, жаттығу жұмысының түрлеріне, сабақтың мақсатына сай өзгеріп отыруында. Сондықтан да елтанымдық мәтіндердің негізінде құрастырылатын жаттығулар мен тапсырмаларды жоғарыда аталған ерекшеліктерге сай ұйымдастырамыз.

Біз жаттығулар кешенін дайындауда жоғарыда аталған әдістемелік, әдебиеттерге, ғылыми деректерге, тәжірибелік әдіскер-ғалымдардың пікірлеріне сүйене отырып, жаттығуларға қойылатын мынадай талаптарды анықтадық:

- жаттығулардың әр жақтылығы және қайталай жаттығу (берілген бір тақырыпты өту кезіндегі жаттығулармен шектеліп қалуға болмайды, яғни, келесі сабақтарда немесе басқа тақырыптарды өту кезінде де сол жаттығуларды қайталап орындау керек); жаттығулардың болашақ мамандардың алған теориялық білімін тәжірибеде қолдана білуіне бағытталуы зейіннің жетілуі мен есте ұстау қабілетінің дамуына ықпал етуі; студенттердің ойлау қабілетін дамытуға бағытталуы; болашақ мамандардың өз бетімен талдау жасай білуіне, елтанымдық мәтіннен алған ақпаратты салыстыра білуге бағытталуы; елтанымдық мәтіндері талдай білуге және сауатты жазуды меңгеруге бағытталуы; жаттығуларда тақырыпқа сай сөйлеу мақсатының көзделуі;

- жаттығуларды орындатудағы қиындықтың ескерілуі; жаттығу мазмұнының тілін оқып жатқан елдің мәдениеті, салт-дәстүрі тұрмыс-тіршілігімен байланысты болуы; жаттығулардың мазмұны түсінікті және қызықты болуы; жаттығулардың мазмұны болашақ мамандардың мамандығына байланысты болуы.

Ол МКҚ деңгейіндегі дағдыларды дамыту үшін қолданылатын коммуникативтік тапсырмалар жүйесі болып табылады, олардың ең жоғары деңгейі мәтіндік туынды болып табылады.

Мұндай тапсырмалар С.В.Нестерова бойынша болашақ мамандарға тілдік тосқауылдарды жеңуге көмектесетін, шетел тілінде сөйлеу, оқу, тыңдау, жазу және мағыналық болжау дағдыларын дамытумен қатар, прагматикалық-кәсіптік жағдайға шетел тілінде өз ойларын еркін білдіруге көмектесетін ассоциограмманы толтыруға арналған тапсырмалар болуы мүмкін [122].

Көптеген әдіскерлер (Л.В.Волкова, Е.В.Толстихина, Е.Ф.Киров, және басқалар) шығармашылық ынталандыруды белсендендіру тапсырмалары болашақ мамандарға шетел тілін үйренуді ғана емес, шетел тілінде сөйлесуді үйретуге де көмектеседі деп пайымдайды. Мұндай коммуникативтік тапсырмалар грамматиканың, сөздік және фонетиканың әртүрлі лингвистикалық құбылыстарын меңгеруге, содан кейін қарым-қатынас тәжірибесінде оларды жақсартуға бағытталған [123, 124, 125].

Бұл үшін танысу мен зерделеу үшін оқу процесіндегі кәсіби (метатілдік) минимумды түсіну, игеру, сақтау, декорлау, мәтіндегі мағыналық байланыстарлы құру қамтамасыз етілетін қажетті дағдылар қабылдауды, тақырып бойынша тұжырымдамалық және терминологиялық аппаратты қалыптастыруды, ауыстыру, тарылту, кеңейту, парафраз және т.б. меңгеру үдерісінде ауыстыру міндеттерінде лексикалық дағдыларды қалыптастыруды қамтиды [126].

Көптеген тәсілдермен шынайы қарым-қатынасты ынталандыратын әдістемелік тұрғыдан таңдап алынған оқулықтар мен тапсырмалардан, тыңдаушыларды ынталандыруды, тұтастай алғанда тілге деген қызығушылығын, күмәндануын білдіруді және ұсынылатын мәселені талқылауы байланысты болып келеді. Бұл тапсырмалар болашақ дипломаттар арасында коммуникативтік дағдыларды қалыптастырады, контекстен тыс және сөйлесу бірліктерін оқытуды жүзеге асырады, тікелей байланысқа көшу мүмкіндігін береді.

Болашақ дипломат маманның когнитивтік-метатілдік кезеңде коммуникативтік тапсырмаларды орындағанда, коммуникативтік міндеттер орындалады: мәтіннің кәсіптік маңызды тақырыбына қызығушылығын тудыру үшін студенттердің болжау дағдыларын дамыту және тақырыпты болжау.

Кәсіби тезаурусты қалыптастырудың *ақпараттық-жинақтау кезеңінде* танысу оқытылуы бойынша коммуникативтік тапсырмалары белгілі бір мәтінді шешу үшін қажетті және жеткілікті білімді үлгілеуге, оны түсінудің лингвистикалық және семантикалық қиындықтарын жоюға бағытталған. Мәтіннің туындау үрдісін басқарудағы басты рөл ақпаратты әртүрлі кестелерді, диаграммаларды толтыру кезінде көрініс табатын ақпаратқа максатты түрде іздеу және жазбаша түрде жазу міндеттерімен жүзеге асырылады.

Бұл міндеттер коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді, себебі олардың максаты таңдалған шешуші сөздер, тақырып, қысқартылған немесе оңайлатылған мәтінге негізделген мәтіннің мазмұнын жинақтау, сілтемелерді тыңдау болып табылады.

Оқылымды зерттеу мәтіндік үзінділерді таңдап оқумен байланысты. Бұл оқу тез танысу оқуының аналогы болып табылады, бірақ ол сонымен қатар

негізгі сөздерді алдын-ала енгізу, қажетті ақпаратты іздеу, болашақ мамандарды қарқынды оқу үшін дайындауға арналады.

Сонымен бірге, осы кезеңде осы контексте қабылдану және көбейтудің лексикалық дағдыларын пайдалану компоненті болашақ мамандардың белгілі бір тақырыпқа, тақырыпшаға және пәнге деген танымдық қызығушылықтың артуына негізделген ақпараттық базаны кеңейту кезінде қалыптасады; оқу мәтіндерінде өзін-өзі зерттеу стратегиялары әзірленуде, когнитивтік-коммуникативтік деңгейдегі кәсіптік мәселелер бойынша ақпараттық дерекқорды жинақтау жүргізіледі.

Бұл міндеттер кәсіби ғана емес ақпаратты жинақтау және синтездеу үшін ғана емес, сонымен қатар шығармашылық түсіндірілген және өздігінен жасалынған мәтіндерде алынған коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруды талап етеді. Фрагменталдық мәтіннің мазмұнын түсінуді ұйымдастырғаннан кейін, жаңа лексикалық бірліктерді қолдану дағдыларын қалыптастыру бойынша жедел оқыту жұмысы жүргізіліп, байланыс тақырыбының мазмұнына аналитикалық баға беріледі.

Болашақ дипломат мамандар ақпараттық жинақтау кезеңінде коммуникативтік тапсырмаларда келесі коммуникациялық тапсырмалар орындалады: қажетті ақпаратты іздеу және мазмұнды болжау; қысқартылған мәтінді оқу; монолог және диалогтық сөйлеуде оқуды талқылау; прагматикалық мәтіннің арнайы терминологиясын талқылау.

Кәсіби-бағытталған бағдарлау кезеңінде коммуникативтік тапсырмаларды оқып-үйренуге арналған коммуникативтік тапсырмаларда болашақ мамандарға оқу түрін, жылдамдығын және белгілі бір когнитивтік-коммуникативтік тапсырмаларды шешу қажеттілігін көрсететін коммуникативтік қатынастар ұсынылады [126].

Оқу барысында метатілдік дағдыларын параллель қалыптастыру ұсынылады, сондай-ақ жаңа, арнайы терминологиялық материалда қабылдағыштық (оқуды түсіну) және ұсынылатын (анықтамаларды, бөліктерді немесе толық мәтінді көбейту) дағдыларды дамыту ұсынылады. Бұл тапсырмалар материалды терең меңгеруге, кәсіптік ақпаратты болашақ мамандардың қабылдауы мен бекітуіне, сыни ойлау мен талқылауға бағытталған.

Бұл кезең болашақ мамандарды мәтінді түсінуден дәйекті оқып, қосымша арнайы мәтінді құрастыруға дайындайды. Болашақ дипломат мамандар мазмұндық-семантикалық ақпарат бойынша коммуникативтік тапсырмаларды орындағанда; негізгі түсініктерді түсіндіру; алынған мәліметтерді бағалау және кәсіби білімді талдау арқылы мәтіннің негізгі ұсыныстарын көбейту, мәтіннің негізгі мәселесін қысқа сөйлемдерде беру; ауызша және жазбаша түрдегі түсінікті тексеру және бақылау жасайды.

Шынайы прагматикалық мәтіндер негізінде маманның тезаурусын қалыптастырудың соңғы кәсіби-коммуникативті сатысында коммуникативтік тапсырмалар кері байланыс үшін пайдаланылады (кері байланыс туралы Қ.Ө.Есенова, Н.Д.Артюновтар ұсынған түсінік біздің зерттеу жұмысымыз үшін шешуші болып табылады, өйткені кері байланыс кәсіптік білімнің мәтіндік

қызметтің шеңберінде мәтіндік қызмет аясында кәсіби байланысты қалыптастыру негізі болып табылады [128, 129].

Кері байланыс нәтижелерін пайдалану шетел тілін оқытудың табысты болуын бағалайды. Біз ұсынатын коммуникативтік тапсырмалар болашақ мамандардың коммуникацияны жүзеге асыруда өз мәтінін жасауына, сондай-ақ мәселе проблемасын қалыптастыруға бағытталған кері байланыстың жүзеге асырылуына қысқа тұйықталудың негізі болып табылады. Бұл міндеттер дағдыларды қалыптастыруға ғана емес, пікірталас проблемасын тұжырымдауды ғана емес, сонымен қатар ақырғы шешімді қорытындылауға және талқылауға дейін талдауға жіберуге мүмкіндік береді.

Бұл тапсырмалар мәтінді түсіну дағдыларын қалыптастыру деңгейін бақылауға, мәтінді қалыптастыруға және алынған ақпараттарды ықтимал пайдалануды бақылауға арналған. Тыңдаушылар өздерінің пікірлеріне, сезімдеріне және тәжірибесіне қатысты мәтінге жауап береді.

Сабақта мәтіннің туындау дағдыларын қалыптастырудың ең тиімді және нәтижелі құралы, болашақ дипломат мамандардың рөлдік ойындары, пікірталастар, дебаттар, оқылған мәтіннің қысқаша мазмұны, ақпараттың бағалануы, оқылымның түсіндірмесі, мәтін тақырыбы бойынша қосымша хабарлама, аннотация жазу, эссе және тағы басқалар болып табылады.

Болашақ дипломат мамандар міндеттерді орындағанда: білімнің тереңдеуі және олардың өзгеруі сияқты саяси коммуникативті тапсырмалар орындалады.

Екінші бөлім бойынша қорытынды

Екінші бөлімде дипломаттық шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік кәсіби дискурсын қалыптастырудың әдістемелік мазмұны анықталып. Соның ішінде дискурсивті құзіреттілікті қалыптастыру болашақ мамандардың шетел тіліне кәсіби бағытталған қарым-қатынасын қалыптастыруда шеттілдік білім беру аясындағы дәстүрлі және жана технологияларды біріктіре отырып құзіреттіліктің компоненттерін бірлестігін дамытудың әдістемесі әлі де болса тиісті деңгейде қарастырылып келеді.

Бұл практикалық тарауда көптеген ғалымдар мен зерттеушілердің еңбектерін талдау барысында әдістеменің негізін құрайтын ұғымдарға (мақсаты, мазмұны, тәсілдерді, ұстанымдары, әдістері, құралдары және оқытудың ұйымдастырушылық формалары) талдау жасалынды. Мамандық барысында шеттілдік мәдениетаралық коммуникацияда кездесетін проблемаларын өзектілеу жағдайында мәдениетаралық кәсіби қарым-қатынастарды оқыту мәселесі, мәдениетаралық келіспеушіліктерді ескеретін кәсіби тілдің ерекшеліктері мен кәсіптік саланың ерекшеліктерін ескере отырып қарастырылды. Бұл белгілі бір мақсаттар үшін шеттілдік оқытудың теориялық және практикалық негіздерін белсенді түрде дамытуды, пәндік-процедуралық мазмұны кәсіптік-өндірістік коммуникативтік сала бойынша ұйымдастырылғанын және әдістемелік оқыту жүйесі кәсіби шеттілдік мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын қамтамасыз етуге бағытталған.

Кәсіби оқытуда шетел тілін оқыту әдістемесінің негізгі қағидалары мен технологияларын, кешенді тапсырмалар жүйесін қалыптастыру болашақ

дипломат мамандарды даярлауда шетел тілін оқыту заңдылықтары мен ұстанымдарын жаңаша бағытта қарастыруда негіздейді деген тұжырымға келдік.

Дипломаттық мәдениетінің жалпы мәдениетін кеңейтуге негіз болатын концепция болып табылады, инвариантты тақырыптағы мазмұнды қамтиды, кәсіби метатілін игеру кезінде пәндік мазмұнның өзгермелі жағдайларын көрсетеді.

Екінші тарауда шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың жан жақты қамтамасыздандыру мақсатымен үлгіні дайындадық. Оны теориялық-әдіснамалық негіздерін анықтап, мазмұндық-процессуалдық тұрғыдан құрастырып, бағалау деңгейлерін қарастырып, тәжірибелік эксперименттік жұмысқа енгізуді ұсындық.

Кәсіби оқытудың бағыты болашақ дипломат мамандардың өз саласында дискурсивті құзыреттілігін дамытуға арналды. Кәсіби оқыту кәсіби қызметке бағытталған білім беру қызметін ұйымдастырудың интеграцияға негізделу негізгі қағидамыз болды. Осы бағытта, дидактикалық кешенді тапсырмалар кәсіби білімнің интегралдығы мен кәсіби таным үдерісіндегі айырмашылықтарды, шеттілдік коммуникативтік дискурс ерекшеліктерді, әлеуметтік-мәдени мәселелерді, маманның кәсіби саладағы рөлін, халықаралық қатынастар заңдылықтарын және т.б. танымдық-процессуалдық факторларды ескере отырып құрастырылды.

Аталған факторларды ескере отырып, шетел тілін оқытуда болашақ дипломат мамандардың дискурсивті құзыреттілігін интегративті технологиялар кешені бағдарлама негізінде дамытуда «Кәсіби қарым-қатынас процесінің үлгісі» ретінде ұйымдастырылған кәсіптік бағдарланған коммуникациялық-кәсіптік-дипломаттық кешеннің бағдарламасы жасалды. Пәндік оқыту кешен бағдарламасы және нақты кәсіби қарым-қатынас жағдайына барынша жақындатылып, зерттелетін тілдің лингвомәдени нормаларын сақтауды талап етті. Кәсіби-профессионалды компоненттік құрамына мыналар кіреді: коммуникациялардың рөлі; серіктестердің әлеуметтік және рөлдік қатынастары; байланыс мақсаты; себептері мен байланыс функциялары; байланыс алаңдары; кәсіби сала; байланыс тақырыбы.

Болашақ дипломат маманның шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурс құзыреттілігін қалыптастыратын жаттығулар топтамасы функционалды түрде біріккен. Дипломаттық оқытуда шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстық құзыреттіліктің мәні оның мазмұны субкомпоненттері кәсіби дискурсивтік-дипломатиялық, коммуникативтік-аналитикалық, болжамдық-кәсіби субкомпетенциялардың үйлесімі болып табылады, оның қалыптасуы шеттілдік мәдениетаралық коммуникацияның субъектілермен лайықты өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді.

Жалпы алғанда, шеттілдік білім берудегі шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі субкомпоненттері кәсіби дискурсивтік-дипломатиялық, коммуникативтік-аналитикалық, болжамдық-кәсіби субкомпетенция құзыреттіліктер негізінде қалыптасады. Аталған

субкомпетенциялардың жетекші және шешуші компоненті-дипломаттық аспект болуы керек деген тұжырымға келдік.

3 ДИПЛОМАТТЫҚ КӘСІБИ КОММУНИКАТИВТІК ДИСКУРСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҮЛГІСІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУҒА АРНАЛҒАН ТӘЖІРИБЕЛІ-ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЖҰМЫСЫ

3.1 Тәжірибелі-эксперименттік оқыту жұмысын ұйымдастыру

Эксперименттік жұмыстар педагогикалық зерттеулерде маңызды орын алады. Өйткені тәжірибелік-практикалық жұмыстардың нәтижелері теориялық идеяларды іс жүзінде қолдануға, олардың шынайылық дәрежесін тексеруге және білім беру практиктері үшін ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді.

Эксперименттік тәжірибе кезінде әдіскер ғалымдар А.П.Руденко, Б.Р.Айтмамбетова, Л.В.Щерба, Т.Мейірманкулова, К.Өстеміров, А.Айтбаевалар Б.А.Ахатова және т.б. әдіскер-ғалымдар ұсынған жаңашыл бағыттар мен технологиялар қолданыс тапты [13,131-136].

З.Ш.Каримов қағидасына сәйкес, тәжірибелік-эксперименттік оқыту әдістемелік жұмыстың нәтижелерін тексерудің ең тиімді әдістерінің бірі болып табылады [137]. Бұл әдісті қолдану болашақ дипломат маманның кәсіби қабілеттері мен мүмкіндіктерін анықтап қана қоймай, оларды тиісті кәсіби коммуникативтік деңгей мен сапаға жетіп, шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурста дәйекті түрде кәсіби қалыптасуына мүмкіндік береді. Эксперименттік жұмыс кезінде болашақ мамандар стрессті және ыңғайсыз жағдайларды бастан кешірмейтіндігін атап өту керек, өйткені оларға таныс оқу процесінің барысы бұзылмайды, сабақтар қалыпты жағдайда өтеді.

Эксперименттік оқытудың мақсаты - біз даярлаған оқу моделіміздің тиімділігін тексеру болды, яғни болашақ дипломаттардың мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесін сынақтан өткізу және ұсынылған болжамды дәлелдеу. Экспериментті және тәжірибелік сабақтарды өткізу үшін студенттердің кәсіби қарым-қатынас жасауға дайындығы тексеруден өтті. Оқу бағдарламасы ішінде берілген мамандықтың терминологиясын білу деңгейін, кәсіби тақырыпта презентациялар құра алу мүмкіндігін, кәсіби диалогты ұйымдастыру және басқару құзыретін, сала ішіндегі мәселелер бойынша сөйлесу қабілеттерін тексеру мақсатында бақылау жүргізу және эксперименттік топтарды сипаттау қажет болды.

Сабақ барысында болашақ дипломат мамандарды кәсіби даярлау мақсатында құрастырылған оқу құралдары мен электронды оқулықтар қолданылды. Атап айтсақ: Г.Коптельцеваның «Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг». Л.И.Рувинскийдің «Педагогика институттарының студенттеріне арналған оқу құралы» [138;139], И.А.Зимняяның «Педагогикалық психология», В.К.Дьяченконың «Сотрудничество в обучении», Е.П.Козлованың «Диалог Сократа и его педагогический потенциал», М.Копелэндтің «Socratic Circles. Fostering Critical and Creative Thinking in Middle and High School», Т.В.Светенконың «Путеводитель по дебатам» және Елубаева.П.К., «Моделирование компетентностного образования в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции регионоведа» авторефераты т.б. оқулықтарындағы жаттығулар үлгілері пайдаланылды [140-145].

Тәжірибелі-эксперименттік оқыту жұмысын жүргізудің негізгі мақсаты ретінде дипломатты даярлаудың ғылыми-әдістемелік негізін анықтап, оны

практикалық тұрғыдан жүзеге асыруды белгіледік. Жұмыс үш кезеңде жүзеге асырылды:

Анықтаушы эксперименті кезеңі(2017- 2018жж);

Тәжірибе кезеңінің міндеттері:

- болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын шеттілдік білім беру барысында қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері құрлымдық компонентерін анықтау;

- критерийлерін, көрсеткіштерін және деңгейлерін диагностикалау әдістерін анықтау;

- эксперимент нәтижелерін бағалаудың статистикалық әдістері мен өлшемдерін анықтау;

- шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптасу деңгейін анықтау.

- Әдістері:

- сауалнама, бақылау, тест, деңгейін анықтау, эксперимент т.б.

- Нәтижесі:

- Анықтаушы эксперимент диагностикасының нәтижелерін анықтау.

Қалыптастырушы эксперимент кезеңі(2018-2019жж):

Тәжірибе кезеңінің міндеттері:

- дайындалған модель шеңберінде педагогикалық жағдайларын іске асырудың әдістемелік ережелерін нақтылау;

- дайындалған модель бойынша шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру процесінде педагогикалық жағдайлар мен бағдарламаның әсерін эксперименттік тұжырым шығару;

- эксперимент нәтижелерін бастапқы өңдеу мен статистикалық бағалауды жүргізу.

- Әдістері:

- Іс әрекет өнімдерін талдау, нәтижелерді алғашқы өңдеудің статистикалық әдістері;

- Нәтижесі:

- болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздерін қалыптастыру моделі аясында педагогикалық шарттарды іске асыру әдістемесінің негізгі ережелерін анықталды.

- педагогикалық шарттар дидактикалық шарттарының тиімділігін және эксперименталдық тексерілді.

Қорытынды эксперимент кезеңі(2019-2020жж).

Тәжірибе кезеңінің міндеттері:

- эксперименталды деректерді теориялық ұғыну және интерпретациялау.

- нәтижелерді ресімдеу, қорытынды жасау.

- Әдістері: Теориялық талдау, материалды жинақтау, жүйелеу, эксперимент нәтижелерін қорытындылап өңдеудің статистикалық әдістері (болжамды дәлелдеу әдістері), педагогикалық эксперимент нәтижелерін қорту әдісі.

Нәтижесі: Зерттеу барысында негізгі ережелерді тұжырым шығарып және педагогикалық шарттарды ұсынылған модель негізінде жүзеге асыру әдістемесін ұсыну, зерттеу нәтижелерін Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің (ҚазҰУ) оқу үрдісіне енгізу.

Құралдары: әдістемелік нұсқаулықтар, термин сөздер.

Формалары: топтық және жеке жұмыстар.

Курсты жүргізу барысында мотивациялық, танымдық және іс-әрекеттік компоненттердің критерийлері мен көрсеткіштері төмендегідей мазмұнда анықталды:

Компоненттер

Критерий көрсеткіштер

Мотивациялық -дипломатиялық мамандығы бойынша кәсіби шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурс қалыптасуындағы ынтасының болуы;
 -мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты жасай білуге деген қызығушылығы;
 -шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік ерекшеліктерінің маңыздылығын түсінуі;
 Танымдық-шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстың мазмұнын білу.
 -шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстық жағдайда ерекшеліктерін білу; Іс- әрекеттік
 -шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты жасай алу қабілетінің болуы;
 -шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты ұйымдастыра алуы
 -шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты ғылыми-әдістемелік негіздерінде қалыптасуы;

«Шеттілдік коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» атты бағдарламасы жүргізудің кәсіби бағдары оқытудың дидактикалық мәселелерін шешудің маңызды факторы болып табылады. Себебі, негізгі кәсіби бағдарланған пәндерде тек өз ауқымы бойынша ғана білім, біліктер берілсе, біздің ұсынып отырған бағдарламамызда болашақ мамандарды даярлау интеграциялық тұрғыда жүзеге асырылады.

Бағдарламасы пәндік-кәсіби бағдарлана отырып, пәндік-аймақтық кешендерді қамтиды, мысалы: қарым-қатынас дағдылары, тілдік білім және мәдениетаралық айырмашылықтар мен лингво-мәдени өзгешеліктер. Сонымен

бірге қарым-қатынас іскерліктерін эксперименттік тәжірибе арқылы дамыту құрылымын төмендегідей реттілікте белгіледік: қажеттілік; мотив; әрекет; нәтиже; жаңа қажеттілік.

Бағдарлама үш модуль бойынша ұйымдастырылды.

1) Психодиагностикалық модуль. Мақсаты: студенттердің курс бойынша жалпы ақпараттану деңгейлері мен коммуникативтік іскерліктерін анықтау. Бұл кезеңде төмендегідей диагностикалық шаралар ұйымдастырылды:

- студенттер туралы мәліметтер банкін құру;
- студенттердің қажеттіліктерін анықтау;
- тақырып бойынша студенттердің ақпарат қоры деңгейлерін анықтау.

2) Концептуалды-методологиялық модуль. Мақсаты: бағдарлама студенттердің тақырып бойынша ғылыми-методологиялық білім деңгейлерін жетілдіру. Ұйымдастырылатын шаралар:

- семинарлар;
- видео-лекциялар;
- пікірталас;
- миға шабуыл;
- проблемалық тапсырмаларды шешу, келісім шарттар жасау.

3) Тәжірибелік модуль. Мақсаты: студенттердің коммуникативтік құзыреттіліктері мен қарым-қатынас іскерліктерін дамыту. Негізгі қамтылған шаралар:

- қарым-қатынас әрекетін дамытушы тренингтер;
- тақырып мазмұнын толықтыратын шеберханалар;
- белсенді ойындар.
- қорытынды тест;
- курсты бағалау сауалнамасы.

Дайындалған бағдарламасы тәжірибелік-ақпараттық бағдарда ұйымдастырылды. Студенттерге жалпы өздерінің болашақ мамандықтары бойынша білім, біліктерін анықтау үшін жедел-сауалнама жүргізілді. Бұл аяқталу кезінде, тиімділігін анықтау үшін қажет. Сауалнама төмендегі сұрақтарды қамтыды:

- дипломатиялық терминдерді толық меңгердіңіз бе?
- теориялық білімдеріңізді тәжірибе жүзінде 100 пайыз қолдана аласыз ба?
- шет тілінде келісім шарт жасай аласыз ба?
- туындаған мәселелерді шешуге коммуникативтік деңгейіңіз толық жетеді деп айта аласыз ба?
- өзге ұлт өкілдерінің ұлттық ерекшеліктері туралы толық білем деп айта аласыз ба?

Белгіленген болашақ дипломаттарды даярлаудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстың қалыптастыру деңгейлері, критерийлері және көрсеткіштері негізінде сауалнама нәтижелері төмендегідей анықталды.

Яғни, болашақ мамандардың 25-30 пайызы әлі де дипломатиялық терминдерді толық меңгермеген; 35-пайызға жуығы теориялық білімдерін тәжірибе жүзінде қолдана алмаудан қауіптенеді; 50-55 %-ы шет тілінде келісім шарт жасай алмайтынын белгілеген; 20%-ы туындаған мәселелерді шешуге коммуникативтік деңгейінің жетпейтінін және 40 %-ы өзге ұлт өкілдерінің ұлттық ерекшеліктері туралы толық білімдерінің жоқтығын білдірген.

Кесте 4 – Болашақ дипломаттарды даярлаудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсының қалыптастыру деңгейлері, критерийлері және көрсеткіштері негізінде сауалнама нәтижелері

Сұрақтар	Бақылау тобы	Тәжірибелік топ
дипломатиялық терминдерді толық меңгердіңіз бе?	75 %	70 %
теориялық білімдеріңізді тәжірибе жүзінде 100 пайыз қолдана аласыз ба?	65 %	73%
шет тілінде келісім шарт жасай аласыз ба?	55 %	50 %
туындаған мәселелерді шешуге коммуникативтік деңгейіңіз толық жетеді деп айта аласыз ба?	85 %	80 %
өзге ұлт өкілдерінің ұлттық ерекшеліктері туралы толық білем деп айта аласыз ба?	65%	60%

Демек, біздің «Шеттілдік коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» атты бағдарламаның осы тұста маңыздылығы зор.

Тәжірибелік модульде студенттердің коммуникативтік құзыреттіліктері мен қарым-қатынас іскерліктерін дамыту мақсатында қарым-қатынас әрекетін дамытушы тренингтерді таңдадық. Себебі, қарым-қатынас тренингтерінің төмендегідей ерекшеліктері бар:

- біріншіден, қатысушылардың әлеуметтік дамуын ынталандырады, өзін-өзі тануға, рефлексиялық деңгейлерін көтеруге мүмкіндік береді;

- екіншіден, конструктивтік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырады, мінез-құлық моделдерін үйренуге көмегін тигізеді.

Сонымен қатар, осы аталған ерекшеліктермен тұспа-тұс тұлғаның ішкі өзгерістері мен сыртқы өзгерістердің жүруіне әсерін тигізеді. Осы ерекшеліктерге байланысты қарым-қатынас тренингтерінде психологиялық түрлі бағыттағы технологияларды қолдану мүмкіндігі туады. Сонымен бірге психологиялық тренингтер болашақ дипломаттардың кәсіби дамуында аса қажетті оқу құралдарының бірі. Тұлғааралық қатынастар сипаттамасына қарай отырып, тренингтерді үшке парадигмаға бөледі:

- үйретуші тренингтер;
- тәрбиелеуші (тәлімгерлік) тренингтер;
- субъектілікті дамытушы тренингтер.

Қарым-қатынас тренингтерінде көбіне келесі мақсаттар қойылады:

1) Адамдармен тиімді және үйлесімді қарым-қатынас негіздерін құруға арналған тұлғааралық өзара әрекеттесудің механизмдерін, тәсілдерін және психологиялық заңдылықтарын үйрену.

2) Тұлғалық даму процесіне, шығармашылық потенциалдың жүзеге асуына әрекет ету.

3) Қатысушылардың өзін-өзі сезінуі мен өзін-өзі зерттеу процесін дамыту, эмоционалдық бұзылулардың алдын алу.

4) Топ мүшелерінің психологиялық мәселелерін анықтау және шешімін табуға көмек көрсету.

5) Психологиялық саулықтың алдын алу және субъективті өзіндік сезінуін жақсарту.

Қарым-қатынас тренингтеріне негізінде алғашқы мақсат қойылса, ал тұлғалық даму тренингтері үшін екінші мақсат сәйкес келеді.

Тренинг жұмыстырының қорытынды кезеңінде әр түрлі жаттығулар арқылы рефлепрактикум ұйымдастырылып, жалпы талқылау жұмысы жүргізілуі тиіс. Студенттердің алғашқы күннен белсенді әрекет жағдайына қоюдың мысалы болғандығынан және өзара әрекеттестік мәселесінің тиімді шешуге ықпалы тиетіндігіне байланысты. Рефлепрактикумдар және тренингтер жүргізу нәтижелері көрсеткендей, студенттердің көпшілікпен қарым-қатынасқа түсуінде байқалатын кедергілер төмендегідей:

1) әңгімені қалай бастауды білмеушілік;

2) толық ұғынықты, әрі түсінікті айтып бере алмаймын-ау деген кобалжу;

3) қарым-қатынас мақсатындағы еленбейтін өзгерістер;

4) бұрын пайдаланылған қарым-қатынас амалдарын өзгерту қажеттігі жайлы түсінік;

5) жұрт алдында сөйлеуге дағдыланбағандықтан;

6) бұрын табиғи болып келген дене қимылының, қозғалыстың, жалпы мінез-құлқының ерсілеу сияқты болып сезілуі;

7) қарым-қатынастың өзгерген формадағы, мәнерлі атқару компоненттерін қажет етуі;

8) өзінді дұрыс түсінуі үшін жоспарланған хабарды неғұрлым сол қалпында жеткізуге талпынушылық;

9) тындаушыны қызықтыруға тырысу.

Осылайша жұмыс жүргізілген топтар курс аяғына дейін топтасып, бірлесіп жұмыс жасауда нәтижеге жететін, өздерін де өзгелерді түсіне алушылық, толеранттылық қасиеттерінің жоғары болатынын тәжірибе де көрсетті. Адамдық ресурстармен жұмыс жасауда бұл қарым-қатынас іскерліктерін дамытушы тренингтер мен іскерлік ойындарды тұрақты қолданып отырудың пайдасы ерекше.

Ал студенттердің өз біліктерін бағалау, алған білім мазмұнына қанағаттану, жалпы курстың ұйымдастырылуына және т.б. іс-шаралар бойынша қанағаттану деңгейлерін анықтауға байланысты жұмыстар жүргізілді.

Сонымен қатар, студенттердің күнделікті рефлексия ретінде қолданған «күнделікті қатынас парағының» да ерекше көмегі болды. Күнделікті қатынас парағында төмендегідей сауалдар қамтылды:

- Осы тақырып туралы не білетінмін;
- Осы тақырып бойынша мына жаңалықтарды білдім;
- Алған мәліметтерді мынада пайдаланамын;
- Аталмыш тақырып бойынша тағы қандай мәлімет қажет.

Бұл қатынас парактарының соңында студенттердің өздері ой-пікірлерін түрлі схема, графиктер арқылы білдіріп отырды. Мәселен, Н. Энгельманидің «Өзінді - білу - адамгершілікке жеткізеді» қағидасы бойынша «ӨЗІНДІК ҚАБЫЛДАУ» тапсырмасы мынадай тапсырмадан тұрды:

Тапсырма: Мәдениетаралық қарым-қатынасты дамытудың жетістіктері мен кемшіліктері.

Уақыты: 5 минут.

Жетістіктері

Кемшіліктері

Релаксациялық (демалыс сәті) жағдай

1-қатар: үйлесімді қарым-қатынастың мәнін көрсететін өлең шумағын жолдаңыз.

2-қатар: қарым-қатынастың синтоникалық моделінің эмблемасын салыңыз.

3-қатар: аталмыш мәселеге байланысты ұран даярлаңыз.

Аталмыш іс-шараларында мәдениаралық коммуникативтік дискурсын дамытудың функциясын жүзеге асыру былайша қамтамасыз етілді:

- оқытушы мен студенттің тығыз психологиялық байланысы;
- оқытушының студентпен қарым-қатынасты бірлескен шығармашылық әрекетіне айналдыруы;
- оқытудың қолайлы жағдайларын қалыптастыру;
- ұжымдық-танымдық ізденіс пен бірлесіп ойластырудың психологиялық жағдайының пайда болуы.

Сонымен бірге, қарым-қатынасқа түсу барысында тәрбиелік функциясы былайша қамтамасыз етілді:

- білім субъектілері арасындағы психологиялық байланысы негізінде тәрбиелік қарым-қатынас жүйесін орнату;
- поли этностық топтарда оқу әрекетін ойдағыдай қамтамасыз ететін қарым-қатынас жүйесін қалыптастыру;
- жеке адамның тұтастай танымдық бағытталушылығын қалыптастыру;
- оқу әрекеті процесінде (танымдық, жас ерекшелік, эмоциялық, дидактикалық және этностық, т.б.) психологиялық кедергілерді жеңу;
- тыңдаушылар ұжымындағы өзара қарым-қатынасты ойдағыдай қалыптастыру.

Ал қарым-қатынасты дамыту функциясы былайша жүзеге асырылды:

- оқу әрекетінде жеке адамның жан-жақты тұтастай дамуының әлеуметтік-психологиялық негізін орнату;
- жеке адамның дамуының қозғаушы күші ретінде көрінетін карама-қайшылықтың диалектикалық жүйесін орнату;

- жеке адамның өз ойын жасырмай айтуына және өзінше дамуына (өз бетінше білім алуына және өзін-өзі тәрбиеленуіне) ықпал ететін, әрі мүмкіндік беретін психологиялық жағдай орнату;

- Курс тыңдаушыларымен кері байланысты жүзеге асыруда «Алған әсерім» парақтарында мынадай ой-пікірлерді көруге болады:

- неғұрлым қолайлы үйлесімі ортақ, істің табысты болуын және әр адамның тіршіліктегі жан рахатына бөлінуін қамтамасыз етеді;

- үйрету – білімді қалай болса солай бере салу емес. Бұл аса күрделі адамдық қарым-қатынас;

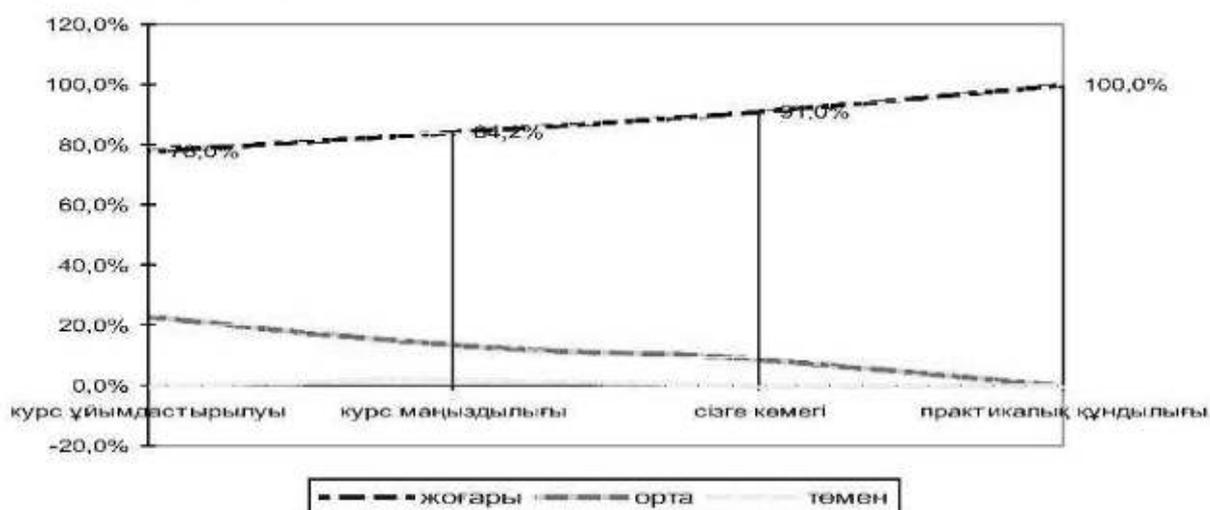
- аз уақытқа болса да өзің туралы, өз мұқтаждың туралы ойлағанды қоя тұрып, басқалар туралы, соның мұқтажды жайлы ойлағаның жөн;

- сенің басқалар туралы нақты ойың, сенің олармен қарым-қатынасың қате болуы мүмкін екендігі есінде болсын, басқалар туралы білмейтініңді білуге тырыс;

- әрбір ойластырған нәрсең ұнамды, тартымды немесе жұрт таңырқайтындай болсын, бақылағыштықты және жоғарыда аталған дағдыларды қалыптастыруға тырыс;

- студенттің бойындағы жағымсыз мінез-құлық ерекшеліктерін үйлесімсіздікті туындатудың баспалдағы деуге болады. Мәселен, қазымырлық, менмендік, тәкәппарлық, ерекше тұйықтық, бейімпаздылық т.б.

Сонымен кері байланыс парақтарында көрсетілгендей, аталмыш курстың маңыздылығы бар. Оның дәлелі ретінде курс соңында студенттерден алынатын «Соңында сауалнамасының» нәтижелерін төменде график ретінде ұсынып отырмыз: (сурет - 6):

Сурет 7 – Курсты аяқтау сауалнамаларының қорытынды нәтижелері бойынша көрсеткіші

Соңғы кездері ғылымның дамуы – көптеген жаңашыл бағыттарды ұсынумен ерекшеленеді. Сол жаңа бағыттардың бірі – бағалау- бақылау, анықтау жұмыстарында тест – фреймдерді пайдалануды еңгізу. Тест –

фреймдерді пайдалану арқылы студенттердің коммуникативтік қабілеттерін дамытудың маңызы зор.

Бақылау құралы бола отырып, сонымен қатар:

- ақыл-ой қабілеттерін;
- коммуникативті-когнитивтік қабілеттерін;
- интегративті-коммуникативтік іскерлік пен дағдыларын дамытуды
- жүзеге асырады.

Фреймдер мазмұны жағынан «ассоциативтік байланыстар» және «семантикалық жазбалар» әдістемелеріне ұқсас келеді. Тест-фреймдерді қарым-қатынас бірліктерін пайдалана отырып, жағдаяттар формасында құруға болады. Мұндай тесттерді қолдану барысында төмендегі көрсеткіштерді ұстану қажет:

- қызметтік бағытталу көрсеткіші – кәсіби қарым-қатынас жағдайында тек ақыл-ой тұрғысында ғана емес, сонымен қатар аналитикалық, проективтік, ойындық сипаттағы жағдаяттарды да жасау;

- мәселелік бағытталу көрсеткіші – мәселелерді шеше білу құзыреттілігімен қатар, тыңдаушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытатын жағдаяттарды моделдеу;

- мазмұндылық көрсеткіші – жағдаяттардың өмірлік тәжірибеге сай және белгілі бір мәселелерді шешуде пайдалы болуын ескере отырып, жасау.

Тәжірибелік жұмыс барысында кәсіби әрекетке байланысты тест-фреймдердің бірнеше бағыты құрастырылды:

1) Әзіл негізінде жасалған, бірақ ұлттық философиялық құндылықтарды пайдалана отырып, студенттердің әдеп нормаларын сақтауын анықтауға арналған тест-фрейм;

2) Сөйлеудегі сөздердің пайдалану орындылығын меңгеру деңгейлерін анықтауға арналған тест-фрейм;

3) Этностық қарым-қатынасқа вербалсыз коммуникациялық сигналдардың тигізетін әсерін анықтауға арналған тест-фрейм.

Тәжірибеден алынған сапалық және статистикалық нәтижелер тыңдаушылардың қарым-қатынас іскерлік, дағдыларын дамытуда және коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыруда тест-фреймдердің едәуір пайдалы екенін көрсетеді.

Яғни, ғалымдардың пікірлеріне сәйкес тест-фреймдерді пайдаланудың артықшылығы дұрыс тәжірибелік қорытындылар шығаруда және зерттелушілердің этностық ерекшеліктеріне қарай бейімдеуге қолайлылығында болып табылады. Әрі студенттердің қарым-қатынас, соның ішінде мәдениаралық қарым-қатынас жасау маңыздылығын арттыруға көмегін тигізеді. Себебі, қарым-қатынас – бұл тек әрекет емес, ол сонымен бірге әр қатысушының белсенділігі мен серіктестігінен туындайтын өзара әрекеттесу. Олай болса, осы жағдайда әр адам өзгелермен өзара әрекеттесу барысында қарым-қатынас іскерліктері мен өмірлік дағдыларды меңгереді. Осы тұста коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыратын арнайы дамыту бағдарламаларының маңызы зор.

Сонымен «Шетілдік коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» атты бағдарламаның кәсіби бағдары оқытудың дидактикалық проблемаларын

шешеудің маңызды факторы болып табылады. Курс оқу-тәрбие берудегі басты карама-қайшылықтарды, әсіресе білім беруді интеграциялау мен сараландыру мәселелерін шешуге көмектеседі. Себебі, жеке пәндер тек сол сала бойынша білім беріп қана қойса, аталмыш курс оқу процесін интеграциялық ұстаным негізінде ұйымдастыруды жүзеге асырады. Курс барысында когнитивті-метатілдік, ақпараттық-жинақтаушы, кәсіби бағытталған және кәсіби-коммуникативті компоненттер қамтылады.

«Шеттілдік коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» атты факультативтік курстың бағдарламасы тиімділігін біз зерттеу жұмысымыздың 3.3 бөлімінде толық талқыладық.

3.2 Тәжірибелі-эксперименттік оқыту жұмысын жүргізу

Тәжірибелік оқыту мақсаты мен міндетіне сәйкес, алдымен тәжірибелік-эксперименттік оқытудың негізгі сатыларын, сонымен қатар жүргізілуі қажет жұмыс түрлері анықталды:

- бақылаушы және тәжірибелік топтарды іріктеу;
- аталған топтардың оқу-тәрбиелік жоспары мен бағдарламасымен танысу;
- белгіленген бағдарлама бойынша мәдениетаралық оқу-танымдық құралдар арқылы дамытуға бағытталған тәжірибе материалының жұмыс түрлерін нақтылау;
- тәжірибе жұмысының өту уақытын белгілеу;
- тәжірибелік – эксперименттік жұмыс нәтижесін талдау (тәжірибе алды және кейінгі нәтиже көрсеткіштерін талдау).

Тәжірибе жүргізу барысында өзгермейтін шарттар және де өзгеріске ұшырап отыратын жағдаяттар ескеріліп отырды.

Тәжірибе жұмысының жүргізілуі негізінен үш кезеңге бөлінді:

- 1) Тәжірибелік оқыту алдындағы кезең (ұйымдастыру-дайындық).
- 2) Тәжірибелік оқыту барысы (қалыптастырушы).
- 3) Тәжірибелік оқытудан кейінгі кезең (қорытынды).

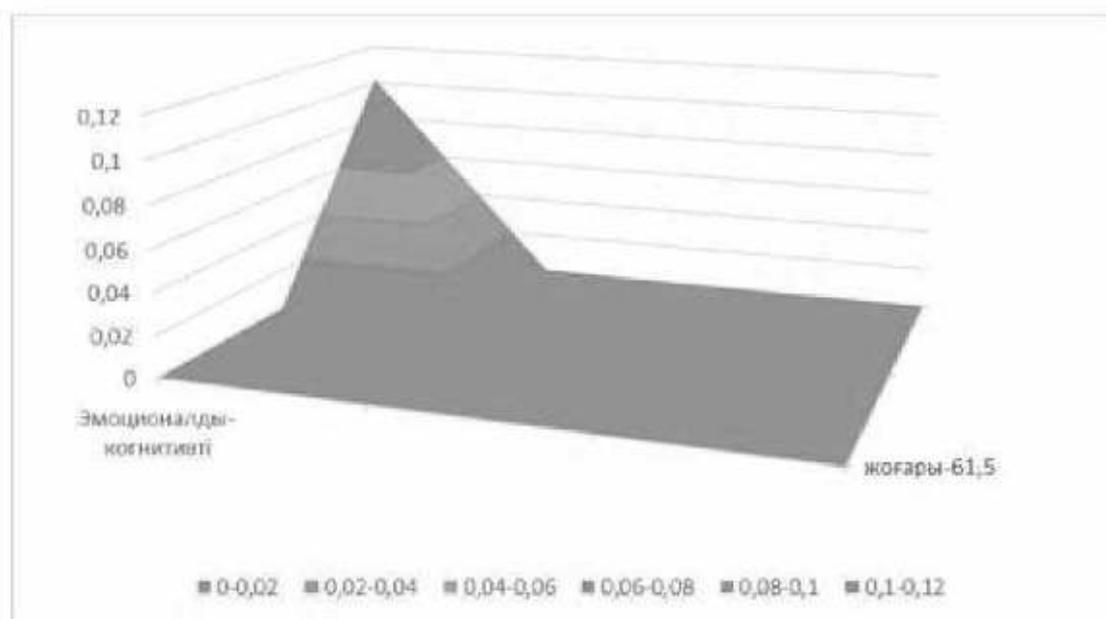
Тәжірибелік жұмыстың тиімділігін, яғни шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын даму деңгейін анықтауға даярланған оқыту әдістемесі тиімділігін мультимедиялық құралдар арқылы болашақ мамандардың қалыптасқан білім, білік деңгейін тәжірибе алды тексеру мен қорытынды тексеру жоспарланды.

Эксперименттік оқытуды құрылымдық ұйымдастыру бірнеше кезеңдерден тұрды: ұйымдастырушылық және дайындық кезеңі; диагностикалық кезең; тәжірибелі дайындық; қорытынды талдау кезеңі.

Болашақ дипломаттарды даярлаудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру әдістемесінің тиімділігі 2018-2019 оқу жылдарында Қазақ ұлттық университетіндегі Халықаралық қатынастар мамандықтарының төртінші курс студенттерімен өткізілген тәжірибелік жұмыстар кезінде сынақтан өткізілді. Тәжірибелік-экспериментке 87 студент қатысты және мамандық бойынша 11 оқытушыға сауалнама жүргізілді.

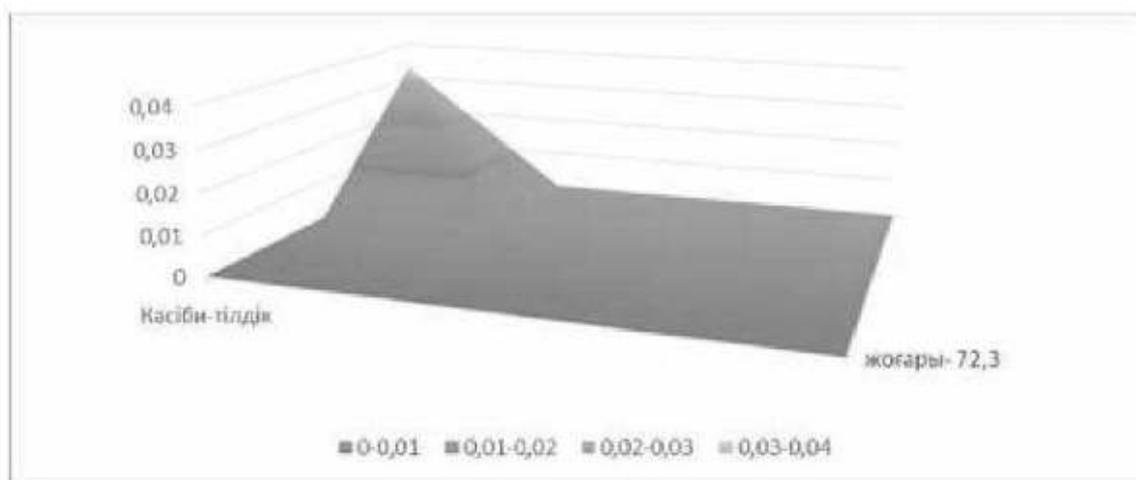
Ұйымдастыру-дайындық кезеңінде: психологиялық, педагогикалық және лингвистикалық-әдістемелік әдебиеттерді зерттеу жасау; жұмыс гипотезасын тұжырымдау; зерттеудің мақсаттарын айқындау; эксперименттік жұмысқа диагностикалық және оқу материалдарын дайындау жүзеге асырылды. Модельдің мақсат-міндеттеріне қарай болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру критерийлері анықталды. Олар: *когнитивті (жеке тұлғаның алған білімі мен дағдыларына қатынасы, олардың таңдалған мамандықта қолданылуы); іс-әрекеттік-практикалық (кәсіби маңызды дағдыларды игеруге қатынасы); кәсіби –тілдік (шетел тілін өз іс-әрекетінде қолдана білуі), нәтижелі-бағалау (өз іс-әрекетін өзін-өзі бағалауы).*

Когнитивтік тілдік сауаттылық, қажетті ақпаратты таңдау және бағалау, мәселені шешу, лингвистикалық және әдебиеттік талдауды көрсетеді. Диалог барысында қарым-қатынасқа мотивациясы дипломат мамандардың өз мамандығы саласына қатысты мәселені шешуге деген құзыреттілігін дамытуға бағытталады.

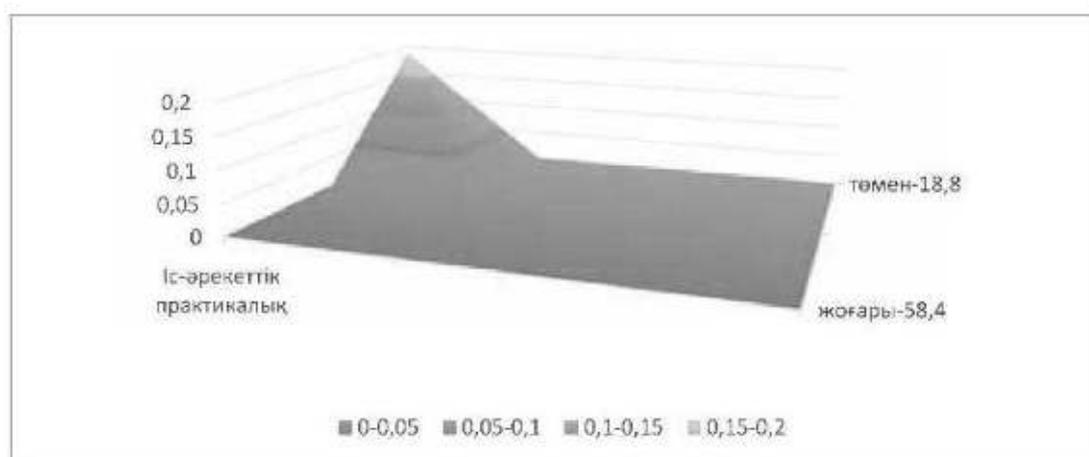
Сурет 8 – Когнитивтік критерийі көрсеткіш нәтижесі

Кәсіби –тілдік білімге деген қызығушылықтан және белсенділіктен, топтық кәсіби қарым-қатынасты құндылық ретінде танудан көрініс табады. Ұйымдастырылған жағдайлардағы шеттілдік кәсіби дискурсивтік құзыреттілігін көрсете білу қаблетті болашақ дипломат мамандардың алған білімін практика жүзінде көрсете алудағы қатысымдық құзыреттілігін дамытуды көздейді.

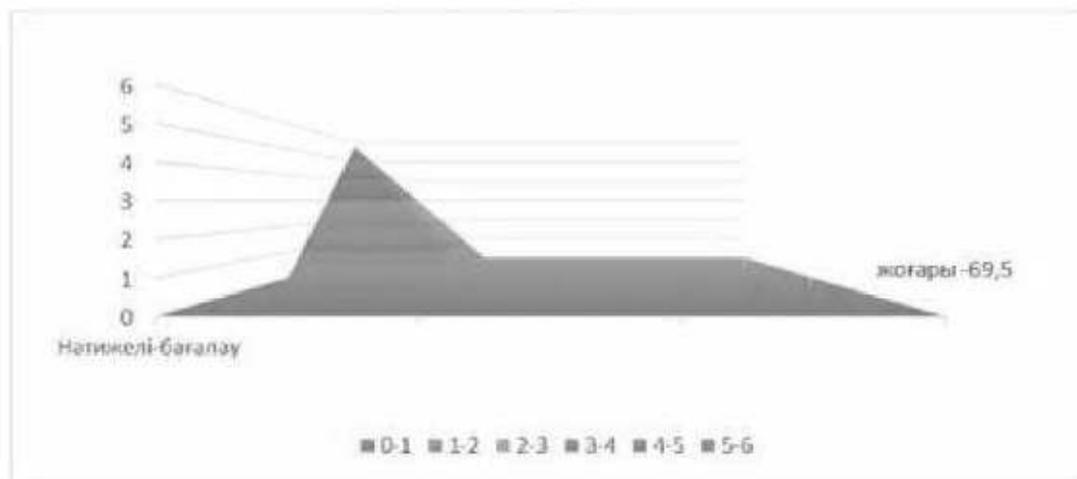
Сурет 9 – Кәсіби тілдік, қабілеті критерийі өлшемінің көрсеткіші

Іс-әрекеттік-практикалық сөйлеу мәдениетінің нормаларын меңгеруді, ұжымдық өзара қарым-қатынасқа түсуді, ауызша және жазбаша жанрларды түрлі қатынас жағдаяттарында қолдана білуді береді. Мәдениетаралық диалогта дискурсивті құзыретілікті пайдалануға дайындық болашақ маманның әртүрлі жағдайларда бейімділігі мен кәсіби дайындығын қалыптастыруға бағытталады.

Сурет 10 – Іс-әрекеттік практикалық өлшемінің көрсеткіштері

Нәтижелі-бағалау – Критериалды бағалаудың артықшылығы білім алушының жұмысын бағалау алдын – ала ұсынылған критерийлерге негізделеді, бағалау алгоритмі білім алушыларға алдын – ала белгілі, білім алушы не мақсатқа жұмыс істеп отырғанын біледі, білім алушының білім деңгейі анық көрініп тұрады, білім берудің сапасы артады.

Сурет 11 – Нәтижелі-бағалау критерийі өлшемінің көрсеткіші

Критериалды бағалау жүйесінің тиімділігі заман талабына сай, бәсекеге қабілетті, білімді, іскер, ойлау жүйесі дамыған кәсіби жеке тұлғаны қалыптастырады. Бағалаудың критериалды жүйесі – білім сапасына жетудегі өзекті мәселелерді шешуде маңызы зор. Критериалды бағалау студенттің өз ісіне сыни көзқараспен қарай отырып, өзін – өзі бағыттауға бағыттайды.

Зерттеу жұмысымыздың негізгі болжамына сәйкес: Болашақ дипломат мамандардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсы тиімді қалыптасады, егер:

- шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын даярлау әдістемелік үлгісі дайындалса;

- кәсіби оқыту үдерісінде дидактикалық тапсырмалар мен жаттығулар іріктелсе;

онда зерттеуде жоспарлап отырған нәтижемізболашақ дипломат мамандардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстық құзыреттілігі жоғары деңгейде қалыптасады;

өйткені, оқыту үдерісі әлеуметтік-мәдени, лингвомәдени, когнитивтік-мәдени, және құзыреттіліктік (компетентілік) тәсілдер негізінде іске асырылды.

Осы болжамдарды дәлелдеу мақсатында болашақ дипломаттарды даярлаудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру тиімділігін анықтау үшін келесі әдістемелер таңдалды:

I. Шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсы қалыптасу деңгейін бағалау мақсатында құрастырылған тест-сауалнамалар

Ұсынылған әдістеме бірнеше мәселелерді шеше алады:

- 1) құзіреттілікке-бағытталған білім беру әдістемесінің педагогикалық технологиясы болып табылады;

- 2) тұлғаның мәдениетаралық қатысымдық құзіреттілік құрылымын ұсынып қана қоймай, сонымен қатар оның қалыптасу деңгейінің бөлек субқұзіреттіліктерін анықтайды. Сауалнамалар дайындалып жүргізілді. (Қосымша Г)

Сауалнаманың мақсаты - кәсіби қызметке қажетті шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурс сипаттамаларын бағалау болып табылады. Ұсынылған мәлімдемелерге жауаптардың біреуін таңдау керек: дәл солай (4 балл); сол сияқты дерлік (3 ұпай); солай болып көрінеді (2 ұпай); мүмкін солай (2 ұпай).

1) *Partnerim, benim bakış açımı dikkate alarak tartışmalı bir konuyu geniş çapta ele alabilir.*

2) *"Ekip çalışması"nın etkili bir faaliyetin ayrılmaz bir parçası olduğunu düşünüyoruz.*

3) *Önemli konuları düşünürken küçük şeylere fazla dikkat etmeyiz.*

4) *Partnerimin dostane ilişkiler yaratma niyetimi hissettiğinden eminim.*

5) *Partnerim her zaman benim görüşüme göre gerçek değerini tahmin eder.*

6) *Partnerim müzakerelerin ahlaki-etik normlarını bilir.*

7) *Çatışma durumlarını çözerken hoşgörülü ve esnek olduğumdan eminim.*

8) *Partnerim geniş bakış açısıyla beni bilgilerine çekebilir.*

9) *Katı ilkelerin, yüksek ahlaki seviyenin ve geniş bakış açısının mevcudiyeti bana güven veriyor.*

10) *Partnerimle fikir birliğine vardığımızda, daha sonra ne yapacağımızı biliyoruz.*

11) *Partnerim gerekirse sorunu tartışmaya devam etmeye isteklidir.*

12) *Partnerimin isteklerini yerine getirmeye çalışırım.*

13) *Profesyonel becerilerin mükemmelleştirilmesi, üretken mesleki faaliyet için önemlidir.*

14) *Partnerim genellikle konuyu doğru ve uygun kelimelerle anlatır.*

15) *Partnerimle farklı bakış açılarını tartışmak benim için yararlıdır.*

16) *Üzgün olduğumda kaba kelimeler kullanarak saklamam.*

17) *Partnerlerimin niyetlerini içtenlikle anlamaya çalışırım.*

18) *Partnerlerimin samimiyetine tamamen güvenebilirim.*

19) *İyi ilişkilerin iki tarafın karşılıklı çabalarına bağlı olduğunu düşünüyorum*

20) *Partnerimle olan bir tartışmadan sonra birbirimize karşı dikkatli olmaya çalışırız.*

Коммуникативті сипаттамалардың жалпы үйлесімділік деңгейлері келесі түрде ұсынылуы мүмкін: 64 және одан жоғары - жоғары деңгей; 30- 63 - орташа деңгей; 29 немесе одан аз - төмен.

II Шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурста өзіндік бағалау деңгейлерін анықтау бойынша М. Снайдердің әдістемесі

Зерттеу жұмысының келесі кезеңінде тәжірибеге қатысушылардың кәсіби коммуникативтік дискурста өзін-өзі бағалау деңгейлерін анықтау бойынша М.Снайдердің әдістемесі пайдаланылды. Тест құрылымы жағынан қарапайым, уақытты көп қажет етпейді. Тест нәтижесін өңдеуде 1,5 және 7 сұрақтарға «Б» жауабы сәйкес келсе 1 ұпайдан, ал қалған 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 сұрақтарға «Д» жауабы сәйкес болса 1 ұпайдан беру қажт. Алынған нәтиже көрсеткіштерінің

ортақ қосындысы шығарылады. Тест нәтижесін талдау бойынша 3 деңгей анықталды:

Кесте 5 – Өзін-өзі коммуникативтік дискурста бақылау деңгейлерінің көрсеткіштері

Ұпай саны	Анықталған деңгей
0 – 3 ұпай	Қатысымдық дискурсты бақылау деңгейі төмен
4 – 6 ұпай	Қатысымдық дискурсты бақылау деңгейі орташа
7 – 10 ұпай	Қатысымдық дискурсты бақылау деңгейі жоғары

III «Мәдениетаралық айырмашылықтарды бағалай алу қабілетін анықтау» сауалнамасы. Бұл сауалнаманың мақсаты - басқа мәдениеттің өкілдерімен өзара әрекеттесу кезінде мәдениеттердің ұқсастығы мен айырмашылығын бағалау қабілетін бағалау. Сауалнама сұрақтары бойынша студенттер берілген 20 сұраққа «дұрыс» немесе «қате» деп жауап қайтарулары қажет.

Сауалнама мына кілт бойынша өңделеді: 1d; 2y; 3d; 4y; 5y; 6y; 7y; 8y; 9y; 10y; 11y; 12d; 13d; 14d; 15d; 16d; 17y; 18d; 19d; 20y.

Зерттеу жұмысымыздың келесі кезеңінде болашақ дипломаттарды даярлаудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру дайындығын анықтау мақсатында біз 4 курс студенттеріне сауалнама жүргіздік. Алынған нәтижелер тапсырмаларды нақтылауға, зерттеу әдістері мен эксперименттік оқытудың мазмұнын толықтыруға ықпал етті. 87 студент оқу орындары бойынша екі топқа бөлінді: 43 студент – бақылау тобы (Қазақ ұлттық университеті) және 44 студент – тәжірибелік топ (Абылайхан ат. ХҚУУ).

Алғашқы кезеңде «шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын бағалау тесті» жүргізіліп, алғашқы өңдеу нәтижелері алынды.

шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын бағалаудың келесі деңгейлері анықталды: (кесте 5):

Кесте 6 – «Мәдениетаралық қарым-қатынасты бағалау тесті» жүргізіліп, алғашқы өңдеу нәтижелері

Деңгейлері	Бақылау тобы	Тәжірибелік топ
жоғары	21 %	19 %
орташа	42 %	61 %
төмен	37 %	20 %

Кестеде берілгендей, бақылау тобының студенттерінде шетгiлдiк мәдениетаралық коммуникативтiк дискурсын бағалаудың төмен деңгейлерi 37 %-ды, ал тәжірибелiк топта 20 %-ды көрсеттi.

Бұл көрсеткiштер «жоғары» деңгейге карағанда едәуір жоғары болып шықты. Сондықтан болашақ дипломаттарды даярлаудағы шетгiлдiк мәдениетаралық коммуникативтiк дискурсты қалыптастыру экспериментiнiң қажеттiгi туралы тұжырым жасадық.

V. Болашақ дипломаттардың кәсiптiк бағдарлану деңгейiн анықтау сауалнамасы (Т.Д. Дубовицкая)

Әдiстеменiң мақсаты - болашақ мамандардың кәсiптiк бағдарлану деңгейi мен болашақ мамандықты игеруге деген талпыныстың деңгейiн анықтау. Алынған нәтижелер қалыпты үлестiрiлiмге сәйкес келедi. Атап айтқанда, медианалық және арифметикалық орташа мәндердiң сондай-ақ, минималды және максималды нүктелердiң нәтижелерiн салыстыру арқылы расталды. Әдiстеменiң жауаптарын өңдеу барысында алынған нәтижелер келесi шкала бойынша бағаланды:

0 - 4 балл - кәсiби бағдарланудың төмен деңгейi;

5 - 13 балл - кәсiптiк бағдарланудың орташа деңгейi;

14 - 18 - кәсiби бағдарланудың жоғары деңгейi.

Зерттеуiмiздiң келесi кезенiнде «Мәдениетаралық айырмашылықтарды бағалай алу қабiлетiн анықтау» бағытында сауалнама жүргiзiлдi. Сауалнаманың алғашқы өңдеу нәтижелерi 13 сұрақ бойынша талданды. Сауалнаманың мақсаты–болашақ дипломат мамандардың мәдениетаралық айырмашылықтарды бағалай алу қабiлетiн анықтау.

«Мәдениетаралық айырмашылықтарды бағалай алу қабiлетiн анықтау» сауалнамасының нәтижесi көрсеткендей сыналушылардың 30-10 пайыз аралығында өзге елдердiң мәдениетаралық қатысымдық дискурс ерекшелiктерi туралы бiлiмдерiнiң жетiспеушiлiгiн анықтадық.

«Konuşmayı ve dinlemeyi biliyor musunuz?» сауалнамасы. Бұл сауалнаманың мақсаты - бейтаныс, таныс адамдармен қарым-қатынас барысында сұхбаттасушыны тыңдау, түсiну қабiлетiн бағалау. «Иә» немесе «жок» деген жауаптар берiледi.

Сауалнама сұрақтары:

1) *Konuşurken, sizi anlayıp anlamadığından emin olmak için dinleyicinize dikkat ettiğiniz bir şeyi açıklarsınız.*

2) *Onun derecesine uygun kelimeler kullanıyor musunuz?*

3) *Talimatınızı önceden sırayla düşünüyor musunuz?*

4) *Yeni fikrinize soru sormazsa, astınızın sizi anladığını düşünüyor musunuz?*

5) *Konuşmanızı her zaman açık, kısa, doğru yapmaya çalışıyor musunuz?*

6) *Tutarsız konuşmalardan kaçınmak için düşüncelerinizi ve önerilerinizi önceden düşünüyor musunuz?*

7) *Soru sormayı teşvik ediyor musunuz?*

8) *Şunlar olduğunuzu düşünüyorsunuz: a) çevresindeki insanların fikirlerini bilen, b) gerçekleri açıklığa kavuşturmak için sorular soran.*

9) *Kavramları, gerçekleri ve görüşleri ayırt ediyor musunuz?*

10) *Ortaklarınızın argümanlarına yeni bir itiraz arıyor musunuz?*

Егер студент 4, 8, 10 және 11-ден басқа барлық сұрақтарға еш ойланбастан «иә» деп жауап берсе, сын алушы сауатты мәдениет аралық коммуникативтік дағдыларына ие екендігін, өз ойын қалай айтуды және әңгімелесушіні тыңдау қабілетін меңгергендігін көрсетеді.

Зерттеу жұмысымыздың келесі анықтау кезеңінде «Сіз сөйлей және тыңдай аласыз ба?» сауалнамасы жүргізіліп, нәтижелері өңделді.

Кесте 7 – «Сіз сөйлей және тыңдай аласыз ба?» сауалнамасының нәтижелері

Қарым-қатынас дағдылары	Бақылау тобы	Тәжірибелік топ
жоғары	10 %	10 %
орта	55 %	60 %
төмен	35 %	30 %

Сауалнама нәтижесі бойынша студенттердің бақылау тобында - 65%, тәжірибелік топта - 60%, сауатты қарым-қатынас жасау дағдыларына ие екендігін, өз ойын қалай айтуды және әңгімелесушіні тыңдауды білетіндігін көрсетеді.

Ал екі топта да шамамен 30-35 %-ының қарым-қатынас дағдылары «төмен» деңгейде болып шықты. Демек, алынған нәтиже қалыптастырушы эксперименттік жұмыстарды қажет етеді.

Келесі кезекте «Сіз қақтығысқа жақын адамсыз ба?» сауалнамасы бойынша қақтығыстық жағдайларға бейімділіктің үш деңгейі анықталды: «өте жоғары», «жоғары», «орта» және «төмен». Нәтиже көрсеткіштері екі топ бойынша төмендегідей сипатта болды: (кесте 7):

Кесте 8 – Сіз қақтығысқа жақын адамсыз ба?» сауалнамасының нәтижелері

Қақтығысқа бейімділік	Бақылау тобы	Тәжірибелік топ
жоғары	15 %	13%
орта	55 %	40 %
төмен	25 %	40 %

Яғни, бақылау тобында 5%, тәжірибелік топта 7% студентте қақтығысқа бейімділіктің «өте жоғары» дәрежесін көрсетсе, «жоғары» деңгей екі топта да 15%-13% аралығында болды, ал «орта» деңгей бақылау тобында 55%, тәжірибелік топта 40% берсе, «төмен» деңгейбақылау тобында 25%, тәжірибелік топта 40% болды. Болашақ дипломаттар өте икемді және сабырлы болған жағдайда ғана, өз істерінің кәсіби мамандары бола алады. Сондықтан біз «Шеттілдік дискурс коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс»

мазмұнына қақтығыстарды шешу және сондай жағдайларда өзін сабырлы ұстауға үйрететін тренингтерді қосуды ұйғардық.

Кесте 9 – Келесі кезекте, «Қарым – қатынаста өзіндік бағалау деңгейлерін анықтау» бойынша Муханбетжанова және басқалардың әдістемесі бойынша жүргізіп, нәтижелерін талдадық

Қатысымдық бақылау деңгейлері	Бақылау тобы	Тәжірибелік топ
жоғары	11 %	16 %
орташа	42 %	51 %
төмен	47 %	33 %

Сауалнама нәтижесі бойынша анықталғандай, тәжірибелік диагностикаға қатысқан бақылау тобының қатысымдық бақылау деңгейі «орташа» және «төмен деңгейлерде басым» болса, тәжірибелік тобында «орташа» - 51%-ды, «төмен» - 33%-ды көрсетті.

Демек, болашақ дипломаттарды даярлаудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесінде студенттердің қатысымдық бақылау деңгейлерін арттырудың маңызы зор. Сондықтан, болашақ дипломаттарды даярлаудағы мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру экспериментін қажет етеді.

V. "Çatışma insanı mısınız?" сауалнамасы. Бұл сауалнаманың мақсаты - студенттердің іс-әрекеттерінің конфликтілі жағдайларда көрінетін мінез-құлқына төзімділік дәрежесін анықтау. Сауалнама сұрақтары төмендегідей:

Tartışırken...

1. a) *tartışmaya girersiniz.*
b) *tartışmadan kaçarsınız.*
2. a) *argümanlarınıza kibar bir tonda eşlik edersiniz.*
b) *argümanlarınıza özür dileyen bir tonda eşlik edersiniz.*
3. a) *itiraz ederseniz kazanabileceğinizi düşünürsünüz.*
b) *itiraz ederseniz kaybedebileceğinizi düşünürsünüz.*
4. a) *başkaları argümanlarınızı anlamıyorsa dikkat etmezsiniz.*
b) *başkaları argümanlarınızı anlamıyorsa pişman olursunuz.*
5. a) *rakibinizin huzurunda tartışmalı konuları düşünürsünüz.*
b) *rakibinizin yokluğunda tartışmalı konuları düşünürsünüz.*
6. a) *zor duruma düşerseniz utanmazsınız.*
b) *zor duruma düşerseniz utanırsınız.*
7. a) *karakter göstermeniz gerektiğini düşünüyorsunuz.*
b) *duygularınızı göstermemeniz gerektiğini düşünüyorsunuz.*
8. a) *rakibin argümanına boyun eğmemeniz gerektiğini düşünüyorsunuz.*
b) *rakibin argümanına boyun eğmeniz gerektiğini düşünüyorsunuz.*

9. a) *insanların çatışmadan kolayca çıkış yolu bulabileceklerini düşünüyorsunuz.*

b) *insanların çatışmadan çıkış yolunu zorlukla bulabileceklerini düşünüyorsunuz.*

10. a) *sinirlenirseniz, onsenz hiçbir şey yapamayacağımızı düşünürsünüz.*

b) *sinirlenirseniz, suçlu hissedersiniz.*

Сауалнама интерпретациясы бойынша: А нұсқасының жауаптарының көптігі - қақтығыстық мінез-құлыққа бейімділікті, В - қақтығыс жағдайларын болдырмау мүмкіндігін көрсетеді. Енді жалпы ұпай санын есептеңіз. 70 баллдан тұратын қақтығыс өте жоғары дәрежені көрсетеді; 60 балл - жоғары; 50 - белгілі бір қайшылықтар кездеседі; 11-20 ұпай саны қақтығыс жағдайына жол бермеуге бейімділікті көрсетеді.

Жоғары тест нәтижелері болашақ маманның таңдаған мамандығын игеруге ұмтылатындығын және өзі таңдап алған мамандығын ұнататынын көрсетеді, болашақта мамандық бойынша жұмыс істеп, осы мамандықта жетілдіргісі келеді; бос уақытында болашақ мамандыққа қатысты мәселелермен айналысады, өз кәсібін өмірінің мәні деп санайды.

Ал, төмен көрсеткіштер болашақ маманның осы факультетте оқуға мәжбүр болғандығын көрсетеді; оқу орнына түсу кезінде болашақ мамандыққа деген қызығушылық пен алған мамандығы бойынша жұмыс істеуге деген ниетпен емес, басқа себептермен, мысалы, ата-аналардың талап – ұсыныстарын орындау, үй ішіне жақын болу және басқа факторлармен байланысты; алған мамандығына төмен қызығушылық танытады; егер мүмкін болса, сол мамандықты өзгертіп, басқа мамандық алып, сол бойынша жұмыс істегісі келеді.

Бақылау тобында да, тәжірибелік топта да студенттердің 70%-дан жоғары өзге елдердің мәдени ерекшеліктері туралы мағлұматтарының бар екенін көрсетеді.

Алайда, болашақ дипломаттар үшін өзге елдің ұсақ-түйек ерекшеліктерінің өзін білу, келісімшарттардың тиімді өтуінің кепілі болып табылады. Сондықтан алынған нәтиже бойынша, студенттермен студенттермен «Шеттілдік дискурс коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» жүргізу қажеттілігі анықталды.

Бұдан кейін біз екі топ студенттерімен «Болашақ мамандардың кәсіптік деңгейін анықтау» сауалнамасы төмендегі нәтижелерді көрсетті. Әдістеменің жауаптарын өңдеу барысында алынған нәтиже келесі түрде бағаланады. (кесте 7)

Кесте 10 – «Болашақ дипломаттардың кәсіптік бағдарлау мамандығын анықтау» сауалнамасының нәтижелері.

Кәсеби бағдарланудың деңгейлері	Бақылау тобы	Тәжірибелік топ
жоғары	20 %	20 %
орта	45 %	50 %
төмен	35 %	30 %

Екі топта да 20 пайыз студенттер таңдаған мамандығын игеруге ұмтылатындығын, алған мамандығын ұнататынын көрсетеді, болашақта жұмыс істеп, осы мамандықты жетілдіргісі келеді, бос уақытында болашақ мамандыққа қатысты мәселелермен айналысады, танысу шеңбері бар – таңдаған мамандығы бойынша мамандар; өз кәсібін өмірінің мәні деп санайды.

Ал 35-30% «төмен» көрсеткіштер болашақ маманның осы факультетте оқуға мәжбүр болғандығын көрсетеді, оқу орнына түсу болашақ мамандыққа деген қызығушылық пен алған мамандығы бойынша жұмыс істеуге деген ниетпен емес, басқа себептермен байланысты болуы мүмкін.

Демек, тәжірибелік эксперимент барысында болашақ мамандардың өз мамандықтарына деген қызығушылықтарын оятып, мамандықтарының рөлін түсіндіру жұмыстарын жүргізу қажеттігі туындайды.

Сонымен қатар, осы кезеңде болашақ дипломаттарды даярлаушы оқытушыларға арналған келесі мәселелерді түсіндіру мақсатында пікірталастар өткізілді:

1) Шетел тілдерін кәсіби бағытталған оқытуда болашақ дипломаттарды даярлаудағы мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру аспектісіне назар аудару қаншалықты маңызды?

2) Оқытудың осы саласында болашақ дипломаттарды даярлаудағы мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру аспектісі қалай ескеріледі?

3) Болашақ дипломаттарды даярлаудағы мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруға байланысты қиындықтарға тап бола ма?

Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, респонденттердің 100% (11 оқытушы) болашақ мамандарды «Халықаралық қатынастар» бағыты бойынша даярлау процесінде болашақ дипломаттарды даярлаудағы мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру аспектісін терең зерттеудің маңыздылығын көрсетті. Сонымен қатар, шеттілдік дискурстың мәдениетаралық аспектілерін оқытуда негізінен дәстүрлі тәсілдер мен әдістер қолданылады, ал коммуникативтік дискурсты мәдениетаралық құрамдас бөлігі аз дәрежеде ескерілетіні атап өтілді.

Сонымен, алғашқы өңдеу нәтижелерін талдай отырып, кәсіби күзiреттiлiктiң интегративтi моделi негiзiнде лингво-дипломатиялық күзiреттiлiктiң мәдениетаралық-коммуникациясын қалыптастырудағы тиiмдiлiгiн арттыруда тәжiрибелiк оқытудың нәтижелерiн талдауда келесi тұжырымдамаларды ұсынуға негiз болды:

1) Диагностика нәтижелері білім алушының басқа мәдениеттің әлеуметтік ортасын тани отырып, алған білімін мәдениетаралық өзара әрекеттесуде қарым-қатынас құралы ретінде қолдануда арнайы әдістерді пайдалануға негізделгендігін көрсетті.

2) Лингвомәдени білім мен жүйені құраушы фактор прагматикалық сипаттағы полимәдени мазмұнындағы аутенттік мәтін болып табылады.

3) Полимәдени мазмұнындағы прагматикалық материал, оқытылатын тілдің қазіргі кездегі жағдайы мен сипатын толық бере алады. Бұл мәдениетаралық өзара әрекеттестік құралы ретінде шетел тілін үйренуге деген ынтасын тудырады.

4) Жүргізілген эксперименталды зерттеулер екі мәдениеттің медиаторы ретінде шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсында тұлғаның қалыптасу процесін моделдеуде дидактикалық әдістің тиімділігін көрсетеді.

Осылайша, тәжірибелік оқыту нәтижелері болашақ дипломат мамандардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурста олардың тұлғалық қасиеттері мен құндылық бағыттарына негізделген шеттілдік дискурста шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттіліктің қалыптасу процесін деңгейлеп моделдеу әдісін қолдануда зерттеу гипотезасының тиімділігін дәлелдеді.

3.3 Тәжірибелі-эксперименттік жұмысының нәтижесі.

Қорытындылау кезеңінде біздің зерттеу жұмысымызда шеттілдік білім беруде болашақ шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты құзыреттілігінің даму көрсеткіштерін қайта өлшеу болып табылды.

Біз тұжырымдаған шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурс құзыреттілігін жетілдірудің лингводидактикалық шарттарын іске асырудың тиімділігін бағалау қалыптастырушы эксперименттің анықтаушы және қорытынды кезеңдерінде бөлінген критерийлер бойынша диагностика нәтижелерін салыстыру жолымен жүзеге асырылды.

Зерттеу жұмысымыздың бақылау кезеңінде сандық-сапалық факторын зерттеу әдісін қолдандық. Сол мақсатпен біз әртүрлі шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік компонентерін бөліп шығардық. Яғни құзыреттілік көлемі көбейтілді, бірақ мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттілік критерийлері сипаттамасы шеттілдік білім берудің шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру барысының мазмұнына кіреді. Осылайша, кейбір мәселелер шешуші реті бола алды. Мәдениетаралық-коммуникативтік құзіреттілік қалыптасуының мотивациялық компоненті бөлініп алынды.

Содан кейін БТ1 мен ЭТ2-ден алынған нәтижелер көбейтіліп, әрбір критерия бойынша орташа баллы анықталып, пайызға шағылды. Статистикалық өңдеуде сандық деректерді алу үшін біз математикалық аппаратты формуланы пайдаландық:

Жалпы респонденттердің саны-D/МКК

Әр деңгейге байланысты респонденттердің жауабы-D'смсс

Пайыздық арақатынасы- Dорт

$$D_{орт} = \frac{D'_{смсс} * 100 \%}{D/МКК}$$

Мұндағы алғаш халықаралық-стандарттық сәйкестік жүйесінің индексіне сәйкес жоғары балл көрсеткіші, ал бөлгіш білім алушылардың шеттілдік

мәдениаралық қарым-қатынастың үш субкомпетенция бойынша алған баллы болып табылады.

Эксперимент нәтижелерінің салыстырмалы сипаттамасы 3, 4 және 9, 10 суреттерде көрсетілген.

Эксперименттен кейінгі бөлікте сынақ барлық топтарда жүргізілді. Берілген сынақтың мақсаты « екі мәдениетаралық қоғамның медиаторының» тұлғасын қалыптастыруда деңгейлік модельдеу әдісін қолдану тиімділігі.

Эксперименттен кейінгі кезеңге мынандай мақсаттарды қамтиды:

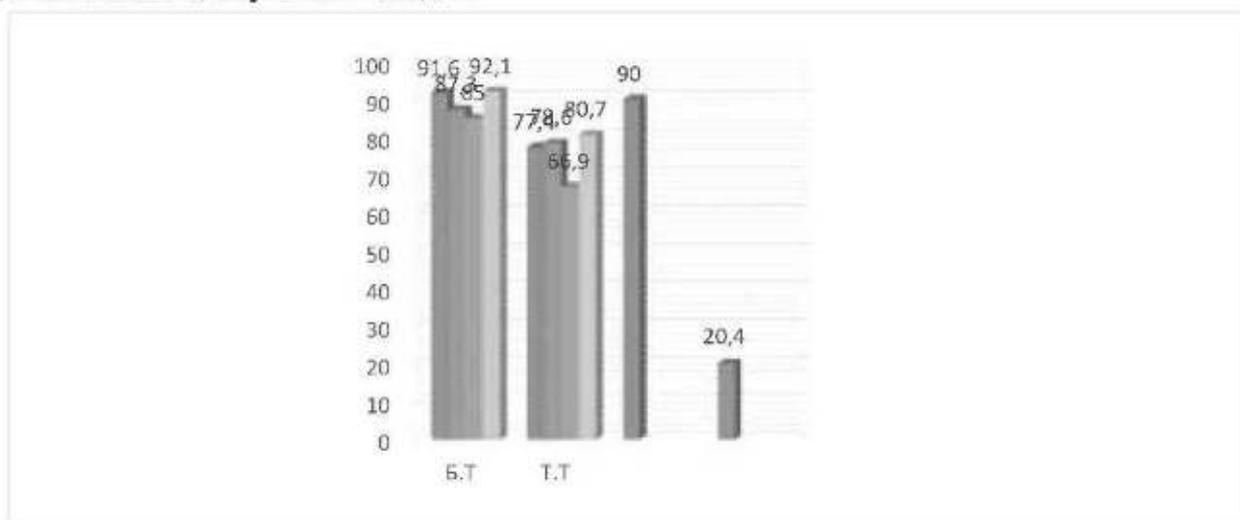
1) болашақ дипломат мамандардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігіне бағытын анықтау;

2) «екі мәдениетаралық қоғамның медиаторының» шеттілдік шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурс құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін анықтау.

3) Мұнда да эксперименталды кезеңде жүргізілгендей сауалнама әдісі қолданылды. Келесі кезекте:

4) Тілдің мәдени-белгілік әдісін түсіну халықаралық өзара әрекеттесудің кәсіби шетел тілін меңгеруге көмектесе ала ма?

Сіздің ойыңызша, болашақ мамандардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурс құзыреттілігі өзара әрекетін қалыптастыруда арнайы әдістер мен тәсілдерді қолдану қажет пе? деген сұрақтарға жауап алу арқылы динамиканың өсуін анықтады.

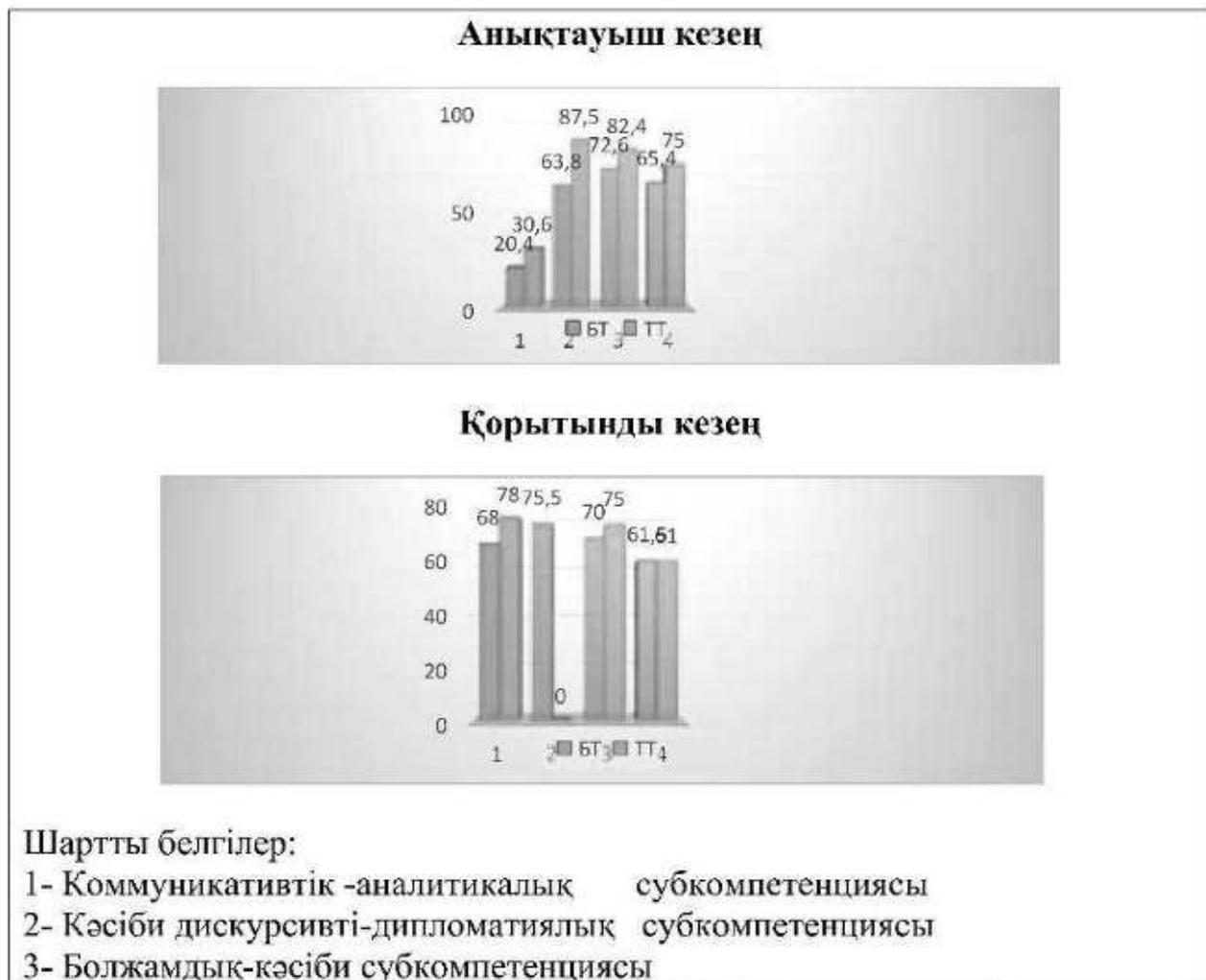
Сурет 12 - Болашақ дипломат мамандардың Б.Т1 мен Т.Т 2-де мотивациялық қатынасын қалыптастыру коэффициенті

Кесте 11 – Болашақ дипломат мамандарды Б.Т1 мен Т.Т 2-де мотивациялық қатынасының қалыптасу деңгейінің динамикасы

МКК критерийлері	ЭГ1	ЭГ2
Когнитивті критерийі	91,6	77,4
Кәсіби тілдік критерийі	87,3	78,6

Іс-әрекеттік практикалық критерийі	85,9	66,9
Нәтижелі-бағалау критерийі	92,1	80,7

Сауалнама нәтижесінің мониторингі ұсынылған әдістің шеттілдік мәдениетаралық коммуникатив құзыреттіліктің болашақ дипломат мамандардың кәсіби қызметінде мотивациялық-құндылыққа қатысты ойларын дамытуға көмектесу. Екінші мәселені шешуде шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру мәселелерін талдауда тестілеу әдісі қолданылды. Тесттің мақсаты берілген мәдени-шартты жағдайда туындаған сұрақтарға жауап алу.

Сурет 13 – Эксперименталдық топтарда тәжірибелік оқытуға дейін және кейін шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын шеттілдік білім беру барысында қалыптасуының салыстырмалы-корреляциялық талдауы

Кесте 12 – Эксперименталдық топтарда тәжірибелік оқытуға дейін және кейін шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсының субкомпетенция даму динамикасы

Шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік	Баллдық жүйе бойынша сапалық көрсеткіш
--	--

субкомпетенциясы	Эксперименталды аралық	Б.Т	Т.Т
1	2	3	4
Коммуникативтік - аналитикалық	дейін	62,5%	68,5%
	кейін	87,5 %	78,6%
Кәсіби дискурсивті- дипломатиялық	дейін	70,5%	72.8%
	кейін	83,2%	84.7%
Болжамдық-кәсіби	2	3	4
	дейін	70%	71%
	кейін	80%	85%

Ұсынылған әдістемелік жүйе бірнеше мәселелерді шеше алады:

1) Құзыреттілікке-бағытталған білім беру шеттілдік білім беру әдістемесінің технологиясы болып табылады;

2) Болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік құрылымын ұсынып қана қоймай, сонымен қатар оның қалыптасу деңгейін анықтайды.

Болашақ дипломат мамандарға шетел тілін оқыту негізінде шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру барысында дидактикалық тапсырмалардың тиімділігі тәжірибелік оқытудың нәтижелерін талдауда келесі тұжырымдамалар пайда болады:

1) Диагностика нәтижелері білім алушының басқа мәдениеттің әлеуметтік ортасын тани отырып, алған білімін шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын өзара әрекеттесуде қарым-қатынас құралы ретінде қолдануда арнайы әдістерді пайдалануға негізделгендігін көрсетті.

2) Лингвомәдени білім мен шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурс мазмұнындағы аутенттік мәтіндер болып табылады.

3) Полимәдени мазмұнындағы дидактикалық материал, оқытылатын тілдің қазіргі кездегі жағдайы мен сипатын толық бере алады. Бұл шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын өзара әрекеттестік құралы ретінде шетел тілін үйренуге деген ынтасын тудырады.

10. Жүргізілген эксперименталды зерттеулер шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурста болашақ маманның қалыптасу процесін екі мәдениеттің медиаторы ретінде моделдеуде дидактикалық әдістің тиімділігін көрсетеді.

Осылайша, тәжірибелік оқыту нәтижелері тұлғалық қасиеттер мен құндылық бағыттарына негізделген шет тілінде оқыту барысында шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурс құзыреттіліктің қалыптасу процесін деңгейлеп модельдеу әдісін қолдануда зерттеу гипотезасының тиімділігін дәлелдеді.

Сонмен қатар арнайы дайындаған курсты өткізуде теориялық материалды оқыту барысында алған кәсіби дағдылары анықталды, ол үшін инерактивті

әдістер қолданылды: полемика, кейс-стади , диалог, проблемалық жағдаятар, рөлдік ойындар, эмпатикалық, метафора жоба және кәсіби сұхбат.

Арнайы курсқа дайындалған бағдарлама мазмұны мен оның өткізу нақты бір деңгейлік болашақ дипломат маманның шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурс құзыреттілігін құрылымдық мазмұндақ компоненттерін қалыптастыруға бағытталған. «Шеттілдік коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс»атты әзірленген бағдарламаның мазмұны 13-кестеде көрсетілген.

Кесте 13 - Шеттілдік коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс»
бағдарлама мазмұны

№	Іçерик	Saat	Hafta
1	2	3	4
Modulu 1 «Eđitiminde yansına»			
1	Eđitim 1 Giriř Tanıtım	1	1hafta
2	Eđitim 2	1	2 hafta
3	Diplomatik iliřkiler Eđitim 3 Diplomatik misyon	1	3 hafta
4	Eđitim 4. Diplomatik yazıřma, yabancı dil (Türk Dili). Yabancı dilde diplomatik yazıřmalar;	1	4 hafta
5	Eđitim 5 Siyasal iletiřimde yabancı dil (Türk Dili)Diplomatın yabancı dilde profesyonel katılımı (müzakereler, toplantılar, tartıřmalar, sunumlar, konferanslar v.b) Diplomatik protokol ve diplomatik görgü kuralları	1	5 hafta
6	Eđitim 6 Özel profesyonel odaklı materyal ve belirli mesleki durumlarda (sorunlu durumlar, rol yapma v.b) yabancı dil kullanımı.	1	6 hafta
7	Eđitim 7 Eđitim sürecinde akademik iletiřim (Türkçe mesleki derslere göre). Diplomatik kadrolar.	1	7 hafta
Modulu 2. «Profisional öüretim»			
8	Eđitim 8 Meslekle ilgili özel metinleri çevirme tecrübesi, temel uluslar arası örgütler: BM, EKIU	1	8 hafta
9	Eđitim 9 Kültürlerarası iletiřimsel söylev yazıřmaları ve türleri (Diplomatik not ave nota türleri). Kültürlerarası söylev yoluyla eđitim diliyle ilgilenmek.	1	9 hafta

Кестенің жалғасы 13

1	2	3	4
10	Еğitim 10. Meslekle ilgili özel metinleri çevirme tecrübesi: temel uluslararası örgütler BM, EKIU	1	10 hafta
11	Еğitim 11. Еğitim dilinde kültürлерарası іш görüşmelerінің организасыонуну düzenlemek	1	11 hafta
12	Еğitim 12. İş іleішiminde yabancı dil (Türk Dili). Diplomatin yabancı dilde profesyonel іletішimі (müzakereler, tartışmalar, sunumlar, konferanslar v.b)	1	12 hafta
13	Еğitim 13. Diplomatik protokol ve diplomatik görgü kuralları.	1	13 hafta
14	Еğitim 14. Profesyonel odaklı bir yabancı dil арcılığыyla oluşturulan mesleki yeterlilik. Profesyonel bir yabancı dilde akademik mektup	1	14 hafta
15	Еğitim 15. Diplomatik kadrolar. Diplomatik bina. Diplomatik dokunulmazlık. Akademik eğitim іlişkisindeki konuşma kültürü (Türkçe) Akım kontrolü 2 (Kontrol çalışması)	1	15 hafta
	Final sınavı		
	Total: praktik ders IWS (IWST)	45 90	

«Шеттілдік дискурс коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» атты бағдарламасы студенттердің шеттілдік заманауи мәдениетаралық коммуникациясы мен кәсіби дискурс мәселелерін зерттеудің ғылыми ұстанымдарының теориялық негіздерімен, сондай-ақ заманауи интегративтік технологиялармен таныстыруға арналған. Курс шеттілдік мәдениетаралық коммуникациялардың теориялық негіздерінің аспектілерінен зерттеуге және мәні мен мазмұнымен танысуға бағытталады, сонымен қатар инегративтік технологияларымен жұмыс қатар іске асырылады. Бағдарламаның мақсаты кәсіби даярлаудағы міндеті: саяси және кәсіби-әлеуметтік білімдерді меңгеруді көздейді, қажетті шеттілдік мәдениетаралық коммуникация үдерісі турал, мәдени тұрғыда танудың әртүрлі түсініктер береді,сонымен қатар заманауи интегративтік технологияларды меңгертеді. Бұл болашақ мамандарды шеттілдік мәдениетаралық кәсіби іс-әрекет жағдайындағы және заманауи интегративтік технологиялар саласындағы кәсіби дипломатиялық қызметке даярлауға мүмкіндік береді.

Бағдарлама міндеттеріне төмендегі мәселлерді қарастырылады:

1. шеттілдік мәдениетаралық коммуникацияның типтері, түрлерін, формаларын, моделдерін, құрылымдық компонентерін қарастыру;
2. шеттілдік мәдениетаралық коммуникациядағы зерттеу әдістерін меңгеру;

3. коммуникативтік және дипломатиялық шеттілдік дискурс қарым-қатынастың әдіснамалық тәсілдерін меңгеру;
4. алынған білімді практика жүзінде шеттілдік мәдениетаралық коммуникациядағы нақты жағдайларды қолданудың шеберлігі мен дағдыларын қалыптастыруға ықпал ету;
5. шеттілдік мәдениетаралық коммуникацияны зерттеудегі дипломатиялық дискурс және заманауи интегративтік технологиялардың түрлері мен типтері;
6. Болашақ мамандардың шеттілдік мәдениетаралық-коммуникативтік дискурс барысында инегративтік технологиялармен жұмыс істеу дағдыларын дамыту; болып табылады.

Ал, «Шеттілдік дискурс коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» бағдарламасы негізінде жүргізілген курсты аяқтаған студент мыналарды білуі:

- шеттілдік мәдениетаралық коммуникацияны интегративтік технологиялармен жұмыс істеу ерекшеліктерін;
- шеттілдік мәдениетаралық коммуникацияны зерттеу;
- шетел тілдерін жоғарғы деңгейде меңгеру және мемлекетіміздің конституциясы мен «Дипломатиялық қызмет» туралы заңына, халықаралық келісімдерді өз деңгейінде асыра білу;
- өз ұлтының мүддесі мен қауіпсіздігін сақтау жолдарын білу;
- ақпараттық технологияларды жақсы игеріп, ағымдағы мәліметтерді кәсіби деңгейде талдай алу;

іске асыра алуы:

- кәсіби білікті маман өзін этикалық жағына өзін дамыта отырып, дискурс дамыту барысында, ұжыммен коммуникативтік дискурсқа түскен кезде сыйластық қатынасты және карапайымдылықты қатаң сақтауға міндетті;
- Қарсы тараптағы елшілікке немесе өзге дипломатиялық мекемелерге қызметке барған кезде, сол елдің заңдарын мен тәртібін жоғары және қатаң сақталуы шарт;
- Проблемалық оқыту технологиялар үдерісін сараптау және талдау;
- мәдениетаралық коммуникацияларды зерттеудегі модульдік оқыту технологияларды айқындау.

Қортындылай келе, эксперимент барысында болашақ мамандардың бойында интегративтік технологиялар мен кәсіби іс-әрекет дағды шеберлігін арттыру үшін мәдениетаралық, лингвистикалық, коммуникативтік құзыреттіліктерін дамыту негізінде ұсынылған бағдарлама, тапсырамлар жиындығы мен дидактикалық шарттар және ұсынылған моделін қолданудың тиімділігін көрсетті.

Үшінші бөлім бойынша қорытынды

Зерттеудің тәжірибелік-эксперименттік үшінші тарауын қорытындылай отырып, бірқатар тұжырымдар жасалды.

Біріншіден, болашақ дипломаттарды даярлаудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру тиімділігінің тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарын өткізу мақсатында болашақ

дипломаттардың кәсіби дискурста қарым-қатынас жасауға дайындығын тексеру, оның ішінде берілген мамандықтың терминологиясын білу деңгейін анықтау, кәсіби тақырыпта презентация құру мүмкіндігін тескеру, кәсіби дискурсты ұйымдастыру және басқару дағдыларын бақылау, мамандық аясында кездесетін мәселелер бойынша мамандармен рөлдік қатынасқа түсу мен сөйлесу қабілеттерін тексеру үшін эксперименттік топтарды іріктеу, бақылау және тәжірибеде тексеру маңызды.

Екіншіден, болашақ дипломат мамандардың кәсіби-бағытталған өзгетілдік шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыру тиімділігі оларды даярлаудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстың мәні ғылыми-теориялық тұрғыдан анықтап және кәсіби оқытудың даму сатыларын жүйелеу, болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын ғылыми-әдістемелік негізінде қалыптастыруға көмектеседі. Бұл мақсатта тиімді болжамдар жасау мен қажетті әдістемелерді таңдау аса маңызды (3.1 бөлім).

Үшіншіден, тәжірибелік оқыту мақсатына жету үшін алдымен тәжірибелік-эксперименттік оқыту үрдісін тиімді жүзеге асыру үшін бірқатар маңызды шарттарды орындау қажет. Олардың ішіне: сыналұшыларды іріктеу, тәжірибе материалының жұмыс түрлерін нақтылау, тәжірибе жұмысының өткізілу уақытын белгілеу, тәжірибелік – эксперименттік жұмыс нәтижесін талдау, кезеңдерін белгілеу, жұмыс гипотезасын тұжырымдау; зерттеудің мақсаттарын айқындау; эксперименттік жұмысқа диагностикалық және оқу материалдарын дайындау және т.б.

Төртіншіден, зерттеу жұмысымыздың мақсатына сәйкес жүргізілген «Шеттілдік дискурс коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» болашақ дипломаттарды даярлауда қажеттілігі дайындалды. Курс бағдарламасы болашақ дипломаттарды шеттілдік мәдениетаралық қарым-қатынасты бағалау деңгейлерін дамытуда; болашақ мамандардың өзін-өзі қатысымдық бақылау деңгейлерін арттыруда; өзге ұлттардың мәдениетаралық айырмашылықтарды бағалай алу қабілеттерін жоғарылатуда; болашақ дипломаттарды қарым-қатынас дағдыларына үйретуде; қақтығысқа бейімділік деңгейлерін төмендетуде, қақтығыстан шығу жолдарын анықтауда; болашақ мамандардың кәсіби бағдарлану деңгейлерін арттыруда оқытушыларға тиімді құрал бола алады. Ол болашақ дипломаттармен тәжірибелік экспериментке дейінгі және кейінгі жұмыс нәтижелері бойынша дәлелденді:

- болашақ дипломат мамандардың шеттілдік мәдениетаралық қарым-қатынасты бағалау деңгейлерінің көрсеткіштері арнайы курстан кейін артты. Бұл «Шеттілдік дискурс коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курс» атты бағдарламасының тиімділігін көрсетеді.

- болашақ дипломат мамандардың «Қарым – қатынаста өзіндік бағалау деңгейлерін анықтау» атты құрал бойынша эксперименттен кейінгі көрсеткіштері 76,6-ден жоғары деңгейді көрсетті.

- болашақ дипломат мамандардың «Мәдениетаралық айырмашылықтарды бағалай білу қабілетін анықтау» сауалнамасының нәтижелері бойынша

эксперименттен кейінгі көрсеткіштер 84,6-ден жоғары екендігін анықтады. Бұл жүргізілген эксперименттің жұмыстардың тиімділігін толық дәлелдейді.

- «Сіз сөйлей және тыңдай?» сауалнамасының нәтижелері бойынша эксперименттен кейінгі көрсеткіштер 91,2-ден жоғары.

- болашақ дипломаттардың «Сіз қақтығысқа жақын адамсыз ба?» сауалнамасы бойынша эксперименттен кейінгі көрсеткіштер 0-ден төмен. Бұл кері болжамның дәлелденуі болашақ дипломаттардың қақтығысқа бейімділіктерінің едәуір төмендегенін дәлелдейді.

- Бесіншіден, алынған нәтижелердің оң болуы «Шеттілдік дискурс коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курсының» үш модулі бойынша ұйымдастырылды. Курс интеграциялық ұстаным негізінде болашақ дипломат мамандардың курс бойынша шеттілдік дискурста мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда жалпы ақпараттану деңгейлері мен коммуникативтік іскерліктерін анықтау, тақырып бойынша ғылыми-методологиялық білім деңгейлерін жетілдіру, коммуникативтік құзыреттіліктері мен қарым-қатынас іскерліктерін дамыту және зерттеудің дамытушы бағдарламасына сәйкес курсының нәтижелілігіне сараптама жүргізу шараларын қамтыды.

Сонымен бірге курс барысында рефлекпрактикумдар мен жаңаша бағыттағы тест-фреймдер жүргізілді. Эмпирикалық зерттеу нәтижелері аталмыш курстың мақсатқа жеткендігін, болашақ дипломат мамандардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурста дискурсивті құзыреттілігін дамытуда тиімділігі дәлелдеп берді.

Қорытындылап айтқанда, «Шеттілдік коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік» атты бағдарламасы болашақ дипломаттарды даярлаудағы шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруда дидактикалық проблемаларды шешудің маңызды және тиімді факторы болып табылды.

Сонымен өткізген тәжірибелік-эксперименттік жұмыс зертеудегі болжамды растап, дәлелдеуге мүмкіндік берді. Болашақ дипломат мамандардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың тиімділігі тәжірибелік-эксперимент жұмыстары арқылы дәлелденді және зерттеу нәтижелері бойынша ұсыныстар мен тұжырымдар жасалды.

Зерттеу тақырыбы өзектілігі, оның барлық салаларын жеткілікті дәрежеде қамту мүмкін емес, сондықтан қарастырылып отырған зерттеу мәселесі толығымен шешімін тапты деуге болмайды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Еліміздің саяси, экономикалық және әлеуметтік дамуы жағдайында шетел тілінде қарым-қатынас құралы ретінде пайдалану басымдыққа ие болған кезде, университеттерде шеттілдік білім беруде коммуникативтік дискурсты дамытудың жаңа тәсілдерін іздеу өзекті бола түсуде. Бакалаврларды даярлаудың мазмұны мен деңгейіне қойылатын мемлекеттік талаптарды орындау үшін, атап айтқанда. Болашақ дипломат мамандығы бойынша оқитын студенттерге кәсіби коммуникация саласында ауызша және жазбаша шетел тілінде еркін сөйлеу деңгейіне жету қажет.

Еліміздің халықаралық аренада және дипломатиялық қатынастар жүйесіндегі байланыстардың кеңеюі кәсіби мамандардың осы саладағы тапшылығы мен қажеттілігін тудырды. Ұзақ уақыт бойы халықаралық мамандар құрамына негізінен сыртқы істер министрлігі қызметкерлері және сыртқы істер министрлігімен тығыз жұмыс істейтін шекара немесе қорғаныс орындарының қызметкерлері кірді. Қазіргі таңдағы оның қатарында дипломаттар, тілшілермен бірге, қызмет түріне қарай шетелдік сапарлармен және шетелдік серіктестерді қабылдаумен байланысты қызметкерлер де жатады. Демек, болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсы оның дискурсивтік құзыретілігі мен мінез-құлқына тікелей әсер ете отырып, күрделене түсуде. Яғни мәдениетаралық қарым-қатынасқа дайындық кезінде бірінші кезекте шетел тілдерін мамандыққа байланысты интеграциалы түрде үйрену қажеттігі туындайды.

Бірінші зерттеу міндеті келесідей шешілді, Қазіргі таңда кәсіби дипломаттарға әртүрлі талаптардың қойылғанына қарамастан, олардың ең озық әрі жақсы қасиеттері әрқашан өз мәртебесінде бағаланып келді. дегенмен оларға қазіргі таңның шындықтары мен ерекшеліктері ескеріле отырып көптеген талаптар қойылады.

Дипломаттарға, соның ішінде жас мамандарға қойылатын білікті талаптар:

- шетел тілдерін жоғарғы деңгейде меңгеру және мемлекетіміздің конституциясы мен «Дипломатиялық қызмет» туралы заңына, халықаралық келісімдерді өз деңгейінде асыра білу;
- өз ұлтының мүддесі мен қауіпсіздігін сақтау жолдарын білу;
- ақпараттық технологияларды жақсы игеріп, ағымдағы мәліметтерді кәсіби деңгейде талдай алу;
- кәсіби білікті маман өзін этикалық жағына өзін дамыта отырып, дискурс дамыту барысында, ұжыммен коммуникативтік дискурсқа түскен кезде сыйластық қатынасты және қарапайымдылықты қатаң сақтауға міндетті;

Осындай шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурстық сұхбатты қараңғы бөлмеде қара тышқанды ұстап алумен бірдей деген пікірлерде айтылып жатады. Себебі сұхбаттың не жайында болатынынан бейхабар болғандықтан, екі елдің ойынан шығатындай жауап беруге дайын болу қажет болады. Яғни, шетел тілін толық меңгеру, шетел тілінде қарам – қатынасқа түсе білуі, жазбаша және ауызша алға қойылған мақсаттарын жүзеге

асыра білуі керек. Сонымен қатар дереккөзінен алынған, ақпараттармен жұмыс істей алу, және алған субъективтік көзқарасын дәлелдеу мақсатында кездескен көптеген проблемаларды шешуде қолдана алуы, көпшілік ортада дискусс дағдысын дамыта алу, дәлелдерді нақты көрсете отырып дебат жүргізе білу Сонымен дипломат мамандардың кәсіби қызметінің шеттілдік даярлаудағы талаптары кәсіби қызметінің талаптарына сәйкестендіріледі, ол талаптары оқыту бағдарламаларында анықталып жүзеге асырылады.

Екінші міндетті шешуі келесідей тұжырымдар жасалды. Қарапайым тілмен айтқанда, дискурс - коммуникативті оқиға. Осы қоғамда қабылданған сыпайылықты байқамай-ақ, одан шығу мүмкін емес. Дискурсқа қатысушы белсенді (сөйлейтін) немесе енжар қатысады (тыңдаушы белсенді, ақпаратты сіңіреді немесе енжар тыңдауға мәжбүр). Қалай болғанда да, дискурсқа қатысушының белгілі бір психологиялық жағдайын тудырады-бұлжеке маңызды әрекет болады.

Демек, дискурс - бұл тек сөйлеу әрекетінің өнімі ғана емес, сонымен бірге экстралингвистикалық факторлармен анықталатын оны құру процесі, яғни, коммуникативтік контекст және қарым-қатынас шарттары. Сонымен бірге, ауызша қарым-қатынас стратегиясы, коммуниканттардың ауызша және вербалды емес мінез-кұлқы, сондай-ақ жасалған немесе қабылданған мәтіннің түрі, формасы мен мазмұны осы мәдени контекстпен және коммуникативті тұлғалардың коммуникативтік мақсаттарымен анықталады.

Үшінші міндетті шешуі Ішкі және пәнаралық байланыстарды жүргізу қажет. Бұл байланыстардың дамуы тереңдетілген, оқу пәндерінің негізіне әсер етеді және бүкіл оқу үдерісін жетілдіру үшін түбегейлі маңызға ие. Олар ғылыми білімді трансформациялау негізінде оқу білімін интеграциялауды білдіреді және оқыту мен оқытуға қол жеткізуге тікелей әсер етеді.

Дипломатиялық шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастырудың қазіргі лингводидактика бойынша оқыту ерекшеліктері:

- оқып жатқан ел туралы мәдениеттанымдық және лингвотанымдық материал;

- мәдени релятивизм принциптері өзге тілде қабылданған тәртіп модельдері мен нормалар бірлігі;

- әлеуметтік жағдайлардың өзара әрекет етудің типтік сценарийлері, мәдениетаралық байланыс жасаудың әр түрлі мақсаттарында қолданылатын құрылымдар;

- аталған функционалды шеттілдік нормалары мен өзгеру үрдістері, қатаң дипломатиялық тілінің ерекшеліктері;

Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруда болашақ дипломаттар:

Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыру процесінде болашақ дипломаттардың коммуникациясын дамытудың ең маңызды лингводидактикалық шарты арнайы білім беру ортасын құру болып табылады.

Білім беру ортасын құру мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастыруға кең мүмкіндіктер береді: оқу іс-әрекетінің мақсаттарын

бейнелеу; оқу іс-әрекетінің міндеттерін анықтау; оқу іс-әрекетінің мазмұнын игеру; оқу әрекетін жүзеге асыру шарттарын көрсету; оқу іс-әрекетінің ерекшеліктерінің көрінісі.

Төртінші міндетті шешу барысында, шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дипломаттық дискурсты шеттілдік білім беру барысында қалыптастыру моделін дайындалды. Бұл модел құрылу барысында болашақ дипломат мамандардың мәдениетаралық коммуникативтік дипломаттық дискурсын қалыптастыруда өзіндік ерекшеліктері анықталды. Соның негізінде оқыту үрдісінде интегративті технологиялардың бірлігі құрылып, шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсы қалыптасқан дипломатиялық маманды қалыптастырудың негізгі нәтижесі болды.

Моделдеудің тұжырымдамалық ережелеріне сәйкес кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыру әдістемесі жүйелі, бір-бірімен байланысты, функционалды түрде біріккен, түпкілікті нәтижеге жетуге бағытталған.

Модел негізінде болашақ дипломаттарды даярлауда шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың әдістемелік тапсырмалар жиынтығы жүйеленді. Осы бағытта ұйымдастырылған кәсіби бағдарланған коммуникациялық-кәсіптік-дипломаттық кешеннің пәндік мазмұнын оқыту және нақты кәсіби қарым-қатынас жағдайына барынша сәйкестендірілді. «Шеттілділік коммуникациясына бағытталған кәсіби тілдік курсы» шеттілдік білім беру барысында қалыптастыру моделінің тиімділігін тәжірибелік-эксперимент жұмыстарын жүргізуге негіз болды.

Зерттеу жұмысының бесінші міндетінің шешімі тәжірибелік-эксперименттік жұмыс негізінде іске асырылды.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар барысында төмендегі нәтижелерге қол жеткіздік:

- болашақ дипломат мамандардың ерекшелігін анықтайтын субкомпетенциялары: кәсіби дискурсивтік-дипломатиялық, коммуникативтік-аналитикалық, болжамдық-кәсіби деп белгіленді.

- эксперименттік жұмыс барысында студенттердің көбінде кәсіби құзыреттіліктері рецептивті, репродуктивті деңгейден репродуктивті-продуктивті, продуктивті деңгейіне қалыптасқаны белгіленді.

Бұл өзгерістер оқытудың құрылымдық-мазмұндық моделін қолданумен байланысты анықталды.

Осылайша, эксперименттік оқыту барысында алынған деректер зерттеу болжамын растайды және кәсіби білім беру үдерісінде болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсты қалыптастырудың ұсынылып отырған құрылымдық-мазмұндық моделін қолданудың тиімділігін көрсетеді.

Зерттеу жұмысымызда қарастырылып отырған мәселелердің барлық аспектілері толық әрі жан-жақты шешімін тапты деп айтудан аулақпыз. Өйткені, болашақ дипломаттардың шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын шеттілдік білім беру барысында қалыптастыру күрделі әрі көп сатылы мәселе болғандықтан, келешекте осы мәселені жеке және басқа қырынан да зерттелуі қажет деп білеміз.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Карасик Б.Н. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М.: Гнозис, 2007. – С.45-47
- 2 Е.С.Кубрякова О понятии дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике: обзор // Дискурс, речь, речевая деятельность. Функциональные и структурные аспекты: сборник обзоров. -М.: ИНИОН РАН, 2000.-С. 7-25.
- 3 Попов Е. И. Современная дипломатия: Теория и практика. Курс лекций. Часть 1. Дипломатия - наука и искусство. -М., 2000.-С.67-68
- 4 Чернявская В.Е. Дискурс как объект лингвистических исследований // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса: Сб. науч. тр. -Спб.: Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та экономики и финансов, 2001. -С. 11-22.
- 5 Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков (языковой вуз) : дис. ... д. п. н. -М., 1994. –С. 34.
- 6 Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. -М.: Слово, 2000. С. 624.
- 7 Хунфельд Г. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков (языковой вуз) : дис. ... д. п. н. -М., 1994. –С. 34.
- 8 Смағұлова Г.Н. Шешендік сөздердің дискурсы. – Алматы, 2008. – Б. 17-18.
- 9 Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы. –Алматы: ҚазХҚЖ ӘТУ, 2010. – 324 б.
- 10 Чакликова А.Т. Тілдік тұлғаның кәсіби біліктілігін қалыптастыруда пән мен тілді біріктіріп оқыту тәсілі // «Наука и Жизнь Казахстана».– Алматы, 2011– Б. 45.
- 11 Кульгильдинова Т.А. Концептуальная основа формирования иноязычной прагмапрофессиональной коммуникативной компетенции будущих ит специалистов. *Вестник Казахского национального женского педагогического университета*, - 2020.- № (4).-С.80-89.
- 12 Толпыгина О.А. Дискурс и дискурс-анализ в политической науке // Политическая наука. — 2002. -№ 3. – С. 72-86.
- 13 Касымова Г.М. «Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе».- Алматы, 2005.- Б.23-25
- 14 Gibson, Robert. Intercultural Business Communication. – Oxford University Press, 2002. – 111 p.
- 15 Чернявская В.Е. Дискурс как объект лингвистических исследований // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса: Сб. науч. тр. -Спб.: Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та экономики и финансов, 2001. -С. 11-22.
- 16 Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне. -М.: Весь мир, 2003. - С. 326.

- 17 Гураль С.К. Дискурс-анализ в свете синергетического видения. Томск : Изд-во ТГУ, 2008. -176 с.
- 18 Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. Изд. стереотип. URSS. 2020. –272 с.
- 19 Нойнер Г. Еще раз о лингводидактике // Иностранные языки в школе. -2008. -№ 8. -С. 4–10.
- 20 Жайтапова А.А. Профессиональный рост учителей в системе повышения квалификации — Алматы: РИПК СО, 2006. — 316 с.
- 21 Ахатова Б.А. Особенности политической коммуникации // Вестник КазУМОиМЯ, серия «Филология»– 2004.. – № 3 (9). – С. 23-32.
- 22 Бүркітбаева Г. Деловой дискурс. Онтология и жанры – А: Ғылым, 2005. – 235 б.
- 23 Каплан М : OGİZ devlet siyasi edebiyat uyuşevi, 1941.- 156 с.
- 24 Чошанов М. Методика использования информационно коммуникационных технологии в иноязычном образовании студентов неязыковых вузов. дисс. ... докт. пед. наук 13.00.01 / Ф.К. Атабаева. – Алматы, 2010. - С. 91.
- 25 Матюшкин А.М. Теоретические вопросы проблемного обучения 1994. - №11 – С.4-10
- 26 Вазина К. Леммерман Х. Уроки риторики и дебатов: пер с нем. -М.: ООО «Уникум-Пресс», 2002. -336 с.
- 27 Николаева Т.К. Краткий словарь терминов лингвистики текста // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 8. Лингвистика текста / Сост., общая ред.-М.: Прогресс, 1978. -480 с.
- 28 Кубрякова Е.С. О понятии дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике: обзор // Дискурс, речь, речевая деятельность. Функциональные и структурные аспекты: сборник обзоров. -М.: ИНИОН РАН, 2000. -С. 7-25.
- 29 Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. -М.: Советская энциклопедия, 1990. -С. 136-137
- 30 Зимняя И.А. Педагогикалық психология: Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. Екінші толықт., түзет. және қайта өнд.бас. /Орыс тілінен аударған М.А. Құсайнова. – М.: Логос; Алматы: TST-companу, 2005. - 368 б.
- 31 Земцова Е.В. Интегративный подход к оценке единой социально-профессиональной компетентности выпускников вузов / И. А. Зимняя, Е. В. – - М.: Москва, 1990.- С.14-19
- 32 Козлова Е. П. Диалог Сократа и его педагогический потенциал [Электронный ресурс] // Альманах современной науки и образования. -2011. -№ 9 (52). -С. 66-72.
- 33 Хунфельд Г. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков (языковой вуз) : дис. ... д. п. н.- М., 1994. -С 34.
- 34 Берулава М.Н. Теоретические основы интеграции.-М.: Совершенство, 1998. – 119с.

- 35 Жанпейсова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. -Алматы, 2002.- 244 б.
- 36 Новик Д.М. Исследование процесса получения нитрата калия конверсионным методом / Н.И. Воробьев, О.Б. Дормешкин, // Весті Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Сер. хім. навук. – 2002. – № 4. – С. 8–13
- 37 Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология. Оқу құралы. - Алматы: Жазушы. -2004. -208 б.
- 38 Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание: пер. с англ., отв. ред. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучевой. — М.: Русские словари, 1996. — 416 с.
- 39 Макович Б. Преодоление культурных различий Минск.- М. : АСТ.,1989.- 74 с.
- 40 Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері: филолог. ғылым. докт. ... авторефер. - Алматы, 2007. -49 б.
- 41 Молдабаева К.Е. Мәдениетаралық қатысымдық күзiреттiлiктi қалыптастыру жолдары: маг. дис. – Алматы, 2016. – 19 б.
- 42 Жанұзакова З.О. Студенттердің мәдениетаралық коммуникативтік біліктілігін қалыптастыруда интернетті қолдану : маг. дис. – Алматы, 2011. – 91 б.
- 43 Исраэлян В.Л. Дипломаты лицом к лицу.-М.,1990. –С.11-34
- 44 Джусубалиева. Д.М. Цифровые технологии в иноязычном образовании. Дистанционное обучение Учебно-методическое пособие. КазУМОиМЯ - Алматы, 2019 –С.272
- 45 Никольсон Г. История дипломатии. 2-е издание / Под ред. В.П.Потемкина Минск.- М. :, 1965.- с. 3.
- 46 Абыканова Б.Т. Компьютерлік технологияны пайдалану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігінің арттырудың дидактикалық шарттары. Оқу құралы. - Алматы: Жазушы. -2014. -28 б.
- 47 Қазақстан Республикасының студент жастарына ұлттық тәрбие беру тұжырымдамасы: Алматы, 2010. //«Толеранттылық қағидалары Декларациясы» - Астана, 1995. -10-28 б.
- 48 Қазақстан Республикасының Конституциясы (Ата Заңы). –Астана, 1995.- С.29-35
- 49 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.- Астана, 2011.-12 с.
- 50 Комина Н.А. Учебный дискурс в типологии ситуаций коммуникативно-ориентированного обучения языку // Психология общения: Социокультурный анализ. Материалы международной конференции. — Ростов-на-Дону: Ин-т психологии РАН, РГУ, 2003. -С. 169 – 172.
- 51 Чичерин Г.В. Компетентностный подход в образовании //Школьные технологии.-2004.- №5. –С. 3-12.
- 52 Рахманин О.Б. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения. - М.: Наука, 1998. - 169 с
- 53 Ранних А.А. Сказка в диалоге русской и немецкой культур / Т.Ю. Вавилина // Мир славянских, германских и романских культур: их взаимосвязи и взаимодействие в языке и литературе. Межвуз. со. науч. тр. Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 2000. - С. 45-47.

54 Жид А. Коммуникативная компетентность в социализации личности: Автореф. дис. ... социол. Наук / И.Л. Виноградова. - II. - Новгород, 2002. - 40 с.

55 Гусев Ф.Т. Основные слагаемые культуры речевого общения в контексте межкультурной коммуникации / О.В. Виноградова // Лемпертовские чтения. — Пятигорск: ПГЛУ, 2004. - Вып. 6. - С. 16-21.

56 Карт П., Фокс К. Преодоление культурных различий. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2005. – 224 с.

57 Русакова О.Ф. Дискурс, политический дискурс, политическая дискурсология // Многообразии политического дискурса.- Екатеринбург, 2014. –С.23

58 Степанов, Ю.С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности / Ю.С. Степанов // Язык и наука 20 века. - М.: Институт Языкознания РАН, 1995. - 420 с.

59 Демьянков В.З. Язык науки как элемент культур // Роль гуманитарных наук в современном обществе: Состояние и перспективы. Сборник статей. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2015. –С. 149–161

60 Николаева Т.К. Краткий словарь терминов лингвистики текста // Т.М. Николаевой. -М.: Прогресс, 1978. -480 с.

61 Van Dijk T. A. Discourse and Context: A Socio-Cognitive Approach. Cambridge.- New York: Cambridge University Press, 2008.-P.125 с.

62 Әділова А. Қазіргі қазақ көркем шығармаларындағы интертекстуалдық репрезентациясы, семантикасы, құрылымы фил.ғыл.докт.диссертациясы. – Алматы, 2009. – 235 б.

63 Борботко Основные слагаемые культуры речевого общения в контексте межкультурной коммуникации / О.В. Виноградова // Лемпертовские чтения. — Пятигорск: ПГЛУ, 2004. - Вып. 6. - С. 16-21.

64 Ильин И.А. Слова и смыслы: опыт описания политических понятий / М.В. Ильин. - М.: Рос. полит, энцикл., 1997.-430 с.

65 Уханова А.А. Культура и демократия / Р. Инглхарт // Культуры имеют значение. Каким образом ценности способствуют общественному процессу. - М.: РГАУ, 2002.-320 с.

66 Маркович М.Л. Реализация модели эпизода общения в устном переводе / Перевод как моделирование и моделирование перевода: Сб. науч. тр. - Тверь: Изд-во Твер. ун-та, 1991. - С. 56-68.

67 Мишланова С.Л. Профессиональная языковая личность как категория когнитивного терминоведения / С Л. Мишланова // Изменяющийся языковой мир: доклады Международной научной конференции. - Пермь: ЛГУ, 2001.- С.56-57.

68 Серова Т.С. Ситуативная и контекстная обусловленность обучения переводческой деятельности и условиях межкультурной коммуникации / Т.С. Серова // Коммуникативное обучение языкам в школе и вузе. Материалы междунауч. конф. - Пермь, ПГТУ, 1999. - С. 13-19.

69 Бергельсон М.Б. Лингвистические методы исследования: в области (межкультурной) коммуникации / М.Б. Бергельсон // Коммуникация:

- концептуальные и прикладные аспекты. - Ростов н/Д.: Изд-во ИУЭП, 2004. - С. 4-12.
- 70 Винокур Т.Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения / Т.Г.Винокур. – М.: Наука, 1993. - 169 с.
- 71 Оразбаева Ф. Тілдік қатынастың теориялық негізі \ \ Тіл әлемі. Мақалалар. Зерттеулер. – Алматы: Ан Арыс, 2009. – 368 б.
- 72 Әлкебаева Д.Қазақ тілінің прагмастилитикасы. -Алматы, 2007.- 30 б
- 73 Кеншінбаева Ж. Қазақ мәтінінің семантика-интонациялық мүшеленуі (эксперименттік-фонетикалық зерттеу): филол. ғылымд. канд. ... авторефер. - Алматы, 2005. -27 б.
- 74 Буркітбаева Г.Г. Текст и дискурс. Типы дискурса. Учебное пособие. – Алматы, 2006.- 45 б.
- 75 Нұрмышева Ш.А. Кинодискурс аудармасының қатысымдық прагматикалық сипаты: филол. ғылымд. канд. ... авторефер .- Алматы, 2010. -23 б.
- 76 Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: пособие для учителя. 3-е изд., перераб. и доп. -М.: АРКТИ, 2004. – 192 с.
- 77 Бим И.Л. Компетентностный подход к образованию и обучению иностранным языкам / И.Л. Бим, А.В. Хуторской // Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. / под ред. А.В. Хуторского. – М.: Научно внедренческое предприятие «ИНЭЖ», 2007. – 327 с.
- 78 Золотнякова А.С. Личность в структуре педагогического общения. – Ростов н/д: РГПИ, 1979. – 201 с.
- 79 Чернявская В.Е. Дискурс как объект лингвистических исследований // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса: Сб. науч. тр. -Спб.: Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та экономики и финансов, 2001. -С. 11-22.
- 80 Чудинов А.П. Политическая лингвистика: учеб. пособие. – М, 2006. – 256с.
- 81 Айтбаев Ә. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Алматы, 2007. – 618б.
- 82 *Апресян Ю.Д.* Образ человека по данным языка: Попытка системного описания//Вопросы языкознания. -1995. - С.37-66
- 83 Мухаметзянова Г.В. Дискурс-анализ в свете синергетического видения. -Томск : Изд-во ТГУ, 2008. -160 с.
- 84 Матюшкиннің А.М. Рахманов И.В. Обучение устной речи на иностранном языке. Учебное пособие. –М. : Высшая школа, 1980.- С. 89.
- 85 Чошанов М. Методика использования информационно коммуникационных технологии в иноязычном образовании студентов неязыковых вузов. дисс. ... докт. пед. наук 13.00.01 / Ф.К. Атабаева. – Алматы, 2010. - С. 91.
- 86 Сериков Б.Б. Математическая модель динамической системы // Сборник статей XV Международной научно-практической конференции «EurasiaScience». – М.: «Actualnots. RF», 2018. – Ч. 1.- С. 134-137
- 87 Мұханбетжанова Ә. Педагогиканы оқыту әдістемесі: оқулық / Ә. Мұханбетжанова . - Алматы : Дәуір, 2011. - 356 б.

- 88 Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного образования. - М., 2000. -96 с.
- 89 Стефанов Н. Мультипликационный подход и эффективность. – М.: Прогресс, 1976. – 251 с.
- 90 Блауберг И.В. Проблема целостности и системный подход. Учебное пособие. –М. : Высшая школа, 1998.- С. 12
- 91 Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. – М.: Эдиториал, 1997. – 440с.
- 92 Высокой И.Е. Система познания: принципы и подходы / И.К. Высоков // Познание. Общество. Развитие. - М.: ИУ РАН, 1996. – С. 104-125.
- 93 Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность / А.А. Леонтьев. - М.: Просвещение, 1969. - 214 с.
- 94 Серова Т.С. Ситуативная и контекстная обусловленность обучения переводческой деятельности и условиях межкультурной коммуникации / Т.С. Серова // Коммуникативное обучение языкам в школе и вузе. Материалы междунауч. конф. - Пермь, ПГТУ, 1999. - С. 13-19.
- 95 Шкатова Л.А. Принципы и методика лингвокультурологического анализа / Л.А. Шкатова // Слово высказывание-текст в когнитивном, прагматическом и культурологическом аспектах: тез. междунауч.-прагм. конф. - Челябинск: ЧелГУ, 2000. - С. 18-20
- 96 Баева И.А. Психологическая безопасность в образовании. Монография. — СПб.: Союз, 2002. — 271 с.
- 97 Белогуров А. Ю. Особенности управления социальной адаптацией дошкольников // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 10. – С. 31–35.
- 98 Роджерстің феноменологиялық теориясы; Адам жанартылатын организм ретінде; Өзіндік тұжырымдама және қатысты мақала: «Карл Роджерс ұсынған тұлға теориясы». Алматы- 2021. — 271 с.
- 99 Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования // Иностранные языки в школе.- 2001 Т. 10. – С. 131–135.
- 100 Пассов Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
- 101 Аргунов Е.Р. «Активные методы обучения» — Аргунова //Елена Рэмовна – М.: Издано: 2005– 92 с.
- 102 Жанпейсова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту оқу құралы . -Алматы, 2002.- 16-176.
- 103 Вербицкий А.А. Компетентный подход и теория контекстного обучения/ Вербицкий А.А – М.: Москва, 1991 С. 26–27.
- 104 Новик Д.М. Технология серной кислоты. Тексты лекций по одноименному курсу для студентов. М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2015. –С. 149–161
- 105 Жампейсова К.К. Современные аспекты подготовки будущего учителя 12-летней школы: образование. М.:Алматы , 2018. –С. 49–61
- Вербицкий А.А. Компетентный подход и теория контекстного обучения. Г. Костомаров. - М.: Русский язык, 1980. - 92 с.

- 106 Новик Д.В. Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 18. Логический анализ естественного языка. -: Прогресс, 1986. - С- 78-92.
- 107 Тенищева В.Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции: дис. ... д. п. н.: 13.00.01 / Тенищева Вера Федоровна; Место защиты: ГОУВПО "Московский государственный лингвистический университет".- М., 2008.- 399 с.
- 108 Борулава М.Н. Теоретические основы интеграции образования / М.Н. Борулова. – М.: Совершенство, 1998. – 119с.
- 109 Базир Л.Н. Интегративная технология управления самостоятельной работой студентов транспортных вузов: на примере изучения иностранных языков / Л.Н. Базир. – Самара, 2005. – 69 с.
- 110 Бушуев М.С. Инновационный и интегративный подходы к организации самостоятельной работы студентов / М.С. Бушуев, С.И. Шелобаев. – М., 2010. – 67 с.
- 111 Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам / Н.Д. Гальскова. – М.: АРКТИ, 2004. – 215 с.
- 112 Борулава М.Н. Структурно-грамматический анализ предложений в процессе преподавания иностранного языка в техническом вузе // Молодой ученый. — 2015. — № 8. — С. 784–786.
- 113 Нойнер Г. Еще раз о лингводидактике // Иностранные языки в школе. -2008. -№ 8. -С. 4–10.
- 114 Хунфельд Г. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков (языковой вуз): дис. ... д. п. н. -М., 1994. -С 34.
- 115 Кудрявцев В.Т. Основы теории дискурса. – М.: Гнозис, 2003. – 280 с.
- 116 Скаткин М.Н. Теоретические основы интеграции образования / Учебное пособие. –М. : Высшая школа, 1992.- С. 29
- 117 Волович Л.А. Деятельность, сознание, дискурс и языковая система // Языковое общение. Процессы и единицы. -Калинин: КГУ, 1988. - С. 7 - 13.
- 118 Вазина К. Леммерман Х. Уроки риторики и дебатов: пер с нем. -М.: ООО «Уникум-Пресс», 2002.- 336 с.
- 119 А.Н. Шамов Методика преподавания иностранных языков: общий курс учеб. пособие / отв. ред.. — М.: Восток, 2008.-С 11.
- 120 Нерсесянц В. С. Сократ: диалоги [Электронный ресурс]. -М.: Наука, 1977. URL: <http://www.sno.pro1.ru/lib/nersesyantz/6.htm> (дата обращения: 20.07.2018)
- 121 Нестерова С.В. К проблеме обучения коммуникативной грамматике иностранного языка в вузе // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики. -2016. -№ 2. -С. 128-138.
- 122 Волкова Л.В.Формирование коммуникативной компетенции преподавателя английского языка: автореферат дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук: 13.00.08 / Л.В. Волкова. – Астана, 2009. – 28 с.

- 123 Толстихина Е.В. Коммуникативный дискурс в межкультурной коммуникации// Социально-гуманитарные знания. -Ростов-на-Дону: Изд-во ЮФУ, 2008.- Вып. 12. – С. 413 – 422 (0,5 п.л.)
- 124 Киров Е.Ф. Текст и дискурс в семиотическом соотношении // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2. Языкознание. – 2018. – Т. 17, № 2. – С. 15–25
- 125 Бисекенов К., Садырова М. Әлеуметтанудың түсіндірме сөздігі. — Алматы: Сөздік-Словарь, 2007. — 344 б.
- 126 Саяси түсіндірме сөздік. – Алматы, 2007. -491с.
- 127 Есенова Қ.Ө. Қазақ медиа-мәтінінің прагматикасы. -Алматы, 2007.-345с.
- 128 Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. -М.: Советская энциклопедия, 1990. -С. 136-137.
- 129 Руденко А.П. «Формирование дискурсивной компетенции в системе обучения межкультурной коммуникации». - Владикавказ: издательство СОГУ, 2004.-С.78-90.
- 130 Айтмамбетова Б.Р. Жанашыл педагогтар идеялары мен тәжірибелері. -Алматы, 2001.- 67с.
- 131 Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Ред. Л. Р. Зиндер, М. И. Матусевич; Акад. наук СССР, Отд-ние лит. и яз., Комис. по истории филол. наук. — Л. : Наука. Ленингр. отд-ние, 1974. — 427с.
- 132 Мейірманқұлова Т. Білім берудегі инновациялық технологиялар. - Алматы, 2005.-335с.
- 133 Өстеміров К., Айтбаева А. Қазіргі білім беру технологиялары Алматы, 2006. -140с.
- 134 Коптельцева Г. Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг: учебно-методическое пособие. –М.: Юнити, 2015. -223 с.
- 135 Ахатова Б.А. Особенности политической коммуникации // Вестник КазУМОиМЯ, серия «Филология»– 2004 . – № 3 (9). – С. 23-32.
- 136 Каримов З.Ш. Теория и практика институциональной интеграции высшего профессионального педагогического образования на основе синтеза внешнего и внутреннего компонентов: автореф. дис. ... д. п. н. -Уфа, 2009.-34с.
- 137 Коптельцева Г. Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг»– 2004. -№ 3 (9). – С. 23
- 138 Рувинский Л.И. «Педагогика институттарының студенттеріне арналған оқу құралы».- 1974. - 427с.
- 139 Зимняя И.А. Педагогикалық психология: Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. Екінші толықт., түзет. және қайта өнд.бас. /Орыс тілінен аударған М.А. Құсайнова. – М.: Логос; Алматы: TST-companу, 2005. - 368 б.
- 140 Дьяченко В.К. Сотрудничество в обучении. - М., 1990. – 179 с.
- 141 Козлова Е. П. Диалог Сократа и его педагогический потенциал [Электронный ресурс] // Альманах современной науки и образования. -2011.- № 9 (52). -С. 66-72. Екінші бөлім бойынша қорытынды
- 142 Елубаева Перизат Келдибаевна «Моделирование компетентностного образования в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции

регионоведа» автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук: 13.00.02

143 Copeland M. Socratic Circles: Fostering Critical and Creative Thinking in Middle and High School [Электронный ресурс]. Portland, ME: Stenhouse Publishers, 2005. 173 p. URL: <http://booksee.org/book/1248740> (дата обращения: 20.07.2018)

144 Светенко Т.В. Путеводитель по дебатам // Дебаты. Учебно-методический комплект. -М.: БОНФИ, 2001. -167 с.

145 Jack C. Richards and Theodore S. Rodgers Approaches and Methods in Language Teaching. Second Edition. -Cambridge University Press, 2003. - 270 с.

146 Knapp-Potthoff A. Interkulturelle Kommunikationsfähigkeit als Lernziel [Текст] / A. Knapp-Potthoff // Aspekte interkultureller Kommunikationsfähigkeit / Hrsg. A. Knapp-Potthoff, M. Liedke. – Munchen: Iudicum, 1997 – P. 181-205

147 Agar M. Language Shock: Understanding the culture of conversation / M. Agar. — Harper Paperbacks, 1995.-P.34-36

148 Oxford R. Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know [Текст] / R. Oxford. –Boston: Heinle and Heinle Publishers, 1990. – 143 p.

149 Levels. – Council of Europe. Council for Cultural Co-operation. – Strasbourg, 1987. – 77p.

ЕВИТИМ АЛИШМА МЎФРЕДАТИ

ЛисансЎстЎ еВитим sonrası

YABANCI SOYLEVIN İLETİŐİMİNİ (KATILIMINI) AMALAYAN
PROFESYONEL DİL KURSU

Lisans ana bilim dalına göre

6B03101 – Uluslararası İliŐkiler (Diplomat)
45 saat (1 kredi)

Kazakistan Cumhuriyeti Milli EВitim Bakanlığı

nsz

1) Abılay Han Kazak Uluslararası iliŐkiler ve dЎnya dilleri Ўniversitesi ЎssЎndeki “Standart program, profesyonel yabancı dil eВitimi (DeВiŐtirilmiŐ eВitimi geliŐtirme, 6B03101-Uluslararası İliŐkiler) kursunda bir grup uzmanlık için bir eВitim blЎmЎ” **HAZIRLAYAN VE SUNAN**

2) K.C MEB YЎksek ve YЎksek EВitim sonrası eВitim kurumunun Cumhuriyet genelindeki eВitim ve yöntem kurulu toplantısının/2021 tarihli protoklЎ kararıyla **ONAYLANAN ve YЎRЎRLЎĐE GEÇİRİLEN**

3) Standart eВitim programı,6B03101-Uluslararası İliŐkiler (Diplomat) ana bilim dalına göre K.C/...-2021 milligeneleВitimi standartına uygun yapılmıŐtır.)

4) Bu standart eВitim programını yЎksek ve yЎksek eВitim sonrası eВitim kurumunun ana bilim dalları blЎmЎnЎn izni olmadan oВaltmak ve daВıtmak yasaktır.

İçeriĐi

- 1)Açıklayıcı not
- 1) Ders içeriĐi
- 2) Kaynaklar listesi
- 3) Yazarlar kurulu

Açıklayıcı Not

“Yabancı söylevin iletiŐimini (katılımını) amaçlayan profesyonel dil kursu” ЎssЎnde tЎm özel mesleki becerilerin oluŐturulduĐu iŐgЎcЎ piyasasının modern gereksinimlerini karŐılayan uzmanların eВitimindeki en önemli bileŐenlerdendir.

“Yabancı dil söylevini iletmeyi amaçlayan profesyonel dil kursu” **amacı** Đrencilerin modern içerik teknolojileriyle çalıŐma becerilerini ve yeteneklerini geliŐtirmek için kЎlt rlerarası. Dilsel, iletiŐimsel yetkinliklerin oluŐumudur.

Kurs görevleri aŐaĐıdaki maddeleri içerir:

1) Yabancı dildeki kültürlerarası iletişim şekillerini, çeşitlerini, modellerini, yapısını araştırmak;

2) Yabancı dildeki kültürlerarası iletişimin araştırma yöntemlerini kavramak

İletişimsel ve diplomatik yabancı dildeki diskurs iletişiminin yöntem türlerini kavramak;

3)Teorik ilmi tecrübede yabancı dildeki kültürlerarası iletişim temelinde kullanma uzmanlığı ile becerilerini oluşturmaya nüfuz etmek;

4)Modern integratif teknolojileri, binaenaleyh bugünkü hayatımızdaki rolünü araştırmak;

- Yabancı dildeki kültürlerarası iletişimi araştırmanın diplomatik diskurs ve modern integratif teknoloji türleri ve şekilleri:

- İntegratif teknolojiler ve yabancı dildeki kültürlerarası iletişimsel yeterliliği araştırmaya göre uzmanlığı oluşturmak;

- Öğrencilerin yabancı dildeki kültürlerarası iletişimsel araştırmalardaki modern integratif teknolojilerle çalışabilme becerilerini geliştirmek.

“Yabancı dil söylev iletişimine tönelik profesyonel dil kursu” kursunu tamamlayan öğrenci şunları bilmeli:

- Yabancı dildeki kültürlerarası iletişimi araştırmadaki integratif teknolojilerle çalışma özelliklerini;

- Yabancı dildeki kültürlerarası çalışmayı araştırmak;

- Yabancı dildeki kültürlerarası çalışma araştırmasındaki diplomatik diskurs ve modern integratif teknolojileri araştırma dalındaki uzman için gereken talepler.

Gerçekleştirebilmeli:

- Yabancı dildeki kültürlerarası iletişim durumu ve çeşitli iletişim dalı görünüşlerini analiz etme, günlük iletişim durumuna göre lazım olan yeni bilişsel-dilselkültür kompleksleri seöebilmeyi, modern integratif teknolojileri netleştirme yeteneklerini görstermeyi;

- Yabancı dildeki kültürlerarası iletişim ve diplomatik diskurs, binaenaleyh integratif teknolojilerin temel kavramlarına dayanmayı;

- problemleri eğitim teknolojisi sürecini uzmanlaştırmayı ve analiz etmeyi;

- Kültürlerarası ieltişimi araştırmadaki modern modüllü eğitim teknolojisini netleştirmek;

Kursun ön koşul derslerişunlardır:

Yabancı dildeki kültürlerarası iletişim teorisi, Felsefe, Sosyoloji ve Siyaset Temelleri, Temel Yabancı Dil, İkinci Yabancı Dil, Kazak/Rus Dilleri, Dil İletişimi Kültürü derslerine göre pratik, Mesleğe Giriş, Dil Bilimine Giriş,Modern Kazak ve Rus Dilleri, Okutulan Dil Teorisinin Temelleri.

Kursun **eş koşul** dersleri şunlardır: kullanmalı dilbilim ve yabancı dildeki kültürlerarası katılım, modern, integratif teknolojiler temeli, yabancı dildeki kültürlerarası iletişimsel araştırmalar yöntemi.

Kursun **son koşulları**: “Diplomatik Dosyalama”, “Diplomatik Protoköl ve Etiket”, “Her yönlü diplomasi”, “Kazakistan Cumhuriyeti’nin Elçilik Hizmeti”.

İçeriği. Giriş

“Yabancı dildeki kurs iletişimine yönelik profesyonel dil kursu” özel bir kurs olarak öğrencileri modern kültürlerarası iletişim ve yabancı dildeki kültürlerarası iletişim meselelerini araştırmanın ilmi yöndeki teorik temellerle birlikte modern integratif teknolojilerle tanıştırmaya yöneliktir.

Kurs yabancı dildeki kültürlerarası iletişimin teorik temellerinin esaslarını araştırmaya, onun kategori ve kavramsal yönünü tanıtmaya yöneliktir. Aynı zamanda adı geçen kursun esas görevlerine modern integratif teknolojilerle tanışma ve çalışma da girer.

Kursun profesyonel yönü: Kurs tarihi ve sosyal bilimleri kavratır. Toplumsal teoriyi geliştirmek için çok önemli yabancı dildeki kültürlerarası katılım süreci hakkında, çevreyi kültürel açıdan tanımanın çeşitliliği hakkında anlatılır. Binaenaleyh, modern integratif teknolojileri öğretir. Bu bilgiler öğrencileri yabancı dildeki kültürlerarası enstitüler durumundaki ve modern integratif teknolojiler dalındaki profesyonel göreve hazırlama imkânı verir.

Yabancı dildeki kültürlerarası katılım ilk zamanlarda ara ders şeklinde oluşmuştu. İlk eğitim programları ile yabancı dildeki kültürlerarası iletişimi okutma yöntemleri türlü ilim dallarından alınmıştı. Bu önceleri yabancı dildeki kültürlerarası katılıma elektifti açıklama verirdi. Ancak bu yabancı dildeki kültürlerarası katılım kursunun içeriğine oldukça nüfuz etmiştir.

Çünkü, onun dersler arası ispatı birçok geleneksel akvrayışlarla yöntemleri yendien ele alarak, anlamamıza imkân sağlamaktadır. Yabancı dildeki kültürlerarası ilişkiler meselelerini araştırmanın yeni yöntemlerini gündeme getirmiştir.

Binaenaleyh, bir başka dikkat çekeceğimiz durum ise bu yabancı dildeki kültürlerarası katılım araştırmadaki diplomatik diskurs ve modern integratif teknolojilerin önemini artırmakla ilmi eğitimin türlü dallarındaki bütün yararlı başarıları br yana ayrı bir ders şeklinde oluşmaktadır.

Kurs Konusu:

- 1 Giriş
- 2 Diplomatik ilişkiler
- 3 Diplomatik misyon
- 4 Diplomatik yazışma, yabancı dil (Türk Dili). Yabancı dilde diplomatik yazışmalar;
- 5 Siyasal iletişimde yabancı dil (Türk Dili) Diplomatin yabancı dilde profesyonel katılımı (müzakereler, toplantılar, tartışmalar, sunumlar, konferanslar v.b) Diplomatik protokol ve diplomatik görgü kuralları.
- 6 Özel profesyonel odaklı materyal ve belirli mesleki durumlarda (sorunlu durumlar, rol yapma v.b) yabancı dil kullanımı.
- 7 Eğitim sürecinde akademik iletişim (Türkçe mesleki derslere göre). Diplomatik kadrolar.
- 8 Meslekle ilgili özel metinleri çevirme tecrübesi, temel uluslar arası örgütler: BM, EKIU
- 9 Kültürlerarası iletişimsel söylev yazışmaları ve türleri (Diplomatik not ve nota türleri).
- 10 Kültürlerarası söylev yoluyla eğitim diliyle ilgilenmek.

11 Meslekle ilgili özel metinleri çevirme tecrübesi: temel uluslararası örgütler BM, EKIU

12 Eğitim dilinde kültürlerarası iş görüşmelerinin organizasyonunu düzenlemek.

13 İş ileişiminde yabancı dil (Türk Dili). Diplomatın yabancı dilde profesyonel iletişimi (müzakereler, tartışmalar, sunumlar, konferanslar v.b) Diplomatik protokol ve diplomatik görgü kuralları.

14 Profesyonel odaklı bir yabancı dil aracılığıyla oluşturulan mesleki yeterlilik. Profesyonel bir yabancı dilde akademik mektup.

15 Diplomatik kadrolar. Diplomatik bina. Diplomatik dokunulmazlık. Akademik eğitim ilişkisindeki konuşma kültürü (Türkçe)

Giriş

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlığını ilan etmesi memleketimizin dünya genelinde tanınmasını belirtir. Egemen memleketimizin kendi dış siyasi fonksiyonlarını gerçekleştirmede diplomatik ve konsulluk görevinin temelini kavramış uluslararası ilişkiler uzmanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası ilişkiler dalında egemen devletler arasında 29. olması, memleketimizin yabancı devletlerle ilişki sınırını genişletti. Dış siyaset ilişkileri dalında devletler arası diplomatik ve konsulluk ilişkiler, onların gelişme seviyesi, buna uygun normatif ve hukuki temellerin oluşması v.b esas yeri sahiplendi.

Kusun Amacı: Devletin dış siyaseti gerçekleştirmede diplomatik ve konsulluk görevin fonksiyonel görevleri ile rolünü öğretmektir.

Görevleri: Diplomatik iletişimin temel kadelerini öğretme; diplomatik ve konsulluk görevinin rolü ile anlamını göstermek; diplomatik ve konsulluk görevin esas türlerini, yöntemleri ve teknik kabullerini öğretmek; 1961 yılındaki Diplomatik ilişkiler hakkında Viyana sözleşmesi temellerini, diplomatik vekilliklerin artılarını, Kazakistan Cumhuriyeti'nin diplomatisi ile diplomatik görevin kaidelerini araştırmaktır.

“Diplomatik ve konsolosluk Hizmetleri” kursu programı, 1992 yılından itibaren eğitim sürecinde kullanılan ilk yayını temel almıştır.

“Diplomatik ve Konsolosluk Dersi” Tarihçesi: Elçilik hukukunun subjektifi. Diplomatik ve konsolosluk hukukunun kaynakçası. Diplomatik ve konsolosluk görevi hakkında her yönlü ve çift taraflı sözleşmeler. Diplomatik vekillik: onun görevini hukukî açıdan düzenler. Diplomatik vekillik yansı ve görevleri: Agreman, yani Lüzumsuz (istenmeyen şahıs), konsolosluk patenti. Diplomatların görevleri. Konsulların görevleri. Diplomatik artılarla indirimler. Konsolosluk artılarla indirimler. Diplomatik ve konsolosluk ortaklık ile farklılıklar. Uluslararası kurumların diplomatik hukuku. Uluslararası kurumlardaki devletlerin devamlı vekilleri. Uluslararası konferans heyetinin hukukî durumu. Konsolosluk görevinin hukukî düzenlemesi. Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki Yabancı Devletler Konsoloslukları vekillerinin yasal statüsü. Serbest yani, personel olmayan bir konsolosun yasal statüsü. Diplomatik ilişkilerle ilgili 1961 yılındaki Viyana Viyana Sözleşmesi: Konsolosluk ilişkileri hakkındaki 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi; Kazakistan'ın diğer ülkelerle yaptığı çift taraflı anlaşmaları.

ESAS BÖLÜM

Diplomatik ilişkiler(Diplomatik ilişkiler): «Diplomatik ilişkiler» kavramı. Diplomatik ilişkilerin kurulması. Diplomatik vekil değişimi. 30 evrak türleri, anlaşmalar, anlaşma ile ilgili evrakaları yayımlama tertibi ve süresi. Üçüncü bir devlette vekil olmak.1961 yılındaki diplomatik ilişkiler hakkındaki Viyana Sözleşmesi. Kazakistan Cumhuriyeti'nin 1997 ve 2022 «Diplomatik hizmet hakkında» yasa. “Diplomatik ilişkileri geçici bir süre durdurma veya bozma tertibi” yasası. Diplomatik ilişkileri yeniden düzenleme tertibi.

Diplomatik misyon(Diplomatik misyon): Diplomatik misyon kavramı: 1961 yılındaki Diplomatik ilişkiler hakkındaki Viyana Sözleşmesi Diplomatik vekillikler hakkındaki kısımlar. Diplomatik misyonun esas görevleri ile hizmetleri. Diplomatik misyon personeli. Diplomatik vekil başkanı Agreman, onu isteme ve alma prosedürü. Güvence Belgesi verme. Geri davet belgesi. Görevden alma belgesi. Tanıtma ve vizeler. Diplomatî misyonların kümülatif olarak denetimi. Diplomatik misyon yapısının temel bölümleri. Diplomatik misyon çalışanlarını görevlendirme tertibi. Diplomatik misyonlarla onun personelinin uluslararası yasal statüsü. Diplomatik misyonların statüleri ie fonksiyonlarını açıklayan uluslararası anlaşmalar. Diplomatik misyonlarla onların personelleri statüsünün milli yasal evraklarla resmi olarak yasal bir şekilde düzenlenmesi. „Diplomatik dokunulmazlıklar ve ayrıcalıklar“ kavramı. Diplomatik misyonun temel dokunulmazlıkları ile ayrıcalıkları. Diplomatik misyon statüsü meselesi. Diplomatik misyonlarla onların personel statüsünü uluslararası yasal düzenlemesinde günümüzdeki akımlar.

Diplomatik yazışma, yabancı dil (Türk Dili). Yabancı dilde diplomatik yazışmalar; Yabancı dilde profesyonel yazışma) Yabancı dilde profesyonel diplomatik yazışma: Özgeçmiş (CV), iş yazışmaları (istek, onaylama, sunum, duyuru, mektup, davetiye, dilekçe, tebrik, özür mektubu, ön yazı) ve diğer iş yazışmaları. İş yazışmasında yabancı dildeki terimler dili. Sıkça karşılaşılan terimler, iş yazışmasındaki Türkçe ilk anlatımlarla açıklamalar.

Siyasal iletişimde yabancı dil (Türk Dili) Diplomatın yabancı dilde profesyonel katılımı (müzakereler, toplantılar, tartışmalar, sunumlar, konferanslar v.b) Diplomatik protokol ve diplomatik görgü kuralları.

Siyasî katılımdaki yabancı dil (Türkçe). Yabancı dilde dipomatın profesyonel iletişimi (anlaşmalar, buluşmalar, fikir savunması, açılışlar, konferanslar, v.b). Diplomatik protokol ve diplomatik etiket). Diplomatîğin önemli kaidesi olarak diplomatik anlaşmalar azırlama ve düzenleme, buluşmalar, sohbetler için özel profesyonel yöndeki materyaller. Diplomatik etiket: Diplomatik etiketin temel elamanları. Diplomatîğin önemli meseleleri. Diplomatik protoköl. Anlamı ve önemi. Diplomatik protokölün temel prensipleri. Resmi iletişim, seferler ve diplomatların sohbetteki rolü. Günümüzdeki anlaşmaların özellikleri. Anlaşmaların esas öçüleri ve onun tipolojisi, yapısı, şekli, temel fonksiyonları. Anlaşmalar düzenleme hazırlıkları. Anlaşmaları gerçekleştirme süreci teknolojisi. Anlaşmaları gerçekleştirirken yarılan çalışmalarla karakterler. Sözleşmeler gerçekleştirme taktiği

ve yöntemleri. Profesyonel çekışmeler hitabette en yüksek kalitede olarak. Profesyonelce konuşma yapısı. Verilen konuda konferans ve özetli tebliğ hazırlamak

Özel profesyonel odaklı materyal ve belirli mesleki durumlarda (sorunlu durumlar, rol yapma v.b) yabancı dil kullanımı. (Özel mesleğe yönelik materyal ve verilen mesleki durumda yabancı dili kullanabilme) Problemlı duurmlar, röl oyunları v.b. Diplomatik bölüm ve SİM vekillerinin anlayışı ve yapısının temel birleşik bölümleri. Mesleki beceri: yabancı (Türkçe) dilde esas metinlere yönelik. Mesleğe göre profesyonel İngilizce konu üzerine okuma, dinleme, metinlere özet yazma. Uluslararası ilişkiler ana bilim dalı problemlerine göre yabancı dilde özet bilgi hazırlama, metin yazma. Verilen mesleki durumlarda yabancı dil kullanımı (case-studies, role-plays etc.), aynı zamanda günümüzdeki toplumsal, siyasî faaliyetleri analiz etme ve araştırma. Dil ve kültürlerarası iletişim. Yabancı dildeki dil ve kültürlerarası iletişim formülleri. Kültürlerarası iletişim ve çeviri. Özel iletişim. Diğer kültür veilleri ile iletişim sırasında kültürlerarası özelliklerle tanışma. Meslek dalında kültürlerarası iletişimin gelişmesi ile ilgili eğitimler. Diplomatik iletişim sırasındaki (diplomatik buluşmalar, ilişkiler, anlaşmalar v.b) Diplomatik bölüm ve SİM vekilleri anlayışı ve yapısının temel birleşik bölümleri. K.C. SİM hizmeti ve yapısı. Uluslararası iletişimdeki profesyonel yabancı dilde yapılan meslekî beceri. Profesyonel yabancı dildeki akademik yazışmalar.

Eğitim sürecinde akademik iletişim (Türkçe mesleki derslere göre). Diplomatik kadrolar.

Eğitim ve öğretim sürecindeki akademik iletişim (Türkçe meslekî derslere göre). Diplomatik kadrolar. Diplomatik bina. Diplomatik dokunulmazlık). Akademik iletişimdeki konuşma kültürü (Türkçe). Akademik okuma (Türkçe mesleklere göre metin türleri, bilgi kaynağı). Akademik iletişimin sözlü şekilleri (sunumlar, ilmi tebliğ, tebliğ, tartışma, fikir savunması). Akademik okuma çalışma iletişimi (ders ve seminer). Eğitim sürecini düzenleme ana organizasyon biçimlerinden biri olarak yabancı dilde seminer dersi. Diplomatik görev ve diplomatik kadroları profesyonel hazırlığı. Konsolosluk görevi resmi görevin bir parçası olarak. Konsoloslukla ilgili kavram.

Meslekle ilgili özel metinleri çevirme tecrübesi, temel uluslar arası örgütler: BM, EKIU

(Meslekle ilgili özel metinleri çevirme tecrübesi: temel uluslararası kurumlar.BDB, EKIU)

Profesyonel beceri: yabancı dildeki (İngilizce) özel metinlere yönelme. Okuma çeviri, yabancı dilde meslekle ilgili metinler üzerine fikir belirtme. Çeviri: sözlü ve yazılı. Resmi ve resmi olmayan. Çeviri biçimleri: doğrudan çeviri, yeterli, özgür, edebi ve yaratıcı. Meslekle ilgili metinleri çevirme. Genel ve toplumsal siyasî yöndeki metinleri çevirme. İlk uluslararası kurumların oluşumu. Ana uluslararası kurumlar (BDB, EKIU, ŞIU, UKŞU, AÖSSK v.b). Uluslararası kuruluşların önemi ve rölü. Uluslararası kurumları açma ve onun yapısı. Uluslararası kuruluşların amacı, görevleri. BDB ve onun mesleki kuruluşları.

İş iletişiminde yabancı dil (Türk Dili). Diplomatın yabancı dilde profesyonel iletişimi (müzakereler, tartışmalar, sunumlar, konferanslar v.b) Diplomatik protokol ve diplomatik görgü kuralları.İş iletişimindeki yabancı dil

(Türkçe) Yabancı dilde diplomatın profesyonel iletişimi. (Anlaşmalar, buluşmalar, fikir savunması, açılışlar, konferanslar v.b). Diplomatik protokol ve diplomatik etiket). Diplomatının önemli kuralı olarak diplomatik anlaşmaları hazırlama ve düzenleme, buluşmalar, sohbetler için mesleğe yönelik materyaller. Diplomatik etiket. Diplomatik etiketin temel elamanları. Diplomatik meseleler. Diplomatik protokol, önemi ve anlamı. Diplomatik protokolün temel prensipleri. Resmi iletişimler, seferler ve diplomatların sohbetteki rolü. Günümüzdeki anlaşma özellikleri. Anlaşmaların temel ölçüleri ve onun tipolojisi, yapısı, şekli, esas fonksiyonları. Anlaşmaları düzenlemeye hazırlık. Anlaşmaları düzenleme süreci teknolojisi. Anlaşmaları düzenlemedeki yöntemlerle karakterler. Anlaşma düzenleme taktiği ve yöntemleri. Profesyonel çekişmeler hitabetin en yüksek kalitei olarak. Profesyonel konuşma yapısı. Verilen konuyla ilgili konferans ve özetli tebliğ hazırlama.

Profesyonel odaklı bir yabancı dil arcihğiyla oluşturulan mesleki yeterlilik. Profesyonel bir yabancı dilde akademik mektup.(Mesleğe yönelik yabancı dilde yazılan profesyonel beceri). Profesyonel yabancı dildeki akademik yazışma. Diplomatının profesyonel dili (İngilizce ve Fransızca). Mesleki beceri: yabancı (Türkçe) temel metinlere yönelik. Siyasî sosyal ve diplomatik metinler temelinde yabancı dilde esas beceriler ve akademik yazı hazırlama özelliklerini öğretmek (kompozisyon, özet yazı, anatasyon, savlar, makale, tebliğ, ders çalışması, tez, eleştirel analiz v.b). Yabancı dilde ilmi çalışma hazırlama, kaynaklar arama. Yabancı dilde ilmi makalelerin kaynaklar listesini ve veri dipnotları taleplerini hazırlama. İlmi makale yazma. Onun yapısı ve sülemesi. Diplomatik dil (Türkçe v Fransızca).

Diplomatik kadrolar. Diplomatik bina. Diplomatik dokunulmazlık. Akademik eğitim ilişkisindeki konuşma kültürü (Türkçe)Diplomatik kadrolar. Diplomatik bina. Diplomatik dokunulmazlık. Akademik okuma iletişimindeki konuşma kültürü (Türkçe). Akademik okuma (İngilizce ana bilim dallarına göre metin türleri, bilgi kaynakları). Akademik iletişimin sözlü şekilleri (sunum, ilmi tebliğ, tebliğ, analiz, fikir savunması). Akademik okuma çalışması iletişimi (ders ve seminer). Eğitim öğretim sürecini düzenlemenin bir bölümü olarak yabancı dilde seminer dersi. Diplomatik görev ve diplomatik kadroları mesleğe yönelik yetiştirme. Konsolosluk görevi resmi bir görevin parçası olarak. Konsoloslukla ilgili anlatım. “Diplomatik farklılıklarla dokunulmazlıklar” kavramı.

SEMINERLER İÇİN ÖNERİLEN ÖRNEK KONULAR

- Uluslararası ilişkiler ile diplomatın günümüzdeki sorunları.
- Diplomatik dokunulmazlık: Diplomatik binaya ihtiyaç.
- Diplomasi Tarihi. «Eski» ve «yeni» Diplomasi kavramları.
- Diplomatik Sorunlar ve İhtilâli. Uluslararası ilişkiler tarihinin kaynağına bakış. Kazak Hanlığının Diplomasisi.
- Diplomatik yazışmadaki yabancı dil (Türk Dili)Yabancı dilde profesyonel yazışmalar.

- Diplomatın yabancı dilde profesyonel katılımı (müzakereler, toplantılar, tartışmalar, sunumlar, konferanslar v.b) Diplomatik protokol ve diplomatik görgü kuralları. K.C. Diplomatik tecrübesi.
- КР СІМ diplomatik görevinin organizasyonu ve yapısı XIX ғасырда сыртқы саяси ведомстваларының эволюциясы.
- Diplomasinin profesyonel dili.
- 9)Günümüzdeki uluslararası ilişkiler ve diplomasi meseleleri.
- Diplomasi dili.

ÖĞRENCİLERİN SERBEST ÇALIŞMALARI İÇİN ÖRNEK KONULAR

- 1) Evrakaları analiz etme: 13 Mayıs, 2002 tarihinde kabul edilen Kazakistan Cumhuriyetinin «Diplomatik Görev» hakkındaki Yasası.
- 2) Profesyonel yabancı dilde sözlük yardımıyla temel toplumsal ve siyasî terimlerin diplomatik dizinini oluşturmak.
- 3) «Kazakistan Cumhuriyeti Standartları» (Bağımsız Devlet Nişanları olan Arma, Bayrak, İstiklâl Marşı. Onların açıklaması, kullanım kuralları) konusuna kısaca açıklama yapmak ve sunum yapmak.
- 4) N.Nazarbayev'in, K.Tokayev'in Dış siyâsetle ilgili kitabına analiz yapmak.
- 5) Yabancı dilde «Günümüz Uluslararası» konusunda kompozisyon yazmak.
- 6) «Diplomasi ve onun uluslararası iletişimdeki rolü» konusunda kısaca tebliğ yazmak.
- 7) Kazakistan Cumhuriyeti Konsolosluk Beyannamesi.
 - a. K.C Dış İşleri Bakanlığı ile İlgili Kurallar.
 - b. K.C Diplomatik Misyonu ile İlgili Kurallar.

ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN ÇALIŞMALARI İÇİN ÖRNEK KONULAR

- 1) «K.C Dış Siyâseti»ne göre yabancı dildeki toplumsal, siyasî edebiyat ve monografi metninin yazılı ve sözlü anlatımı.
- 2) Yabancı dilde «Uluslararası ilişkilerle ilgili terminolojik siyasî sözlük» oluşturmak.
- 3) Eski Doğu halklarının diplomatik görevi.
- 4) Kazak halkının diplomatisi.
- 5) Türk halklarının diplomatisi
- 6) Yabancı basın yayından alınmış makale çevirisi ve içeriğini anlatmak. Yurtiçi ve yurtdışındaki olaylarla ilgili aktüel, siyasî konularda sözlü anlatım.
- 7) Profesyonle terminolojiyi kullanarak uluslararası iliikiler konusunda sunum-konferans düzenlemek. Uluslararası konferansların konuşma süresi: başkanlık, resmi dil, gündem, yönetmelik kuralları v.b
- 8) Yabancı dilde K.C Dış siyâseti hakkında siyasî bilgiler kullanmak.
- 9) Diplomatik materyalleri sözlü ve yazılı çevirme, onun profesyonel yabancı dil öğrenimindeki önemi.

- 10) Profesyonel yabancı dildeki akademik mektupların farklı örneklerinde yer alan siyasî metinlere yazılı analiz yapmak.
- 11) Kazakistan Cumhuriyeti'nin diplomaik ve eşdeğer temsilciliklerine ilişkin düzenlemeler.
- 12) K.C SİM'in Merkez Ofisi ve nun Yapısı.

Temel Kaynaklar Litesi :

- 1) Kazaksitan Cumhuriyeti Anayasası, 1995.
- 2) 2. Diplomati görev hakkındaki yasa. Almatı, 2002. 3. Diplomatik Sözlük. M., 1984-1986. T.1-3.
- 3) S.S KUNANBAYEVA, «Modern Yabancı Dil Eğitiminin Teori ve Pratiği», Almatı, 2010.
- 4) S.S KUNANBAYEVA «Çok Dilli Bir Kişiliğin Oluşumunda Bilişsel Dil-bilimin Kavramsal Temelleri», Almatı, 2017
- 5) 6.N.G.BAGDASARYAN, Dil Kültürü // №1. Sosyal ve Siyasal Dergi,1995.
- 6) G.S.TERMİNASOVA, Dil ve Kültürlerarası İletişim Moskova, 2000.
- 7) V.TERNER, Semböl ve Ritüel, Moskova,1983.
- 8) A.R. ALİPBAYEV, Diplomasi Tarihi, Okul Kuralı, Almatı 2013 s.36
- 9) A.R. ALİPBAYEV, Uluslararası Anlaşmalar, Okul Kuralı, Almatı, 2012
- 10) K.İSAĞALİYEV, A.K.İSAĞALİYEV, Dşplomasi Dersleri, Almatı, 2013
- 11) S. BATIRŞAOĞLU, Diplomatik Görec ve Uluslararası İlişkiler. Ders Kitabı, Astana, 2011
- 12) Y.G.DEMİN, Diplomatik misyonların ve personelinin durumu, Okul Kuralı, Uluslararası İlişkiler, Moskova, 2010

Ek Kaynaklar:

- 1) N.A.NAZARBAYEV, 21.Asrın Eşiğinde Almatı, 1996.
- 2) N.A.NAZARBAYEV, Kritik 10 Yıl Almatı, 2003.
- 3) K.J.TOKAYEV, Kazakistan Cumhuriyeti Diplomatisi. Astana, 2001
- 4) BARSTON, Modern Diplomacy.– Moskova, 1988

İnternet kaynaklarının ek listesi.

- 1.1. <http://www.multitrans.ru>
- 1.2 <http://dictionary.com>
- 1.3 <http://dictionary.cambridge.org>

ҚОСЫМША Ә

2002 жылғы 7 наурыздағы Қазақстан Республикасының "Дипломатиялық қызметі туралы" Заңының 15-бабының 1-тармағына сәйкес БҰЙЫРАМЫН:

1. Қоса берілген Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызмет персоналын ротациялау қағидасы бекітілсін.

2. Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің Адам ресурстары департаменті:

1) Қазақстан Республикасының заңнамаларында көрсетілген тәртіпте Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде осы бұйрықтың мемлекеттік тіркелуін;

2) Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің ресми интернет-ресурсында осы бұйрықтың жариялануын;

3) Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде мемлекеттік тіркеуден кейін он жұмыс күні ішінде Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің Заң қызметі департаментіне осы тармақтың 1) және 2) тармақшаларында көзделген іс-шаралардың орындалуы жөніндегі ақпараттың ұсынылуын қамтамасыз етсін.

4) Осы бұйрықтың орындалуын бақылау Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің Жауапты хатшысына жүктелсін.

5) Осы бұйрық алғашқы жарияланған күнінен кейін он күнтізбелік күн өткен соң қолданысқа енгізіледі.

*Қазақстан Республикасы
Сыртқы істер министрі*

М. Тілеуберді

Қазақстан Республикасы
Сыртқы істер министрінің
2020 жылғы 17 тамызы
№ 11-1-4/227 бұйрығымен
бекітілген

Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызмет персоналын ротациялау қағидалары 1-тарау. Жалпы ережелер:

1. Осы Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызмет персоналын ротациялау қағидалары (бұдан әрі – Қағида) 2002 жылғы 7 наурыздағы Қазақстан Республикасының "Дипломатиялық қызметі туралы" Заңының (бұдан әрі – Заң) 15-бабына сәйкес әзірленді және Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызмет персоналын ротациялаудың (бұдан әрі – ротация) тәртібін анықтайды.

2. Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызмет персоналын (бұдан әрі – дипломатиялық қызмет персоналы) сыртқы ротациялау шеңберінде оның кәсіби даярлығы мен мамандануы ескеріле отырып, конкурстық

іріктеуді жүргізусіз жүзеге асырылатын, Сыртқы істер министрлігінен (бұдан әрі – Министрлік) шет елдердегі мекемелерге (бұдан әрі – шет елдегі мекеме) және шет елдердегі мекемелерден Министрлікке, сондай-ақ шет елдердегі мекемелер арасында орын ауыстыра алады. Дипломатиялық қызмет персоналын ішкі ротациялау Заңның 15-бабында көзделген тәртіппен жүргізіледі.

3. Осы Қағидалар басқа мемлекеттік органдардан іссапарға жіберу тәртібінде тағайындалған қызметкерлерге қолданылмайды.

2-тарау. Сыртқы ротация жоспарлау

1. Отбасылық, тұрмыстық, климаттық және санитарлы-эпидемиологиялық жағдайларды ескере отырып, Министрлік пен шет елдердегі мекемелер арасындағы сыртқы ротацияны жүргізу жыл сайын маусым мен тамыз аралығында осы Қағидалардың 1-қосымшасына сәйкес нысанда Қазақстан Республикасы Сыртқы істер Министрімен (бұдан әрі – Министр) бекітілген дипломатиялық қызмет персоналын сыртқы ротациялау Жоспарына (бұдан әрі – сыртқы ротация Жоспары) сәйкес жүзеге асырылады.

2. Сыртқы ротация қызметтік қажеттілікке немесе отбасылық жағдайларға байланысты сыртқы ротация жоспарынан тыс жүзеге асырылуы мүмкін.

3. Сыртқы ротация Жоспары жыл сайын қалыптастырылады және мынадай графикте іске асырылады:

1) 30 қаңтарға дейін – Министрліктің құрылымдық бөлімшелерінің және шет елдердегі мекемелерінің басшылары тіл біліктілігіне, екіжақты және көпжақты іс-шаралар жүргізілетін елдің және өңірдің ерекшелігіне қарай ротация мерзімінің ұсыныстарын ескере отырып, ротацияға жататын/ұсынылатын дипломатиялық қызмет персоналының тізімін дайындайды және кадр қызметіне жолдайды;

2) ақпанның соңына дейін кадр қызметі сыртқы ротация Жоспарының жобасын дайындайды және оны құрылымдық бөлімшелерге қарастыруға жолдайды;

3) сыртқы ротация Жоспарының жобасын алғаннан кейін 10 жұмыс күні ішінде – құрылымдық бөлімшелердің басшылары жетекшілік ететін Қазақстан Республикасы Сыртқы істер Министрінің орынбасарларымен немесе Аппарат басшысымен (бұдан әрі – Министрліктің басшылығы) келісілген сыртқы ротация Жоспарының жобасына байланысты ұсыныстарын енгізеді;

4) сыртқы ротация Жоспарының жобасына байланысты құрылымдық бөлімшелердің ұсыныстарын алғаннан кейін 10 жұмыс күні ішінде – Персоналды басқару қызметі сыртқы ротация Жоспарының жобасын пысықтайды, оны Министрліктің басшылығымен келіседі және Министрдің бекітуіне ұсынады;

5) сәуір мен мамыр аралығында – сыртқы ротация Жоспарына сәйкес сыртқы ротацияға бекітілген кандидаттар шет елдегі мекемеге тағайындалғаннан кейінгі дипломатиялық қызмет персоналының жұмыс саласына жататын қызметке жетекшілік ететін Министрліктің құрылымдық бөлімшелерінде шығу алдындағы дайындықтан өтеді;

6) маусымда шығу алдындағы тәжірибенің қорытындылары бойынша Министрліктің дипломатиялық қызмет персоналын шет елдегі мекеменің босайтын лауазымына және шет елдегі мекеменің дипломатиялық қызмет персоналын Министрлікте босайтын лауазымға тағайындау жөніндегі бұйрық шығарылады;

7) маусым мен тамыз аралығында – дипломатиялық қызмет персоналын шет елдегі мекемеге жіберу және шет елдегі мекемеде жұмысын аяқтаған дипломатиялық қызмет персоналын Министрлікке қайтару жүзеге асырылады.

Ескерту. 5-тармақ жаңа редакцияда - ҚР Сыртқы істер министрінің 30.03.2021 № 11-1-4/112 (алғаш ресми жарияланған күнінен бастап күнтізбелік оң күн өткен соң қолданысқа енгізіледі) бұйрығымен.

4. Дипломатиялық қызмет персоналы лауазымын иеленетін ерлі-зайыптылардың Министрліктің құрылымдық бөлімшелерінде еріп жүретін жұбайының Заңға сәйкес жұмыс мерзімі аяқталмай, шет елдегі мекемелерге қатар тағайындалуына жол берілмейді.

5. Кадр қызметі 1 сәуірге дейін Министрліктің бюджет жобасын қалыптастыру үшін бюджетті жоспарлауға жауапты құрылымдық бөлімшеге Министрмен бекітілген Сыртқы ротация Жоспарын ұсынады.

3-тарау. Шет елдегі мекемелер арасындағы сыртқы ротация тәртібі

1) Министрдің/шет елдегі мекеме басшысының ұсынысымен дипломатиялық қызмет персоналы сыртқы ротация шеңберінде бір шет елдегі мекемеден екіншісіне жұмысқа ауысуы мүмкін.

2) Шет елдегі мекемелердегі жалпы жұмыс мерзімі Заңмен белгіленген шет елдердегі мекемелердегі үздіксіз бір реттік мерзімнен көп болмауы керек.

3) Сыртқы ротацияны жүргізу мерзімдері сыртқы ротацияға қатысы бар шет елдердегі мекемелердің басшыларының ұсыныстарын ескере отырып Министрмен анықталады. Шет елдердегі мекемелер арасында сыртқы ротация жасалған жағдайда Қазақстан Республикасының Төтенше және Өкілетті Елшілері мен олардың бірге жүретін отбасы мүшелерін қоспағанда, дипломатиялық қызмет персоналын ауыстыру дипломатиялық қызмет персоналы немесе оның бірге жүретін отбасы мүшелері Қазақстан Республикасына қайтарылмай жүргізіледі.

4-тарау Шетелдік мекемедегі үздіксіз жұмыс мерзімінің аяқталуына байланысты Қазақстан Республикасына оралу және Министрлікте лауазымға тағайындау

5) Шетелдік мекемеде жұмысын аяқтаған дипломатиялық қызмет персоналы Қазақстан Республикасына оралған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде:

а) кадр қызметіне осы Қағидалардың 2-қосымшасындағы нысан бойынша Қазақстан Республикасына оралғаны жөніндегі хабарламаны ұсынады;

б) Министрліктің қаржы қызметіне шет елдегі мекемемен берілген естеу аттестат және отырғызу талондары құжаттарын ұсынады.

Дәлелді себептер болған жағдайда осы тармақтың бірінші бөлігінде белгіленген мерзім бір айдан аспайтын мерзімге ұзартылуы мүмкін.

Ескерту. 10-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Сыртқы істер министрінің м.а. 16.07.2021 № 11-1-4/291 (алғаш ресми жарияланған күнінен бастап күнтізбелік он күн өткен соң қолданысқа енгізіледі) бұйрығымен.

6) Дипломатиялық қызмет персоналы, сондай-ақ олардың отбасы мүшелерімен дипломатиялық және қызметтік паспорттарын тапсыру Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 13 қаңтардағы № 722 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының дипломатиялық және қызметтік паспорттарын ресімдеу, беру, ауыстыру, тапсыру, алып қою, есепке алу, сақтау және жою қағидаларына сәйкес жүзеге асырылады.

7) Дипломатиялық қызмет персоналы шет елдегі жұмысынан Қазақстан Республикасына оралғаннан кейін Қазақстан Республикасына оралғаны жөніндегі хабарламаны ұсынған күннен бастап ротация тәртібімен үш ай мерзімде егер ол Заңның 22-бабында көзделген жазаларға тартылмаған болса, бұрын Министрлікте атқарған лауазымынан төмен емес лауазымға тағайында-лады.

8) Дипломатиялық қызмет персоналы ұсынылған лауазымға (лауазым-дарға) тағайындаудан бас тартқан немесе осы Қағидалардың 10-тармағымен белгіленген мерзімдерде Қазақстан Республикасына оралғаны жөнінде хабарламаны ұсынбаған жағдайда "Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің кадрлық резервіне қосу қағидасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрінің 2016 жылғы 16 ақпандағы № 11-1-2/53 бұйрығына (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 13475 болып тіркелген) (бұдан әрі – Кадр резервіне қосу қағидалары) сәйкес Министрліктің кадрлық резервіне қосуға жатады.

9) *Ескерту. 12-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Сыртқы істер министрінің м.а. 16.07.2021 № 11-1-4/291 (алғаш ресми жарияланған күнінен бастап күнтізбелік он күн өткен соң қолданысқа енгізіледі) бұйрығымен.*

10) Егер дипломатиялық қызмет персоналы дипломатиялық қызмет ор-гандарында жұмысты жалғастырғысы келмесе, ол Заңның 18-бабында белгіленген тәртіппен жұмыстан шығарылуы мүмкін.

Дипломатиялық қызмет персоналы дипломатиялық қызмет органдары-нан босату туралы бұйрық қабылданған күннен бастап бір ай ішінде Кадр ре-зервіне қосу қағидаларына сәйкес Министрліктің кадр резервіне қосу үшін өтініш бере алады.

Sayın Nursultan Nazarbayev
Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı,
Sayın Cumhurbaşkanı
Aziz Kardeşim,

6 Temmuz 2019

Zat-ı Alinizin Doğum gününü ve kardeş Kazak halkının bu mutlu güne denk gelen Astana gününü en içten duygularıyla kutlarım.

Kazakistan'ın Zat-ı Alinizin önderliğinde kaydettiği ilerlemeler ve gün geçtikçe gelişen ilişkilerimiz geleceğe umutla bakmamızı sağlamaktadır. Geçtiğimiz Mayıs ayında Antalya'da gerçekleştirdiğimiz görüşmenin, ilişkilerimizin farklı alanlarda daha da geliştirilmesi ve yeni işbirliği alanları belirlenmesi bakımından yararlı olduğunu düşünüyorum. Aramızdaki mevcut işbirliği anlayışının önümüzdeki dönemde sürdürülmesinin, ülkelerimizin kalkınmasına ve Avrasya coğrafyasının istikrarına katkıda bulunacağı kanaatindeyim.

Bu vesilesiyle, Zat-ı Alilerinin sağlık, mutluluk ve başarısı ile Kazak halkının refahı için en iyi dileklerimi yinelerim.

Recep Tayyip Erdoğan
Türkiye Cumhuriyeti Başbakan

Kazakistan Cumhuriyeti
Cumhurbaşkanı

200...ж./___/_____NURSULTAN/ BEYAZSARAY

Yüksek Makama

Mısır Arap Cumhuriyeti'nin Millî Bayramı, Devrim Günü dolayısıyla Kazakistan halkı ve kendi adıma en içten dileklerle kutlar, gerçek dileklerimi iletmek istiyorum.

Bu bağlamda iki ülke arasındaki çeşitli alanlarda işbirliğini sağlamayı ve iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğini derinleştirmeyi amaçlayan işbirliğinin gelişimini takdir ediyoruz.

Yüksek Makam Sahibi, size sağlık, mutluluk ve kardeş Mısır halkına gelişme dilerim.

Kazakistan Cumhuriyeti
Cumhurbaşkanı

200...ж./___/_____

NURSULTAN /

BEYAZSARAY

Yüksek makam sahibi

Dünya genelindeki müslümanların mukaddes bayramı - Kurban Bayramı ile en içten dileklerle kutlarım.

Kazakistan ve Suriye arasında çeşitli alanlardaki işbirliğine nüfuz etme ve iki ülkenin ekonomik iletişimini geliştirmeye yönelik barışın devam edeceğine inancım tamdır.

Bu imkanlar doğrultusunda Yüksek makam sahibi, size sağlık, sorumluluk üstlenen işinizde başarı, kardeş Suriye halkına barış ve gelişme dilerim.

Saygılarımla,

NURSULTAN NAZARBAYEV

**Yüksek Makamlı
Başar el-Asad Bey'e
Suriye-Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı
Damask şehri**

SÖZLÜ NOT ÖRNEĞİ

(Özel not kağıdına yazılır)

**Kazakistan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı
Türkiye Cumhuriyetinin Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki Elçiliğine,**

№_____ Elçiliğine saygılarımı sunar ve Elçiliğin 27 Temmuz 2008 tarihli №... notuna cevaben aşağıdaki duyuruyu iletmekten gurur duyar.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Milli Eğitim Bakanlığı Türkiye Cumhuriyeti'nin Millî Eğitim Bakanı H.ÇELİK'in gelişi ve Kazak-Türk Denetim toplantısının önümüzdeki sene Eylül ayında düzenlenmesini destekleyerek 24-26 Eylül tarihlerini önerir. Bakanlık bu imkandan yararlanarak Elçiliğe en içten dileklerini iletir.

Temmuz, 20..... , NURSULTAN

**Türkiye
Cumhuriyeti
Elçiliği
Astana şehri**

SÖZLÜ NOT ÖRNEĞİ

(Özel not kağıdına yazılır)

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Riyad şehri Büyükelçiliği, İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreterine şükranlarını sunar ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin her sene 29 Temmuz Nükleer Silahlardan Vazgeçme Günü olarak belirlemesine destek talebiyle ilgili Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinde adı geçen durumu Birleşmiş Milletler Genel Kruulunun bu kararını desteklemesine saygı duyarız.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Riyad şehrindeki Elçiliği bu bağlamda başarıyla destekleyerek İslam Konferansı Örgütü Genel Müdürlüğünü saygı ile destekler.

Eylül, 20.....

**İslam Konferansı Örgütü
Genel Müdürlüğüne,
Cidda şehri**

Değerli, Bakan Bey!

Kazakistan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı olmamla ilgili tebriklerinizden dolayı teşekkür ederim. Memleketinizdeyken gösterdiğiniz misafirperverliğiniz için şükranlarımı belirterek çift taraflı barışı sağlamaya yönelik çalışmalarımızı gerçekleştireceğimize inanıyorum.

Size sağlık, mutluluk ve kardeş Pakistan milletinin gelişmesini dilerim.

En içten dilek ve sagılarımla,

Yüksek makam sahibi
—————Bey'e
Pakistan İslâm
Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı
İslamabad

Yüksek makam sahibi
Atal Buhari Vadcpay Bey'e
Hindistan Cumhuriyeti

Başbakan

Nwu-Deli

Yüksek makam sahibi

Hindistan Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Şankar Dayal Şarma'nın vefatından dolayı

Şankar Dayal Şarma barış ve istikrara katkıda bulunan bir siyasetçi olarak insanlık tarihinde değerli bir yere sahipti.

Yüksek makam sahibi

Kelime öbeklerini eşleştiriniz.

Diplomatik	başkanı
Devlet	evraklar
Güven	vekil
Diplomatik	teşekkür belgesi
hafıza	yazılarda

Test çalışmaları

1) Diplomatik vekilin yabancı memlekete kaydını belirten evrak hangisidir?

a) Telgraf

b) Nota

c) Güven belgesi

d) Geri davet belgesi

2) Diplomatik evrakları hazırlama önemli yönlerinden biridir.

a) Dış İşleri Bakanlığı'nın

b) Vatandaşların kayıt bölümü

c) İş İşleri Bakanlığı

d) Devlet Adamalarının

- 3) Hangisi şimdiki zaman değildir?
a) Karşılıklı ilişkiye doğrudan katılımlarını açıklar.
b) Günlük iletişimin kaynağıdır.
c) Kazakistan Cumhuriyeti'nin başkanı imza atacaktır.
d) İletişimi geliştirmeyi gösterir.
- 4) Diplomatik vekilin vekilliğini belirten güven belgesi, – ...
a) Kayıt belgesi
b) Haber verme belgesi
c) Geri davet belgesi
d) Güven belgesi
- Öğrencilerin bilgisini kontrol etme soruları:
1) Şimdiki zaman nedir? Nasıl yapılır?
2) Diplomatik mektuplaşmanın kaç türü vardır?
3) Nota nasıl bir evraktır? Kaça ayrılır?

İLETİ MEKTUBU

İleti her hangi bir kurum başkanının diğer kurum başkanına veya bir memura bir çalışmayı gerçekleştirme amacıyla göndermiş olduğu mektup türüdür.

Örnek

Dilekçeyi gözden geçirerek harekete geçirmekle ilgili
Taraz şehri, Şuv Bölgesi Valiliği
19 Ekim, 2019 № 01 Devlet Kurumu Başkanı
K.C. BAKİROV'A

İLETİ MEKTUBU

Taraz şehri, Moyunkum Bölgesi Valiliği dilekçeyi gözden geçirerek harekete geçirmesi için

Size vatandaş A.N. Asanbayeva'nın dilekçesini yollamaktadır.

Uygulama sonuçları ile ilgili dilekçe sahibine ve vilâyet valisinin 25 Ekim, 2019 tarihine kadar yazılı olarak duyurmanızı isteriz.

Düzenleme Kadro Çalışma Bölüm Başkanı

(imzası) (adı soyadı)

TAVSİYE MEKTUBU

Ekonomi ve Bütçe Planlama Dairesi Başkanlığı'na sunulan 2010 yılı için personel tablosu taslağı kültür, dil gelişimi, eğitim ve spor ayırımını sağlanmamaktadır. Bunun nedeni, 2019 yılı için personel biriminin adının dikkate alınmamaktadır. Eğitim ve spor eğitiminin inşası için kültür, dil, eğitim ve sporun gelişmesi nedeniyle üç ek birime ihtiyaç duyulmaktadır. Her çalışanın iş kapsamının görev tanımları ile belirlendiği ve personelin azaltılması çalışanlara ek bir yük getirdiği için belirli sayıda personel pahasına bir departman oluşturmak mümkün değildir. Alandaki mevcut uzman eksikliği göz önüne alındığında, yukarıdakiler

durumu karmaşıklştırabilir. Bu hususta personel sayısının üç birim artırılması sorununun çözülmesini rica ederiz.

Vilâyet Valisi _____
(imzası) (adı soyadı)

Not Mektubu

Not mektubu, metinde her hangi bir hareketin, faaliyetin, olayın yaklaştığını, harekete geçilmesi veya süresinin geçtiği hakkında duyuruşur.

Böyle bir mektup adrese özel iletişim veya telefonla görüşmesiyle cevap alamayınca yollanır.

Çalışmanın gerçekleşmediği ile ilgili,
Moyunkum Vilâyeti Valisi
K.C.BAKİROV'a

DUYURU MEKTUBU

Duyuru mektubu, tebligat mektubu davet ve bilgilendirme mektuplarına benzer bir tarza sahiptir. Metin genellikle veriler veya faaliyetler hakkında bilgi verir. Mektup genellikle organizasyonun faaliyetlerini veya çeşitli haberleri tanıtır, belirli bir adrese gönderilir.

Bir talebe yanıtıdır.
Jambıl Politeknik
Koleji Müdürü
B.Ş.Egemberdiyeva'ya

Duyuru Mektubu

Taraz şehri valiliğinin 2019 № 01 "Karadağ şehri yerel yönetim kurumlarında yazışmayı resmi dile geçirme ile ilgili" Kararını gerçekleştirme, binaenaleyh yukarıda bahsedilen Kararı gerçekleştirme çalışmasının incelenmesi amacıyla ek olarak verilen forma göre her ayın 5'nde bilgi vermenizi arz ederiz.

Taraz şehir Valisi _____
(imza) (adı soyadı)

İLETİ MEKTUBU

İleti mektubu, adrese ek evraklar veya maddi değerlerle birlikte gönderildiğine ilişkin bilgi verir.

İleti mektubunda gönderilen ek evraktaki durumun gerçekleştirilmesi veya amacı hakkında açıklama gerektiği durumda yazılır.

Bilgi verme ile ilgili
Vilâyet valilerine
Şehir yapısal bölümlerinin başkanlarına

İLETİ MEKTUBU

Evraklarla çalışmayı düzenleme ve uygulama tertibine göre niteliksel analiz amacıyla bilgi verilen dönemden sonraki ayın 5'inden geç olmamak üzere onaylanan örneklerle dönemlik, yarı yıllık ve yıllık bilgi vermelisiniz.

Şehir valisine gönderilen evraklar Başkan'ın imzasıyla sol tarafındaki alt köşesine veya sol köşesine ilk sayfanın üzerine gerçekleştirecek olanın adı soyadı ve telefon numarası gösterilerek onaylanan evrakla kabul edilir.

Eğer taleplere uygun değilse düzeltilmek üzere geri gönderilir.

Şehir Valiliği Başkanı

(İmzası) (Adı soyadı)

Talep Mektubu

Talep mektubu, alıcının işletmenin görevine sorumsuzluk gösteren iletici kuruma gönderdiği mektup türüdür.

Metinde mektup sahibinin talepleri ile şikâyetleri belirtilir, bu talepler esas alınır. Gereksinim duyulduğunda ise mektup sahibi kendisine gönderilmesi gereken paranın detaylı hesabını belirtir. Mektuba kurum başkanı veya başkan yardımcısı imza atar.

Ofis cihazının ulaşılmadığı hakkında

Taraz şehri,

Abay sokağı NO:16

15.01.2019 № 01

25 Aralık, 2019

12 Aralık, 2019 tarihinde düzenlenen evraka göre, siz 2019 yılının II.Döneminde genel fiyatı 15000 (on beş bin) tengelik ofis cihazının ulaşımını sağlamalıydınız.

Cihaz ulaşmadı.

Anlaşmanın 2.maddesine uygun olarak ürünün ulaşılmamasından dolayı ürünün

2 % fiyatı, yani 2000 tenge civarında cea ödenecektir.

Belirtilen ücreti bizim hesabımıza göndermenizi arz ederiz.

Aksi halde Başsavcılığa şikâyette bulunacağız.

Taraz şehir Valisi yardımcısı _____

(imzası) (adı soyadı)

II. İŞ YAZIŞMASI TÜRLERİ, KELİMELER VE DEYİMLER

İleti Mektubu

- Size...sunarız;

- Size... yollarız;

- Size... göndeririz;

Önceden yapılan anlaşmaya göre Siza göndeririz;

Kendi aramızdaki anlaşmanın onaylanması için Size göndermekteyiz.

Arzuhâl

Kurum – yazara lazım olan bilgi, mal alma, hizmet gösterme türlerini kullanmak amacıyla kullanılır.

- Sizen... geçirmenizi isteriz;
- Sizden... göndermenizi isteriz;
- Sizden... haber vermenizi isteriz;
- ... meselenin doğru çözüm bulacağına inanırız;
- Size... dolayı teşekkürlerimizi iletiyoruz;

Sizin, bizim dilekçemizle ilgili meseleyi imkânlarınız dahilinde çözeceğinize inanıyoruz...;

Mektupta birkaç gerekçe belirtildiği zaman:

Binaenaleyh... Sizden.... gözden geçirmenizi rica ederiz;

Mektubun gerekçesi anlatılarak ardınca dilekçe belirlenir.

Soruşturma Mektupları

Herhangi bir resmi malumatlar ile evrakları almak amacıyla yazılan mektup türleridir.

- Sizin göndermenizi arz ederiz;
- Sizin sunmanızı talep ederiz;
- Sizin ... uygun şekilde iletmenizi arz ederiz.

Cevap mektubu

Dilekçe mektubuna veya soruşturma mektubuna cevaben düzenlenir.

- Size ... duyuruyoruz;
- Size... göndermekteyiz;

Kabul edilmediği durumda:

Size..... ilgili duyuruyoruz.

DUYURU MEKTUBU

Kurum adresi ortak kazanaçlara uygun her hangi bir gerekçeler, olaylar hakkında duyurmak amacıyla kullanılır.

- Size... olduğunu duyuruyoruz;
- Size... duyuruyoruz;
- Size... hakkında duyurmamız gerektiğini düşünüyoruz.

Onay Mektubu

- ... aldığımızı teşekkürlerimizi ileterek belirtiyoruz...
- ... anlaştığımızı onaylıyoruz...
- ... anlaştığımızı duyuruyoruz.

Bilişim Mektubu

Size... duyuruyoruz;

- Sizin dikkatinizi... çekiyoruz;
- Sizin bu bilgiyi kurumunuza iletmenizi rica ederiz....

İŞ YAZIŞMALARINI TÜRLERİNE GÖRE TEST ÇALIŞMALARI

I.Nüsha

1. Kurumdaki iş yazışmalarının 80 %'ini oluşturan evraklar hangisidir?
 - a) İş yazışmaları
 - b) Özel birimle ilgili evraklar
 - c) Kurumsal evraklar
 2. Kurumlarla ve özel şahıslarla fikir alış verişi kuralı görevinde yazılan türlü içerikteki yönetmelik evraklarının genel adı hangisidir?
 - A) Telefonla ileti
 - B) İş yazışması
 - C) Kararlar
 3. İş yazışma mektupları nelerdir?
 - A) Talep, sunum ve uyarı mektupları
 - B) Özgeçmiş , rapor, anket
 - C) protoköl, çözüm, karar
 4. İş yazışması metni.
 - A) görevi, adı soyadı
 - B) giriş, deliller, sonuç
 - C) alıcı posta adresi
 5. İş yazışmalarının amacı nedir?
 - A) Çalışmaya davet etmek, inandırmak, delil göstermek, anlatmak
 - B) Karar alma nedenleri
 - C) Meseleleri önceden analiz etmek
 6. İş yazışmasının konu kısmında yazılacak bilgiler:
 - A) Kurumun adı
 - B) Evrak tarihi, evrak sayı numarası
 - C) Yazarın imzası
 7. Kurmdan gönderilecek tüm mektup türleri
 - A) Gönderi ve cevap mektupları
 - B) Sunum ve uyarı mektupları
 - C) Dilekçe, duyuru mektupları
 8. Davet mektuplarına ve bilişim mektularına benzer resmi mektuplar?
 - A) Reklam amaçlı mektuplar
 - B) Uyarı
 - C) Duyuru
 9. Esas adrese gönderilir. Her yönlü açıklaması ile ürünlerle hizmetin ücreti belirtilen evraklar nelerdir?
 - A) Reklam amaçlı mektuplar
 - B) Sunum
 - C) Davetiye
 10. Alıcıyı (adresli) herhangi bir faaliyete davet için yazılan evrak hangisidir?
 - A) Davetiye
 - B) Talep Mektubu
 - C) Hatırlama
- II.Nüsha
1. Daha evvel gönderilen evrakın yürürlükte olduğunu belirten duyuru.
 - A) Onay mektubu

-) Başlangıç mektubu
B) Kefil mektubu
2. Her hangi bir görevin düzenlenen faaliyetlerin gerçekleştirilme tarihinin yaklaştığını veya geçtiğini gösteren belgedir.
A) Uyarı mektubu
B) Ticari mektuplar
C) Davetiye
3. Gerekçeyi, olayı, hareketi onaylayan, birkaç şahsın hazırladığı evraklar
A) Bahis
B) Özgeçmiş
C) Çözüm
4. İş yazışmasının yapısı
A) Ünvanı, adı soyadı
B) Giriş, deliller, sonuç
C) Alıcı adresi
5. İş yazışmalarının esas amacı
A) Çalışmaya davet etmek, emin olmak, delil bulmak, anlatmak
B) Kararları kabul etme nedenleri
C) Meseleleri önceden tartışmak
6. İş yazışmasının konu kısmında yer alan bilgiler
A) Kurum adı
B) Evrak tarihi, Sayı numarası
C) İmza
7. Kurumdan gönderilen mektuplar grubu
A) cevap mektupları
B) sunum ve uyarı mektupları
C) Dilekçe ve duyuru mektupları
8. Davetiyelere ve bilişim mektuplarına benzer mektuplar
A) reklamlar
B) uyarı
C) duyuru
9. Esas adrese gönderilir, her yönlü açıklaması ve ürünlerle onların ücreti gösterilen evraklar.
A) reklamlar
B) sunum
C) davetiye
10. Alıcıyı (adresi) her hangi bir faaliyete davet etme ile ilgili evrak.
A) Davetiye

ҚОСЫМША В

ТАПСЫРМАЛАР

Мәдениеттердің қабылдауынан туындайтын қақтығыстар

-Латын Америкасында «Мальборо» темекісінің жарнамасы «өтпейді».

Ковбой, атқа мінген адам – тек арзан шылым шегетін кедей халықтың өкілі. Сол себепті де ол сапасыз темекі.

-Испаниялық фирма Мексикамен шампан шарабына арналған тығындарды әкеп сату жөнінде келісімшартқа отырады. Бірақ Мексика мәдениетінде қызылкүрең (бордовый) түстің қайғы символы екенін ескермегендіктен, келісім іске аспай қалды.

-Қазақ ұшағынын Дели әуежайына кону барысында апатқа ұшырауы да мәдениеттер арасындағы қақтығыстан туындаған дейді: үнділік әуедиспетчерлер биіктікті метрмен емес, футпен айтқан. Бұл ағылшын мәдениетінде және ағылшын тілінде солай қабылданған.

-1996 жылы Украинаның Умань қаласында хасидилердің дәстүрлі съезі кезінде туындаған жанжал, көшедегі көрерменнің бірінің бетіне хасиди өкілінің балоннан көзден жас ағызатын газды шашып жіберуінен басталған. Хасидилердің салтында әйелдердің еркекке өте жақын келуіне болмайды. Жанжалға себеп болған украин әйелі еркекке діни салт рұқсат еткен қашықтықтан өте жақын келгенге ұқсайды. Наразылық бірнеше күнге дейін созылды. Қалаға тәртіп енгізу мақсатында келген өзге қалалық тәртіп сақшыларына мәдени қақтығыстың себебі түсіндірілді. Сөйтіп олар да аса сақтықпен қажетті ара қашықтықты сақтауға мәжбүр болды әрі әйелдерге діни жоралар өтіп жатқан аумаққа енгуге тыйым салынғандығын түсіндіріп бақты.

-Белгілі саяхатшы, антрополог Сол Шульман австралиялық иммигранттар арасындағы мәдениеттер қақтығысын қарапайым ғана мына мысал арқылы жеткізеді: «Грек немесе Италиялық отбасы Австралияға келеді. Әкесі, анасы және он жастағы бала. Әкесі бай мемлекетте біраз жұмыс істеп ақша жинап, сосын отанына оралғысы келеді. Біраз жұмыс істеп, 5-6 жыл өткен соң, еліне қайтуға бел буады. «Қай отанға?»- деп таң қалады ұлы, - «Мен – австралиялықпын». Оның тілі, мәдениеті, отаны мұнда, анда емес. Сөйтіп, кейде осындай отбасылық драма шаңырақтың ортасына түсуімен аяқталады. «Әкелер мен балалардың» мәңгілік проблемасының тереңдеуі әрі түрлі буын мәдениетінің алыстауы осыдан басталады. Иммигранттардың Австралияны «алтын торға» теңеуі бекер емес.

-Индонезия тілінен кәсіби аудармашы, жарты ғасыр бойы КСРО дипломатиясы мен саясатының ең жоғары саласында қызмет істеген И.И.Кашмадзе Индонезияның қылмыстық полиция басшысы біздің елімізге сапарын былай сипаттайды: «Кеш аяқталуға жақын калғанда, генерал Калинин индонезиялық қонаққа «ағайындық сезімін» білдіру мақсатында оның ернінен сүймекке ұмтылады. Бұл полиция басшысының ерекше таңданысын тудырды».

-Ағылшын жазушысы, актер, режиссер, қоғам қайраткері, тегі орыс Питер Устинов Италиядағы ағылшын фильмін түсіру барысында италиялықтар мен ағылшындар арасындағы мәдениет қақтығысын жазады. Онда ағылшындар италиялықтарға өз мәдениеті мен кәсіподақтарының талаптарын тықпалағысы

келеді. Мәселе, ағылшын ағылшын жұмысшыларының кәсіподағы Англиядағы шай ішу дәстүріне орай, жұмысшыларға шайға үзіліске шығуына рұқсат беруімен басталған. Сөйтіп, Италияда бұрыннан белгіленген жұмыс уақыты шай ішу үшін үзілді. Ауа температурасы 40 градусты көрсетіп тұр, салқын сусынды қайдан болса да табуға болады. Италиялық жұмысшылар бізге аса таңданыспен қарады. Олардың барлығы белдеріне дейін жалаңаштанып, өздерінің саяси көзқарастарын бастарына коммунистік «Унита» газетінен жасалған ұшқыштың бас киімін кию арқылы көрсетті. Басында біздің түсіру тобындағы ағылшын жұмысшылары италиялықтарды шайға үзіліс жасауға және оны ішуге мәжбүрлеуді талап етті. Алайда италиялықтарды бұны жасауға ештеңе де мәжбүрлей алмас еді. Ағылшындар оларға талаптарын орындату үшін моральдық қару ойлап таппақ болды.

-Қандай да бір саяси режим негізінде тыйым салынған кітаптар (немесе өртелетін кітаптар) идеологиядағы қақтығыстың, сол қоғам мәдениетіндегі сәйкессіздіктердің айқын көрінісі. Әрине, шетелдік авторларды оқу – өзге шіркеуді бұзып- жарып кіру деген сөз. Бұдан өзге әлемді, өзге мәдениетті өз ұлттық мәдениетіміздің елегінен өткізе отырып бағалаймыз, соған сәйкес мәдени қақтығыстардың орын алып отыруы заңды. Осындай қауіпті жағдаят ғылым мен білімнің алдында өте күрделі әрі құнды міндеттерді алға қояды: біріншіден – түрлі халықтардың рухани және материалдық мәдениетін, олардың шығу негіздері мен қалыптасу тарихын, өзге елдермен қарым-қатынасын зерттеу; екіншіден – өзге мәдениетке сый- құрмет көрсетуге, шыдамдылық танытуға шақыру.

Осы аталған мәселелерді шешуде түрлі конференциялар ұйымдастырылып, кітап, монографиялар жазылып, тіл мен мәдениеттің өзара қатынасына арналған жоғары және орта мектеп бағдарламасының оқу жоспарларына арнайы пәндер енгізіліп жатыр. Шетел тілдерін оқытуда мәдениетаралық коммуникация мәселесін шешу маңызды орын алады.

ҚОСЫМША Г

Сауалнамалар

Сауалнама №1

Bu anketin amacı, mesleki faaliyet için gerekli olan iletişimsel özellikleri değerlendirmektir. Önerilen ifadeler verilen cevaplardan birini seçmeniz gerekmektedir: kesinlikle (4 puan); neredeyse (3 puan); öyle görünüyor (2 puan); belki (1 puan).

1. Partnerim, benim bakış açımı dikkate alarak tartışmalı bir konuyu geniş çapta ele alabilir.

2."Ekip çalışması"nın etkili bir faaliyetin ayrılmaz bir parçası olduğunu düşünüyoruz

3.Önemli konuları düşünürken küçük şeylere fazla dikkat etmeyiz.

4 Partnerimin dostane ilişkiler yaratma niyetimi hissettiğinden eminim.

5.Partnerim her zaman benim görüşüme göre gerçek değerini tahmin eder.

6. Partnerim müzakerelerin ahlaki-etik normlarını bilir.

7. Çatışma durumlarını çözerken hoşgörülü ve esnek olduğumdan eminim.

8. Partnerim geniş bakış açısıyla beni bilgilerine çekebilir.

9. Katı ilkelerin, yüksek ahlaki seviyenin ve geniş bakış açısının mevcudiyeti bana güven veriyor.

10. Partnerimle fikir birliğine vardığımızda, daha sonra ne yapacağımızı biliyoruz. 11. Partnerim gerekirse sorunu tartışmaya devam etmeye isteklidir.

12. Partnerimin isteklerini yerine getirmeye çalışırım.

13. Profesyonel becerilerin mükemmelleştirilmesi, üretken mesleki faaliyet için önemlidir.

14. Partnerim genellikle konuyu doğru ve uygun kelimelerle anlatır.

15. Partnerimle farklı bakış açılarını tartışmak benim için yararlıdır.

16. Üzgün olduğumda kaba kelimeler kullanarak saklamam.

17. Partnerlerimin niyetlerini içtenlikle anlamaya çalışırım.

18. Partnerlerimin samimiyetine tamamen güvenebilirim.

19. İyi ilişkilerin iki tarafın karşılıklı çabalarına bağlı olduğunu düşünüyorum.

20. Partnerimle olan bir tartışmadan sonra birbirimize karşı dikkatli olmaya çalışırız.

İletişimsel özelliklerin genel uyum seviyeleri aşağıdaki biçimde sunulabilir:

64 ve daha fazlası - yüksek seviye;

30-63 - orta seviye;

29 veya daha azı düşük bir seviyedir.

Сауалнама №2

Bu anketin amacı, başka bir kültürün temsilcileriyle etkileşime girerken kültürlerin benzerliklerini ve farklılıklarını değerlendirme yeteneğini değerlendirmektir.

1	Japonlar genellikle yaşlı arkadaşlarına sempati ifadesi olarak para gönderir.	Doğru	Yanlış
2	Ermeniler ve Kazaklar aynı dile aittir.	Doğru	Yanlış
3	Kadınlarla tokalaşmak hem Endonezya'da hem de Kazakistan'da kabul edilemez.	Doğru	Yanlış
4	Japonya'da 4 sayısı uğurlu kabul edilir.	Doğru	Yanlış
5	Suudi Arabistan'da sol elle yemek yemek tabudur.	Doğru	Yanlış
6	Japonlar ve Çinliler birbirlerinin gazetelerini okuyabilir.	Doğru	Yanlış
7	Kazakistan'da cenazelerde beyaz çiçekler verilir.	Doğru	Yanlış
8	Kazakların yemek sırasında ellerini masada tutmaları gerekmektedir.	Doğru	Yanlış
9	İngiltere'de çorba yerken tabağınızı kendinizden uzaklaştırınız.	Doğru	Yanlış
10	İspanyolların aksine Kazaklar, konuşmalar sırasında göz teması kurmayı severler.	Doğru	Yanlış
11	Japonlar, Kazaklardan farklı olarak "rezil olmaya" aldırış etmezler.	Doğru	Yanlış
12	Almanlar son teslim tarihlerini sever.	Doğru	Yanlış
13	Müslümanlar Koşer eti yiyebilir.	Doğru	Yanlış
14	Litvanca bir Slav dilidir.	Doğru	Yanlış
15	İngilizler günde 200 milyon bardaktan fazla çay içmektedir.	Doğru	Yanlış
16	Tayland'da solgun bir yüz, bir kadında güzelliğin bir işaretidir.	Doğru	Yanlış
17	Amerikalı iş adamları ayrıntılı yazılı sözleşmelerden hoşlanmazlar.	Doğru	Yanlış
18	Hindistan'da kutsal erkekler genellikle beyaz giyer.	Doğru	Yanlış
19	Bütün Araplar Müslümandır.	Doğru	Yanlış
20	Malezya ve Kazakistan'da elle yemek yemek kabalıktır.	Doğru	Yanlış

Cevap anahtarı: 1d, 2y, 3d, 4y, 5y, 6y, 7y, 8y, 9y, 10y, 11y, 12d, 13d, 14d, 15d, 16d, 17y, 18d, 19d, 20y

Сауалнама №3
"Konuşmayı ve dinlemeyi biliyor musunuz?"

Bu anketin amacı, yabancılarla/tanıdık olmayan kişilerle iletişim sürecinde muhatabı dinleme becerisini değerlendirmektir. Evet veya hayır olarak cevap verin.

1) Konuşurken, sizi anlayıp anlamadığından emin olmak için dinleyicinize dikkat ettiğiniz bir şeyi açıklarsınız.

2) Onun derecesine uygun kelimeler kullanıyor musunuz?

3) Talimatınızı önceden sırayla düşünüyor musunuz?

4) Yeni fikrinize soru sormazsa, astınızın sizi anladığını düşünüyor musunuz?

5) Konuşmanızı her zaman açık, kısa, doğru yapmaya çalışıyor musunuz?

6) Tutarsız konuşmalardan kaçınmak için düşüncelerinizi ve önerilerinizi önceden düşünüyor musunuz?

7) Soru sormayı teşvik ediyor musunuz?

8) Şunlar olduğunuzu düşünüyorsunuz: a) çevresindeki insanların fikirlerini bilen, b) gerçekleri açıklığa kavuşturmak için sorular soran.

9) Kavramları, gerçekleri ve görüşleri ayırt ediyor musunuz?

10) Ortaklarınızın argümanlarına yeni bir itiraz arıyor musunuz?

11) Astlarınızın itaatine ısrar ediyor musunuz?

12) Konuşmanız her zaman açık, kısa, doğru, kibar mı?

13) Düşüncelerinizi düzenlemek ve bir dinleyicinin konuşmanız üzerinde düşünmesini ve soru sormasını sağlamak için konuşmanızda duraklamalar yapıyor musunuz?

4, 8, 10 ve 11 hariç tüm sorulara tereddütsüz "evet" cevabı verdiyseniz, yetkin iletişim tekniklerine sahip olduğunuzu, düşüncelerinizi nasıl ifade edeceğinizi bildiğinizi ve muhatabı dinlediğinizi varsayabiliriz

Сауалнама №4

"Çatışma insanı mısınız?"

Bu anketin amacı, öğrencilerin davranışlarının çatışması/çatışmasızlığında kendini gösteren hoşgörü derecesini belirlemektir. Size en uygun cevap seçeneğini seçerek 10 soruyu cevaplayın (A seçeneği 7 puana eşittir, B seçeneği 2 puana eşittir).

Tartışırken...

1) A. tartışmaya girersiniz.

B. tartışmadan kaçarsınız.

2) A. argümanlarınıza kibar bir tonda eşlik edersiniz.

B. argümanlarınıza özür dileyen bir tonda eşlik edersiniz.

3) A. itiraz ederseniz kazanabileceğinizi düşünürsünüz.

B. itiraz ederseniz kaybedebileceğinizi düşünürsünüz.

4) A. başkaları argümanlarınızı anlamıyorsa dikkat etmezsiniz.

B. başkaları argümanlarınızı anlamıyorsa pişman olursunuz.

5) A. rakibinizin huzurunda tartışmalı konuları düşünürsünüz.

B. rakibinizin yokluğunda tartışmalı konuları düşünürsünüz.

6) A. zor duruma düşerseniz utanmazsınız.

B. zor duruma düşerseniz utanırsınız.

7) A. karakter göstermeniz gerektiğini düşünüyorsunuz.

- B. duygularınızı göstermemeniz gerektiğini düşünüyorsunuz.
- 8) A. rakibin argümanına boyun eğmemeniz gerektiğini düşünüyorsunuz.
B. rakibin argümanına boyun eğmeniz gerektiğini düşünüyorsunuz.
- 9) A.insanların çatışmadan kolayca çıkış yolu bulabileceklerini düşünüyorsunuz.
B.insanların çatışmadan çıkış yolunu zorlukla bulabileceklerini düşünüyorsunuz.
- 10) A. sinirlenirseniz, onsuз hiçbir şey yapamayacağınızı düşünürsünüz.
B. sinirlenirseniz, suçlu hissedersiniz.
- 11) A seçeneğine çok sayıda cevap- çatışma davranışı eğilimini gösterir,
B seçeneğine çok sayıda cevap- çatışma durumlarından kaçınma yeteneğine eğilimi gösterir. Şimdi toplam puan sayısını hesaplayın. Toplam 70 puan, çok yüksek düzeyde bir çatışmayı gösterir;
60 puan, yüksek çatışmayı;
50 puan, belirgin çatışmayı gösterir.
Toplam 11-20 puan, bir çatışma durumundan kaçınma eğilimini gösterir.

Tablo 5

Kültürlerarası İletişim Değerlendirme Testi

Sınıf/Bölüm _____ Eğitmen _____ Öğrenci _____

Adı _____

№	1'den 12'ye kadar olan sorular için	Kesinlikle Katılıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Uygulanamaz
		3	4	5	6	
1	2 Kapsanan materyal organize bir şekilde sunulur	-	-	-	-	-
2	CCC, materyali ilginç kılmaktadır	-	-	-	-	-
3	CCC, düşünmemi teşvik etmektedir	-	-	-	-	-
4	CCC malzeme hakkında bilgilidir	-	-	-	-	-
5	CCC bana profesyonel bir temel yardım etmeye isteklidir	-	-	-	-	-
6	CCC beni öğrenmeye teşvik etmektedir	-	-	-	-	-
7	CCC'den öğreniyorum	-	-	-	-	-
8	CCC sorularım yeterince cevap vermektedir	-	-	-	-	-
9	CCC, deneysel zorluklarla	-	-	-	-	-

karşılaştığında bana yeterince yardımcı olmaktadır				
--	--	--	--	--

Kestenin jalғасы

1	2	3	4	5	6	7
10	Uygulamalar faydalıdır	-	-	-	-	-
11	CCC puanlaması, mantığının ve anlayışının nerede yanlış olduğunu açıklamaktadır	-	-	-	-	-
12	CCC, olağanüstü ve/veya özgün düşüncüyü övmektedir	-	-	-	-	-
13	CCC, sınıfı dahil eder:	çok az	tam kararında		çok fazla	
14	CCC sunumlarında bu sorunlardan herhangi biri var mı? (geçerli olanların tümünü daire içine alın)	hiç	çok küçük yazı	çok hafif yazı	çok alçak yazı	çok erken silinen madde
		Karışık	çok dağınık	tanımsız simge	diğer (lütfen belirtin)	
15	CCC'nin konuşmasında bu sorunlardan herhangi biri var mı? (uygulananların tümünü daire içine alın):	Hiç	çok yumuşak	çok gürültülü	çok hızlı	çok yavaş
		Monoton	zayıf dilbilgisi	zayıf İngilizce	diğer (lütfen belirtin)	
16	İngilizce sınıfı veya CCC hakkında geliştirilebilecek bir şey var mı? Nasıl yapılacağına dair herhangi bir öneriniz var mı?	-				
17	CCC'nin güçlü yönleri nelerdir?	-				

Lütfen CCC'nizi değerlendirin. Size en uygun cevabı seçin. Bu değerlendirmenin amacı, CCC'nin iyi olduğu alanların yanı sıra iyileştirilmesi gereken alanları belirlemektir. Başarıya dayalı bir incelemede kullanılması amaçlanmamıştır. Bu form sadece sorgulayıcınız tarafından okunur. Özel yorumlar özellikle takdir edilmektedir.